

HET GEWESTELIJK

BESTUUR OP JAVA.

DOOR

R. H. KLEYN.

LEIDEN. — P. SOMERWIL.
1889.

HET GEWESTELIJK BESTUUR OP JAVA.

HET GEWESTELIJK BESTUUR OP JAVA.

HET GEWESTELIJK BESTUUR OP JAVA.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. J. M. VAN BEMMELEN,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE,

VOOR DE FACULTEIT TE VERDEDIGEN

op Vrijdag 18 Januari 1889, des namiddags ten 3 ure,

DOOR

RUDOLF HUBERT KLEYN,

GEBOREN TE 'S GRAVENHAGE.

LEIDEN. — P. SOMERWIL.
1889.

Aan U, Hooggeachten en Hooggeleerden Promotor VAN DER LITH, *betuig ik mijn welgemeenden dank voor de hulp, die ik bij de samenstelling van het door mij beschreven onderwerp van U mocht ondervinden, en voor de vriendelijke wijze waarop U mij steeds te woord stondt en terechtweest.*

VERKLARING

van eenige in dit werkje voorkomende verkortingen.

Ass. = Assistent.
B.S. = Reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand.
C.C.G.G. = Commissarissen-Generaal
Cie, O. I. C. = Oost-Indische Compagnie
G.G. = Gouverneur-Generaal
G W. = Grondwet.
H = Hoofdstuk.
I R = Reglement op de uitoefening der politie enz onder de Inlanders.
K. = Koninklijk.
K. en W. = Kunsten en Wetenschappen.
M. v. B. = Memorie van Beantwoording.
M. v. T. = „ „ Toelichting.
Ned. Ind. = Nederlandsch Indisch.
Not. = Reglement op het Notarisambt in Ned. Indië
O. = Bepalingen omtrent de invoering van- en den overgang tot de nieuwe Wetgeving (Indië)
O. M. = Openbaar Ministerie.
O. S. J. N O. = Organieke stukken. Java's Noordoostkust.
Regl. = Reglement.
R. O = „ op de Rechterlijke Organisatie en het beleid der Justitie in Nederl. Indië
Res. = Resident
R R. = Reglement op het beleid der Regeering in Ned. Indië.
R. v. J. = Raad van Justitie.

Stb. = Staatsblad van Ned. Ind

St Gen. = Staten Generaal.

Sv. = Reglement op de Strafvordering voor de Raden van Justitie op Java enz

T v. N. I. = Tijdschrift van Nederlandsch Indië.

V. V. = Voorloopig Verslag.

a. = artikel.

artt. = artikelen.

al. = alinea.

b. b = binnenlandsch bestuur.

bl. = bladzijde.

b. s. = burgerlijke stand

b. v. = bij voorbeeld.

d. i. = dit is.

d. z. = dit zijn.

j° = juncto.

inl. = inlandsch.

litt. = littera.

m. a. w. = met andere woorden.

o a. = onder andere.

t. a. p. = ter aangehaalde plaatse

vgl. = vergelijk.

v. v. = en volgende.

z. g. = zoogenaamd.

INHOUD.

HOOFDSTUK IV.

ERRATA.

Bl.	13	regel	11	v.	b.	*staat*	bestuusmacht	*lees*	bestuursmacht.
„	45	„	6	„	o.	„	62½ pond	„	62½ kilo.
„	61	„	2	„	„	„	RAFFELS	„	RAFFLES.
„	62	„	12	„	„	„	goed keuren	„	goedkeuren.
„	74	„	5	„	b.	„	de	„	den.
„	192	„	11	„	„	„	Dalamregents-	„	Dalam (regents-
„	256	„	13	„	„	„	Erfpachtserceelen	„	Erfpachtsperceelen.
„	261	„	6	„	„	„	(doekoeh's	„	(doekoeh's).

INLEIDING.

Het is van algemeene bekendheid, dat in een goed bestuur een waarborg is gelegen voor den bloei van een land. Is de admininistratie niet deugdelijk ingericht, men doe wel, door de gebreken daarvan zoo spoedig mogelijk te herstellen en de leemten aan te vullen, opdat de ontwikkeling van het bestuur gelijken tred houde met die van het volk: men houde een open oog en oor voor de behoeften en billijke eischen der maatschappij, en trachte daaraan tegemoet te komen door het treffen van maatregelen, waardoor de bloei en welvaart van het land en de tevredenheid der bevolking worden bevorderd. Men wachte zich echter met overijling in deze te werk te gaan, daar ons allicht het verwijt zou kunnen treffen van veranderingen te hebben ingevoerd, welke gebleken zijn niet even zoovele verbeteringen te zijn geweest.

Ik weet zeer wel, dat het gemakkelijker is in theorie dan in praktijk een volk te regeeren en dat zij, die te voren beginselen waren toegedaan, lijnrecht in strijd met de zienswijze der Regeering, en van wie men zou verwachten dat zij, eenmaal zelf met de Regeering belast, hunne vroegere denkbeelden in praktijk zouden brengen, dat zij, zeg ik, aan het roer gekomen, al spoedig moesten toegeven, dat het iets anders is het

werk van een ander af te keuren, iets anders om daarvoor wat beters in de plaats te stellen.[1])

Toch geloof ik, dat eene Regeering reeds de sympathie van alle weldenkenden verdient, zoo haar ernstig streven is: het nemen van maatregelen waardoor zij het doeltreffende tracht te bereiken. — De mensch is feilbaar, en zoo zal ook menige maatregel eener Regeering niet het beoogde doel tengevolge hebben. Is dit zoo, dan zal zij verstandig handelen hem terug te nemen en te doen blijken, dat zij werkelijk het goede gewild heeft: »ut desint vires, tamen est laudanda voluntas" — De Geschiedenis hebben we achter ons als een bewijs, hoe het niet willen, doof en blind zijn voor de billijke eischen en behoeften der bevolking, voor menigen Staat zeer treurige gevolgen heeft gehad. Spanje, door het uitbreken van den tachtigjarigen oorlog en het verlies van de Nederlanden, moest de waarheid daarvan gevoelen; Turkije, door de afscheiding van Griekenland, Servië, Bulgarije en Rumelië — ook wegens verschil van godsdienst tusschen die landen en Turkije — plukte de wrange vruchten van zijn willekeur. Het slecht bestuur was voor die landen voornamelijk de oorzaak dier gebeurtenissen.

Wanneer dit nu in z. g. beschaafde landen is voorgevallen, dan springt het in 't oog, van hoeveel meer gewicht de deugdelijke inrichting van het bestuur is, waar wij met minder beschaafde volken te doen hebben, zooals de meeste Aziatische. Immers men mag ver-

---

[1]) Zie o. a. een voorbeeld bij Mr. v. D. LITH „Nederlandsch Oost-Indië" bl. 248 en 249.

wachten, dat in beschaafde landen met bezadigdheid en beredeneering te werk zal worden gegaan bij de beoordeeling van de inrichting en de daden van het bestuur. Hetzelfde kan men echter niet verwachten van minder beschaafde volken, welke niet geleerd hebben om aan de ingeving van hun gemoed perken te stellen, welke ons het verstand ingeeft. Vandaar, dat het gevaar voor botsingen met het bestuur, bij zulke volken grooter is dan bij meer beschaafde naties, vooral ook, omdat genen meestal kinderlijk gehecht zijn aan gebruiken en instellingen, welker veronachtzaming dikwijls een bron van troebelen is.

Wat nu onze Koloniën in Azië betreft, wij kunnen die tot de minder beschaafde landen rekenen, en het is dus duidelijk, dat het bestuur over de inlandsche bevolking aldaar, een voorwerp moet zijn van bijzondere en aanhoudende zorg.

Hierdoor geleid, kwam ik er toe mijn aandacht te wijden aan het bestuur in onze Oost-Indische Koloniën, en besloot ik een overzicht te geven van het Gewestelijk bestuur op Java.

Dat ik Java onder al de eilanden uitkoos, vindt rechtvaardiging in het feit, dat dit eiland, al spoedig na onze vestiging aldaar in 1610, is beschouwd geworden als het voornaamste onzer Oost-Indische Koloniën. Immers, ofschoon het kleinste der groote Soenda-eilanden, telt Java toch het grootste getal bewoners — ongeveer 20 millioen — is zeer vruchtbaar, terwijl niet lang na de komst der Hollanders in Indië, dit eiland de hoofdzetel werd en nog is van onze vestiging in Azië.

HET GEWESTELIJK BESTUUR.

Onder de benaming van „Gewestelijk bestuur" verstaat men: het kader europeesche en inlandsche ambtenaren, welke in de gewesten (Residentiën en Assistent-residentiën) waarin Java verdeeld is, belast zijn met het dagelijksch beheer en onmiddelijk bestuur over de bevolking. Het Gewestelijk bestuur zelf [1]) staat weêr onder de contrôle van de Hooge Regeering te Batavia.

Het doel van dit werkje zal dan zijn: een schets te geven van de inrichting en werkkring van dat bestuur op Java.

Volledigheidshalve meende ik van de vroegste tijden te moeten beginnen, waarom ik dit boekje in IV Hoofdstukken verdeelde. Omtrent den inhoud van elk Hoofdstuk verwijs ik naar den Inhoud, vooraf geplaatst.

Een kort woord vooraf over onze komst en vestiging in Indië.

Reeds lang was de Europeesche markt bekend met de Indische voortbrengselen, welke een gewilligen afzet hadden in ons werelddeel en wier handel zeer groote voordeelen opleverde. Uit Indië werden die producten meest door Arabieren, Perzen en andere Aziaten naar den Indus, de Perzische golf en Roode zee gevoerd, om vervolgens door Venetië en Genua, als vrachtvaarders, Europa binnengeleid te worden, waaraan die steden hun grooten rijkdom te danken hadden. De weg over

[1]) Wanneer wij daaronder voor dezen keer den Resident willen verstaan.

zee naar Indië was echter nog niet bekend, maar zou het weldra worden door de ijverige pogingen van Spanje en Portugal. Een eerste poging daartoe werd aangewend door den Genuees CHRISTOPHORUS COLUMBUS, die, meenende dat de kortste weg naar Indië westwaarts van Europa gelegen was, door Spanje in de gelegenheid werd gesteld om met 4 schepen in zee te steken en naar den weg te zoeken. De ontdekking van Amerika was de vrucht zijner reis. — Portugal, hierdoor aangemoedigd, zette ijverig de tochten voort, waarmede het reeds onder de regeeringen van JOAO II en EMANUEL langs de kusten van Afrika een begin had gemaakt, totdat in 1497 VASCO DE GAMA de Kaap de Goede Hoop omzeilde en Hindoestan bereikte. Een ander Portugees, ALBOQUERCQUE, kwam te Ceylon, Malakka en in de Molukken, waardoor de weg naar Indië gevonden was. Door dit succes werd Lissabon de stapelplaats der Indische producten, die met groote winst in Europa verkocht werden. Prat op winst als men was, kon het geen verwondering baren, dat al spoedig ook andere landen bedacht waren om zich zelf de voordeelen toe te eigenen, welke toen alleen aan Portugal ten deel vielen. Daartoe was noodig zelf den weg naar Indië te vinden en alzoo de voortbrengselen rechtstreeks op hunne eigene markten aan te voeren. Den Engelschen gelukte het in 1577 onder DRAKE Indië te bereiken.

Wat Holland betreft, het duurde tot het laatst der 16e eeuw aleer eene ernstige poging werd aangewend om het voorbeeld van Portugal en Engeland te volgen. — De eerste pogingen werden aangewend door BARENDSZ

en VAN HEEMSKERK, die herhaaldelijk om de Noord den weg naar Indië zochten, welke tochten eindigden met de ongelukkige overwintering op Nova-Zembla in 1596 en de mislukking hunner onderneming — Tenzelfden tijde zeilde eene andere expeditie onder de MOOLENAER zuidwaarts, en was gelukkiger in haar streven. Een negental Hollandsche kooplieden hadden n l. in die dagen geld bijeengebracht met het doel een vloot naar Indië uit te rusten en CORNELIS DE HOUTMAN naar Lissabon te zenden, om onderzoekingen te doen met betrekking tot de vaart naar Indië. In 1592 naar Portugal gegaan, keerde DE HOUTMAN reeds 2 jaren later naar Holland terug, waarna een vloot van 3 schepen en 1 jacht, in 't geheel met 248 koppen bemand, zeilklaar werd gemaakt, welke den 2den April 1595 uit Texel stevende onder bevel van DE MOOLENAER. In Juni 1596 bereikte deze vloot Indië en lag het rijke Oosten voor Holland open.

Portugeezen en Engelschen troffen wij reeds in die verre gewesten aan. Aller doel was: zich den alleen handel in specerijen te verzekeren. Natuurlijk dus, dat waar verschillende naties in hetzelfde gebied éénzelfde doel voor oogen hadden, een conflict onderling niet kon uitblijven. De naijver tusschen de drie volken had twisten en oorlogen ten gevolge, welke met afwisselend geluk gevoerd werden, maar welke leidden tot de volkomen suprematie der Hollanders in Indië.

Het door ons verkregen gebied moest bestuurd worden, en welk stelsel van bestuur in die gewesten gehuldigd werd, zal uit de volgende bladzijden blijken.

HOOFDSTUK I.

Java onder de Oost-Indische Compagnie.

Aangemoedigd door het succes en de rijke lading door de eerste schepen uit Indië naar het Vaderland meêgebracht, kwam men al spoedig op het denkbeeld een Vereeniging in 't leven te roepen met het doel, om door bijeenbrenging van kapitaal, op uitgebreide schaal handel te drijven op Indië.

Zoo werd op den 20sten Maart 1602 de »Vereenigde Oost-Indische Compognie" opgericht voor den handel op Indië, met verbod aan ieder ander, op straffe van verbeurte van schip en lading, om beoosten de Kaap de Goede Hoop tot de straat van Magelhaan eenige vaart te ondernemen De straf werd streng toegepast op de enkele vermetelen, die, hoewel op rechtmatige wijze, in Indie kwamen om er handel te drijven. Rechtmatig of onrechtmatig, daaraan stoorde de Cie zich niet. Haar doel was: zich den alleen-handel op Indië te verzekeren, en om dit te bereiken huldigde zij gaarne de spreuk: het doel heiligt de middelen.

De Cie streefde aanvankelijk alleen naar de bevordering van hare handelsbelangen, zonder 't oog te slaan op eenig

grondgebied, althans op Java, waar de Cie »niet dan schoorvoetend en als het ware door de macht der omstandigheden gedwongen" het bestuur verkreeg over een uitgestrekt grondgebied, »waartoe de onbekwaamheid en het wanbestuur der Javaansche vorsten de Compagnie als het ware noodzaakten den rijken buit tot zich te nemen, dien zij aanvankelijk niet begeerde" [1]). Toen evenwel de Cie zich gedwongen of goedschiks ging mengen in de twisten der Inlandsche vorsten, die, opgestookt door Engelschen of Portugeezen, hetzij de Cie, hetzij hunne eigen stamverwanten beoorloogden, eerst toen verwierf de O. I C. eenig grondgebied, dat haar door de vorsten, als belooning voor de verleende hulp, bij tractaat werd geschonken, of dat zij zich bedong als vergoeding voor 't offer aan bloed en geld, waarmede zij de behaalde voordeelen bevochten had [2]). Zoo verkreeg zij o a Amboina, Ternate en later geheele landstreken op Java en de andere eilanden. Jacatra, door ons op den Regent van Jacatra in 1619 veroverd, nadat te voren, in 1610, ons bij contract een stuk grond aldaar was afgestaan om er een factorij te stichten, was het eerste grondgebied, dat wij op Java verkregen. Vandaar, dat de Molukken aanvankelijk de zetel der Regeering was, terwijl eerst later, onder de regeering van Coen (1619—1623; 1627—1629), Java het centrale punt van ons gezag in Indië werd.

Men zou verwachten, dat toen de Cie eenmaal grondgebied verworven had, zij zich ook zou bezighouden met

---

[1]) Mr. v. d. Lith Nederlandsch Oost-Indië, bl. 184.

[2]) v. Kampen Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa, II, bl. 236

de regeling der binnenlandsche aangelegenheden en de teugels van het bestuur in handen nemen. Hieraan liet zij zich echter weinig gelegen liggen. Aanvankelijk huldigde de Cie het Engelsche bestuurs-stelsel, d. i. onderwierp zij een landstreek, dan zette zij den vorst af en verving het geheele inlandsche bestuur door enkel Europeesche ambtenaren. Zoo handelde zij o. a. met het rijk van Jacatra. Immers Batavia en Ommelanden werd direct door den Gouverneur-Generaal geregeerd, waarom wij nog heden ten dage geen eigenlijk gezegd inlandsch bestuur in deze Residentie aantreffen. — Toen echter de Ce meerdere landstreken op Java verwierf, ging zij tot een ander stelsel over: zij beschouwde toen de inlandsche Regenten als hare stedehouders, die de aan hen door de Cie toevertrouwde regentschappen en districten bestuurden volgens de bevelen der Cie, maar geheel volgens 's lands wijze en door middel van hunne onderhoorige Javanen [1]) Alles werd dus aan de bescheidenheid en het doorzicht der Regenten overgelaten, terwijl de Cie niets anders vergde, dan dat de vorsten zich aan hun belofte van trouw aan de O. I. C. en aan de met haar gesloten tractaten hielden en voor de levering der producten zorgden, die zij der Cie beloofd hadden, m. a. w. de Cie liet zich vooral gelegen liggen aan den handel, niet begrijpende, dat zij in een goede regeling van het binnen-

---

[1]) Mr P Mijer, Biographie van Mr. P. G van Overstraten; opgenomen in het T. van N I. 3e jaargang, I, bl. 221 v v. — Hageman, Gesch. van het Bataafsch en Holl Gouvernement op Java 1802—1810, opgenomen in het Tijdschrift voor Ind. T, L en Volkenkunde, uitgegeven door het Batav. Genootschap van K. en W. Deel IV, bl 373

landsch bestuur den meesten waarborg voor haar bloei zou vinden [1]). De bevolking toch, zonder eenig Europeesch toezicht, bijna geheel aan de willekeur van hare Regenten overgegeven, werd uitgezogen, verarmde en verhuisde naar andere streken [2]), zoodat de productieve kracht van het land verminderde en de Regenten niet meer bij machte waren om de contingenten te leveren, waartoe zij zich verbonden hadden, en waardoor de Cie van het haar toekomende verstoken bleef en de markt niet kon voorzien van producten, welker opbrengst haar een middel tot dekking harer uitgaven moest opleveren.

Langzaam maar zeker ging dan ook de O. I. C. haren ondergang tegemoet, zij, die slechts het beginsel voorstond van volstrekt gezag aan den eenen en volstrekte onderwerping aan den anderen kant [3]). Ter verwezenlijking hiervan voerde zij echter geen geregeld bestuur in haar gebied in, maar met de wapenen in de hand herinnerde zij de Regenten aan hunne verplichtingen. Hare bemoeiing in de binnenlandsche aangelegenheden ging meestal niet verder, dan in het aanstellen of afzetten van inlandsche hoogwaardigheids-bekleeders, zoo dezen hare ontevredenheid hadden opgewekt.

---

[1]) Een enkele maal bemoeide de Cie zich wel met de binnenlandsche aangelegenheden, maar dit was toch een hooge uitzondering. Zoo o. a. in de Preanger in 1677. Vgl. VAN DEVENTER, Geschiedenis der Nederlanders op Java, II, bl 18—20

[2]) v DEVENTER, Geschiedenis der Nederlanders op Java, II, bl 65 v.v.

[3]) v DEVENTER, Bijdragen tot de kennis van het landelijk stelsel op Java, 1, bl 2.

De Cie liet dus de oude inrichting van het bestuur over den Inlander op Java voortbestaan, zonder er eenige noemenswaardige verandering in te brengen.

Was het dan zoo af te keuren in de Cie, dat zij den ouden bestuursvorm behield? Ik zou hierop geen bevestigend antwoord durven geven, maar mij liever willen aansluiten bij de woorden van een oud-Oostindisch hoofdambtenaar, waar hij zegt: »Het is eene algemeen erkende waarheid, dat het bestuur van een volk, om vastheid en duurzaamheid te bezitten, in overeenstemming moet zijn met deszelfs oorspronkelijken aard en overoude begrippen, en dat elke poging om de zeden en gebruiken, de inrigting van rangen en standen, met een woord, de nationaliteit van een volk aan te randen, de schromelijkste gevolgen voor het oppergezag moet na zich slepen." [1]) Voorzeker zal een volk het meest in overeenstemming met zijn oorspronkelijken aard en overoude begrippen en volgens zijn zeden en gebruiken geregeerd worden, wanneer men de bestuurstaak overlaat aan zijn erkende hoofden. Maar iets anders is 't de regeering over een volk op te dragen aan deszelfs natuurlijke hoofden, iets anders die hoofden zoozeer in die taak de vrije hand te laten, dat de bevolking daardoor aan de willekeur der hoofden wordt overgegeven, die er enkel naar streefden der Cie welgevallig te zijn, omdat daarvan hun gezag afhing. De Cie had als oppergezaghebster eene zoodanige verhouding tusschen haar en de inland-

---

[1]) Praetorius Bijdrage tot de kennis van het binnenlandsch bestuur op Java, - opgenomen in het tijdschrift, de Indische Bij. C. L. Blume Leiden 1843 I, bl. 1

sche hoofden ter eener, en tusschen de bevolking en de hoofden ter andere zijde moeten scheppen, als waardoor aller belangen het best behartigd zouden worden. Dat verzuimde de Cie te doen, en door enkel haar eigen belang voorop te plaatsen, verloor zij dat der bevolking bijna uit het oog. [1]) Het volk werd slecht beschermd tegen hare hoofden, hoewel bescherming een gebiedende eisch was, in aanmerking genomen, dat »de Regeeringswijze van Sultans en vorsten, die hun gebied over Java voerden, dat van een volstrekt despotisme was. De geheele bevolking bleef onderworpen aan het goeddunken van het inlandsch gezag, hetwelk tot alle misbruiken ontaardde, en den staat van het volk onderdrukt." [2]) In plaats daaraan paal en perk te stellen, kende de Cie aan de Regenten meer aanzien en gezag en nog uitgebreider rechten toe, dan deze ooit te voren onder hunne eigene vorsten hadden gehad. Men zou met dien maatregel vrede kunnen hebben, mits boven deze Inlandsche gebieders een krachtig Europeesch bestuur had gestaan, welks ambtenaren een onmiddelijke contrôle uitoefenden over de handelingen der Regenten. Zoodanige vertegenwoordigers van het Europeesch gezag, een *Gewestelijk bestuur*, ontbraken echter ten eenenmale.

---

[1]) „*Bijna* uit 't oog". Immers geheel en al onttrok zij hare handen niet aan de bevolking, zooals nu kort geleden (1887) door den heer M. L. VAN DEVENTER is aangetoond in zijn werk: Geschiedenis der Nederlanders op Java, II, bl 79 en 195—197; 299 v v Echter geloof ik te mogen vragen, naar aanleiding van andere gezaghebbende schrijvers, of de heer VAN DEVENTER nu weêr niet al te rooskleurig 's Cie's bescherming van de bevolking. voorstelt?

[2]) DE HAAN, Schetsen aangaande de landelijke administratie van Java. Leiden, 1829 bl. 85 en 135.

Men had n.l. tijdens de Cie in Indië, als Europeesch bestuur: de Hooge Regeering d.i. de Gouverneur-Generaal *en* de Raad van Indië, welke toezicht hield op de ambtenaren der Cie, te weten: de verschillende Gouverneurs o. a van Java's Noord-Oostkust, Ceylon enz., die weer ieder in hun ressort het toezicht hadden over de lagere ambtenaren: Residenten, Administrateurs, Pakhuismeesters, Visitateurs, Boekhouders enz., welke op de verschillende comptoiren of loges der Cie gevestigd waren. [1]) Geen dezer ambtenaren had echter eenige bestuusmacht. De Gezaghebbers, Gouverneurs en Residenten stonden wel aan het hoofd van Gewesten [2]), maar niet om als zoodanig zich met de regeling van binnenlandsche aangelegenheden bezig te houden en als vertegenwoordigers van het centrale gezag te Batavia, het civiele bestuur over de hun aangewezen provinciën op zich te nemen, doch enkel om toe te zien, dat de tractaten, met de verschillende vorsten gesloten, werden nagekomen en aan de Cie de verplichte contingenten werden geleverd. [3]) Het waren dus in den waren zin van het woord enkel handelsagenten, geen bestuurders.

---

[1]) ARY HUIJSERS. Beknopte beschrijving der O-I etablissementen. Bijlage n°. 3 bl. 206 volgende

[2]) CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG Over het beheer onzer Koloniën, bl 2

HAGEMAN, Geschied. van het Bataafsch en Hollandsch Gouvernement op Java 1802—1810, opgenomen in het Tijdschr. voor Ind T., L en Volkenkunde, uitgegeven door het Bat Genootschap van K. en W, IVe deel, bl 338 en 376

[3]) Dit is het z g. *contingenten-stelsel*. De Cie n.l verkreeg de landstreken voorzien van een geregeld bestuur. De Regent nu over zoo'n landstreek zorgde vroeger, dat zijn vorst verkreeg hetgeen de bevolking

In de beoordeeling van dit gemis aan civiele ambtenaren moet men echter niet te streng zijn. Wil men toch op afdoende wijze in het bestuur voorzien, dan is vooral bij Oostersche volken, die zoozeer aan de *adat* (zeden, gewoonten en overleveringen) gehecht zijn, een groote mate van kennis van land en volk noodig. Die kennis nu, ontbrak in die dagen zoo al niet geheel, dan toch in die mate, dat de aanstelling van Europeesche ambtenaren om zich in de binnenlandsche aangelegenheden te mengen en die te regelen, eer gevaarlijk dan doeltreffend zou geweest zijn. De omstandigheden werkten meê, dat men weinig of geen kennis opdeed omtrent den aard en het karakter van de binnenlandsche bevolking op Java, omdat de Europeanen, die in de eerste plaats der Regeering van inlichtingen en voorlichting zouden kunnen dienen, niet, zooals heden ten dage, ook in de binnelanden verbleven en zich door die vestiging en omgang met den Inlander meer vertrouwd hadden kunnen maken met de eigenaardigheden der bevolking, maar

---

in natura (producten) of geld aan den vorst verschuldigd was. Toen die landstreken aan de Cie overgingen, sloot deze met den Regent een contract (acte van verband), waarbij aan de Cie zou geleverd worden een bepaalde hoeveelheid en soort van producten, die vroeger aan den vorst werden afgestaan. De bevolking leverde dan voor een lageren prijs aan den Regent en deze weer voor een hoogeren aan de Cie. — Dit stelsel werd door Daendels veranderd in het *dwang-arbeid-stelsel,* d. i. de bevolking werd verplicht tot het aanplanten van sommige producten en moesten deze geheel en rechtstreeks aan het Europeesch gezag leveren tegen een vastgestelden prijs. De tusschenkomst der Regenten werd door hem uitgesloten bij de levering aan het Gouvernement. m a w de levering der producten geschiedde niet meer door de bevolking aan de Regenten en deze weêr aan het Gouvernement, maar rechtstreeks door de bevolking aan de Europeesche ambtenaren.

zich in de steden van het Noorderstrand ophielden. [1]) Daarbij komt, dat, op enkele uitzonderingen na, het gehalte der Europeesche ambtenaren in Indië verre van schitterend was. Immers »de hoofdtrekken dier uit Europa gezonden ambtenaren waren, naast een groote mate van onkunde, een ergerlijke leefwijze en eene ontoombare heerschzucht." [2]) zoo zelfs, dat in de Generale instructie van 1650 o. a. voorkomt: »Dat de debauche van vele Comp ministers in verscheidene kwartieren van Indië extraordinaire verachtering in de dagelijksche affaires geeft, waarbij geconsidereerd, dat de Indische natiën zeer gevoelig van hun respect zijnde, daardoor kleine affectie tot de Nederlandsche natie zetten, ziende hare losse actiën, dewelke haar een afkeer maken; en daarom modeste personen gebruikt en voor alle andere particuliere recommandatiën geprefereerd moeten worden." [3]) Een officieele bekentenis dus omtrent de ergerlijke leefwijze der Compagnies-ambtenaren. Neemt men dat alles in aanmerking, dan bevreemdt het niet, waarom de Heeren XVII [4]) liefst het *status quo* in het bestuur hand-

---

[1]) DE HAAN, t. a p. bl. 135.

[2]) V. DEVENTER Geschiedenis enz. I. bl 83. — Zie voor bijzonderheden Mr. V. D. LITH t. a p. bl. 217 vv

[3]) Mr P. MIJER. Verzameling van Instructiën, Ordonnanciën en Reglementen enz. bl. 84

[4]) De O. I. C. bestond uit aandeelhouders, welke verdeeld waren over verschillende Kamers: Amsterdam Zeeland, die van de Maas (Delft en Rotterdam) van Noord-Holland en West-Friesland (Hoorn en Enkhuizen). Iedere Kamer had haar eigen bestuur, terwijl aan het hoofd van al die Kamers te zamen de heeren Zeventienen stonden, het centrale bestuur, dat de onderscheidene Kamers bijeenhield en de beslissing had over de gemeenschappelijke belangen der verschillende

haafden en er niet toe overgingen zich ernstig bezig te houden met de regeling van het Gewestelijk bestuur in die verre oorden, omdat zoodanig bestuur, onbekend met de volksgebruiken en zeden, allicht aanleiding zou kunnen geven tot botsingen met de Inlandsche bevolking, waardoor de handel van de Cie, waarop zij uitsluitend 't oog gevestigd hield, slechts benadeeld kon worden.

Laten wij thans eens een blik werpen op het inlandsch bestuur op Java tijdens de Oost-Indische Compagnie.

Oudtijds had men op Java vorsten, die het aan hun toebehoorende gebied lieten besturen door hooge inlandsche ambtenaren, die afhankelijk waren van den vorst. Deze z. g. stadhouders werden allengs machtiger en lieten zich op 't laatst weinig aan den vorst gelegen liggen, tot wien zij in een verhouding waren gekomen als van leenman tot leenheer. Zij hadden den vorst slechts bij te staan in oorlogstijd, hem telken jare bij de Moslemsche feesten hulde te komen bewijzen en hem contributie te betalen in geld of natura, door de bevolking op te brengen, maar waren overigens onafhankelijk. — Zóó was de toestand toen de O. I. C. zich op Java vestigde, aan welke inrichting zij — zooals we

---

Kamers, d i der Compagnie Zij werden gekozen door het bestuur der Kamers. Aanvankelijk hadden de Heeren XVII niet veel te zeggen, maar weldra trokken zij alle macht aan zich en werden zij „de spil, waarop alles in Indië draaide" Zij stelden den G G aan en gaven de verschillende instructies voor de Indische Regeering, onder goedkeuring van de Staten-Generaal (Mr. v. d Lith t a. p. bl 166).

boven zeiden — niets veranderde. Sloot de Cie met zoo'n leenman een contract [1]), dan kwam zij in dezelfde verhouding te staan als vroeger de vorst tot zijn vazal, m. a. w. de satraap — men kan de verhouding van vorst tot vazal op Java het best vergelijken met die in 't oude Perzië, van Koning tot satraap — moest dan aan de Cie, in plaats van aan den voormaligen vorst, producten leveren en haar in oorlogstijd bijstaan.

Wij laten hier eene opgave volgen van verschillende Inlandsche bestuurders, zooals wij die bij VALENTIJN en RAFFLES vermeld vonden [2]). Zoo treffen we dan op Java aan een:

1°. Soesoehoenan Hij is de opperste gezaghebber op Java.

2°. Sultan. Onder deze benaming verstaat men gewoonlijk ook Keizer, maar in 't Arabisch hecht men er die beteekenis niet altijd aan [3]). VALENTIJN identificeert den Sultan met een Koning of Prins. (De drie prinsen van Tjeribon werden o a. Sultans genoemd.)

Rhaden is de benaming van een koningszoon of prins van den bloede

Rhaden Aria is de titel van des vorsten broeders.

Als onderscheidingsteeken had de vorst de vergulde pajong of songsong (zonnescherm).

---

[1]) „Acte van verband" geheeten

[2]) DE KEIJZER, VALENTIJN's Oud en Nieuw Oost-Indiën III, bl. 309 v v. — RAFFLES, History of Java. London 1817. I, bl. 312 –315.

[3]) In de fiqh beteekent „Soltân" *Overheid*. Zij n. l, die op godsdienstig terrein als gezaghebbende personen werden aangemerkt, waren Soltân's. — Vgl Mr. L. W. C VAN DEN BERG's beoefening van het Mohammedaansche Recht door Dr. C SNOUCK HURGRONJE, II noot op bl. 37

De vorstin en de leden der vorstelijke familie uit de wettige vrouw geboren, de gele pajong.

De koninklijke familie en de kinderen uit een concubina (bijzit) geboren, de witte pajong.

Eenmaal 's weeks hield de vorst Kabinetsraad, om in overleg met zijne stadhouders [1]) de staatsaangelegenheden te bespreken, terwijl hij ook eenmaal 's weeks recht sprak. — Wij moeten ons echter niet voorstellen, als zou er in dien raad werkelijk veel overlegd zijn. Een eerste vereischte toch tot werkelijk overleg is wel vrije uiting van gevoelens, wat hier evenwel niet geoorloofd was, want alleen 's vorsten wil was wet en op straffe van gedood (!) te worden, waren de landvoogden verplicht om alles goed te keuren volgens de zienswijze van den vorst. — Een volkomen despotisme dus.

3°. Panembahan. Deze stond boven de prinsen van den bloede en volgde dadelijk op den Sultan. Toch schijnt hij niet veel van dezen verschild te hebben, want we vinden [2]), dat de Panembahan Tjåkrå Kesoemå, vorst van Mataram, bij de Javanen bekend was als Sultan Agoeng, welke titel hem wel later eerst werd toegekend, maar reeds te voren bezat hij ook naar buiten de macht en het aanzien van een Sultan [3]).

[1]) „Stadhouders", — dit zal wel moeten zijn „raadslieden". Het is toch niet aan te nemen, dat de stadhouders, die in verre gewesten waren aangesteld, wekelijks bij den vorst zouden komen om met hem de staatszaken te regelen Dit zou, met het oog op de gebrekkige verkeermiddelen en den slechten staat der wegen in die dagen, eene onmogelijkheid geweest zijn.

[2]) Mr. v D Lith t a p. bl. 189.

[3]) Vgl van Deventer. Geschiedenis der Nederlanders op Java, I, bl. 134—146 v v en bl. 184 en 185.

Van deze dignitarissen schijnen er maar drie op Java en Madura te zijn geweest, te weten: die van Tjeribon, Giri en Madura.

Hierna volgen de eigenlijke Regenten:

4°. Pangèran en Adipatti d. i. een prins, die stadhouder van den vorst is. — Beiden hadden denzelfden werkkring, maar de Pangèran stond hooger in rang dan de Adipatti.

Oudtijds werden zij voor één jaar benoemd, maar reeds tijdens VALENTIJN [1]) werden zij voor het leven door den vorst aangesteld, met de bevoegdheid echter om hen op sommige gronden af te kunnen zètten.

Onder Java behoorden vroeger 14 landvoogden, waarvan de keizer er 12 onder zich had en waaronder er 5 in 't binnenland en 5 aan de kusten waren n.l Tjeribon, Pamalang, Demak, Pati Toeban, Soerabaija met Balamboang, benevens 't eiland Madura. — Ieder dezer landstreken had haar Pangèran of Adipatti, die van den vorst afhankelijk was en niets van eenig belang buiten zijn medeweten mocht verrichten. Als toezicht op deze landvoogden had men dan nog een tweede stadhouder, die onafhankelijk was van den eerste »en maar alleen voor een *kijk in de pot* diende." Deze dwarskijker mocht zich niet met de staatszaken bemoeien, maar diende eenvoudig om den vorst op de hoogte te houden van al hetgeen er in zijne staten omging. Hiermede niet tevreden, had de vorst, behalve dezen »kijk in de pot" —

---

[1]) VALENTIJN, predikant in Indië, schreef in 't begin der 18e eeuw zijne geschiedenis van Indië Hij overleed in 1727 te 's-Hage.

en deze had weêr voor zich — in elke stad nog een vertrouweling, die, ieder aan zijn heer, alles moest berichten. — Japara of Patti schijnt hierop een uitzondering te hebben gemaakt, althans het werd slechts bestuurd door een »keizerlijk groot vriend", zonder dat men er een tweede stadhouder als controleur, en een vertrouweling van dezen aantrof.

5°. Toemenggoeng d. i. bewaarder van 's vorsten rijkssieraden. Van dezen zegt VALENTIJN o. a., »dat er geen zwaarder bediening in 't rijk is, als die van den Toemenggoeng Mataram, dat zooveel als den Baillu of Schout van Mataram, of 's keizers stadhouder daar, beteekent, maar dien wij als den eersten dienaar van Staat, anders door de Maleijers den Perdana (Ferdana) Mantri of het hoofd der rijksraden genoemd, moeten aanmerken. Deze heer heeft bijna nacht of dag rust, daar zijn oog over alles gaan, hij alles bezorgen en den keizer van alles net berigt geven moet." Niemand nam 't dan ook voor langer dan 2 jaren waar.

De onder sub 4° en 5° genoemde ambtenaren hadden als onderscheidingsteeken een groene pajong met één vergulden rand.

6°. Rangga (Rongo), d. i. Onder-Regent; Ingabei; Demang en voorts Kiai mas, ontol, bagoes, tjili, — welke allen eveneens ambtenaren van het binnenlandsch bestuur waren en elkaâr in rang opvolgden. Zij zullen waarschijnlijk aan het hoofd hebben gestaan van kleinere landstreken en districten en aldaar belast zijn geweest met de dagelijksche leiding van zaken.

De Ingabei's voerden de roode pajong.

In iedere stad of voorname plaats had men dan nog:

7°. Sjah-Bandar d.i. de havenmeester of marktmeester, de chef van den koophandel [1]), die onmiddelijk onder den vorst stond en verplicht was verslag te doen van zijne verrichtingen aan bepaald daartoe aangewezen rijksraden, welke op hun beurt den Toemenggoeng van Mataram daarvan in kennis stelden.

8°. Djaksa d. i. het hoofd der politie, welke een assistent had Paliwårå, benevens leden van zijn Kertå (hof).

9°. Omboel, Loerạh, Petinggi, Koewoe en Baboekoel, — alle benamingen voor desa (dorps)-hoofden. Hun werkkring komt overeen met dien van onze tegenwoordige desa-hoofden, behoudens enkele uitzonderingen.

Zij voerden een donkere pajong als teeken hunner waardigheid, 't geen echter tegenwoordig niet meer in gebruik is.

Zoodanig was ongeveer het inlandsch bestuur op Java, waarin eenige verandering kwam, voornamelijk in de verhouding tusschen de stadhouders en den vorst, waaromtrent wij boven reeds met een enkel woord gewag maakten.

---

[1]) Mr v. d. Lith t a p. bl 356.

HOOFDSTUK II.

Java onder het Staatsbestuur.

Op het einde der 18e eeuw was de O. I. C. hare ontbinding nabij.

Reeds in 1748—1751 trachtte men de misbruiken in het bestuur, waarover zeer geklaagd werd, tegen te gaan en de zaken der Cie te herstellen door den Prins Erfstadhouder de waardigheid van Opperbewindhebber (Directeur en Gouverneur-Generaal) der Cie op te dragen. Deze beraamde maatregelen, die aanvankelijk goede goede uitkomsten opleverden, maar later, door de wisseling van omstandigheden in het Vaderland, niet meer de gewenschte resultaten hadden [1]). De Cie ging al meer en meer achteruit. Het diep verval, ja, de bijna hopelooze toestand waarin de zaken der O. I. C. door een samenloop van noodlottige omstandigheden gekomen waren [2]), — hunne weerlooze toestand, — de uitgeputte staat van het gering aantal Europeanen, — gebrek aan

---

[1]) Cornets de Groot v Kraayenburg t a. p. bl. 2 en 3

[2]) Zie uitvoerig hierover van Berckel, Bijdrage tot de geschiedenis van het Europeesche opperbestuur over Nederlandsch Indië 1780—1806 Academ. proefschrift. Leiden 1880.

bekwame en eerlijke ambtenaren, — verregaande wanorde en misbruiken in het bestuur, die te moeielijker waren uit te roeien of te verbeteren naarmate zij door lengte van tijd, te dieper hadden wortel geschoten [1]), — dat alles bracht het zijne er toe bij om het uitblazen van den laatsten ademtocht der Cie te verhaasten. Nogmaals, thans een laatste poging, werd beproefd om de haar restende levensgeesten op te wekken door het benoemen van eene generale Commissie van vier leden in 1791 »omme — zooals het in de considerans harer aanstelling luidt — efficacieuselijk de hand te leenen aan de executie der middelen, welke tot herstel der zaken in Indiën reeds beraamd en vastgesteld zijn of nog zullen worden, en om wijders na te gaan de geheele Indische administratie in alle deszelfs deelen; te ontdekken de ongeregeldheden, abuisen en malversatiën, welke daarin plaats hebben; de schuldigen te doen straffen, en ijverige en getrouwe subjecten in derzelver plaats aan te stellen, en om wijders in het algemeen te overleggen en dadelijk vast te stellen, en te introduceeren zoodanige middelen, als aan hun het meest gepast zullen voorkomen, om het goed bestuur en de orde te doen herleven . . . . ." [2]) Een omvangrijke taak voorwaar, en goede voornemens lagen ten grondslag aan de benoeming dier commissie, maar door verandering van

---

[1]) Nederburgh, Echte stukken betreffende het volbracht onderzoek der verrichtingen van de Generale Commissie in den jare 1791 benoemd geweest over de O.-I. bezittingen van den Staat enz. Inleiding bl. 4.

[2]) Nederburgh t. a. p. bl. 138 en 139; Voorbericht bl. 23.

bestuur [1]) in ons Vaderland en tegenwerking — om niet te spreken van de familie-regeering, bestaande uit den G.-G. ALTING en diens schoonzoon SIBERG, die maar een al te gewillig medelid vonden in NEDERBURGH — vermocht de commissie niet datgene tot stand brengen, als waarvoor zij in het leven was geroepen Na een verblijf van zes jaren in Indië werd de commissie, onder dankbetuiging voor de door haar bewezen diensten, op 28 September 1797 vanwege het »Committé tot den Oost-indischen Handel en Bezittingen" eervol ontslagen. — Kort daarna, 1 Januari 1800 hield ook de O. I. C. op te bestaan.

Door het voorschrift van a. 247 van de Staatsregeling van 1798, bepalende, dat de Bataafsche Republiek alle bezittingen en eigendommen der O. I. C. benevens hare schulden overnam, kwam alzoo de Staat in de plaats der Oost-Indische Compagnie. Op den 22sten Mei 1800 trad een nieuw bestuur op over de Koloniën in Azië, de Aziatische Raad, bestaande uit negen leden [2]).

---

[1]) In 1795 waren de Franschen door de Patriotten in ons land gehaald Aan 't roer gekomen, stelden de Patriotten een „Committé tot den Oost-Indischen Handel en Bezittingen" aan. van welk comité de Generale Commissie van 1791, die uit Prinsgezinden bestond veel tegenwerking ondervond

[2]) Staatsregeling 1798, a 232 234. — Deze Raad werd reeds op 29 Juni 1806 door LODEWIJK NAPOLEON ontbonden, en de uitoefening van het gezag over de Bezittingen opgedragen aan eenen Minister van Marine en Koloniën. De koloniën werden daarna genoemd: koloniën en bezittingen van den Koning van Holland. — Vgl. HAGEMAN. Gesch van het Bataafsch en Hollandsch Gouvernement op Java 1802—1810, opgenomen in het Tijdschrift voor Ind. T. L en Volkenkunde, uitgegeven door het Batav. Genootschap van K en W , Deel V, bl 167 en 168

Om te komen tot de beantwoording der vraag, op welke wijze Indië geregeerd zou moeten worden, zocht de Raad inlichting bij indische specialiteiten en benoemde daartoe op 11 November 1802 een commissie van zeven leden, om den Raad van advies te dienen omtrent de wijze waarop Indië bestuurd moest worden. In deze commissie zaten twee mannen, merkwaardig als vertegenwoordigers van de meest uiteenloopende beginselen [1]) De een was NEDERBURGH, dezelfde die als Commissaris-Generaal in 1791 naar Indië was gezonden, en die een voorstander was van het stelsel van gedwongen arbeid en Contingenten, en een ingrijpende bemoeiing met het inlandsch bestuur ontraadde, terwijl hij een uitsluitenden handel van den Staat aanbeval. — De andere was DIRK VAN HOGENDORP. Tegenstander van NEDERBURGH en veel liberaler dan deze, wilde hij in Indië ingevoerd zien: vrijheid van persoon, eigendom van land (ook door den Inlander te verkrijgen), vrijheid van handel, afschaffing van heerendiensten en persoonlijke diensten, benevens goed en goedkoop recht voor allen [2]). — Op 31 Augustus 1803 bracht de Commissie een omstandig verslag uit [3]), en het blijkt daaruit, dat de Commissie meer geneigd was NEDERBURGH dan VAN HOGENDORP te volgen, „. . . dat zulke wezenlijke en groote veranderingen, als zijn de invoering van het systhema van Eigen-

---

[1]) Mr MIJER, Verzameling enz. bl. 126 en 127.

[2]) Mr. v. D. LITH t. a. p. 227 en 228 — D v HOGENDORP Bericht v. d tegenw. toestand der Bataafsche bezittingen. 1800.

[3]) Dit verslag is te vinden onder n° V bij Mr MIJER, Verzameling enz bl 119—222

dom van Grond voor den Gemeenen Man, in een Land, daar de Vorst tot nog toe privatelijk daarover heeft beschikt, en de ontheffing van alle Heeren-diensten van eenige Millioenen onbeschaafde Menschen, gewoon het praesteeren dezer diensten te beschouwen als de vervulling hunner voornaamste pligten jegens den Opper-Heer, welken zij, met eenen kinderlijken eerbied, gewoon zijn in alles te gehoorzamen, — dat zulke veranderingen, zeggen wij, niet zouden kunnen missen gevolgen te hebben, nadeelig voor het lot van Java, en ten hoogsten schadelijk voor de belangen van den Staat" En verder: »Wij voor ons zijn overtuigd, dat een diergelijke verandering niet zoude kunnen worden daargesteld, zonder eene algemeene gisting in de gemoederen te verwekken...."

De ondervinding heeft geleerd, dat die vrees der com missie ongegrond was, een bezorgdheid, waartoe zij kwam door gebrek aan kennis van land en volk. DAENDELS toch voerde veranderingen en verbeteringen in; RAFFLES door het landelijk stelsel en VAN DEN BOSCH door het cultuurstelsel brachten sociale revolutiën op Java tot stand, zonder de door de Staats-Commissie gevreesde gevolgen

Welke de zienswijze der Commissie was omtrent de inrichting van het europeesch bestuur in Indië, legde zij neêr in een ontwerp-Charter of regeerings-reglement, dat zij bij haar verslag aanbood [1]). Daaraan ontleenen

---

[1]) Te vinden bij Mr MIJER, Verzameling enz. Bijlagen Lit. A. bl. 225 v v.

wij het volgende: De Hooge Regeering zal bestaan uit den G.-G. *en* Raad van Indië (a. 5 en 6);

er zal zijn een Raad van Financiën en Domeinen onder praesidium van een der ordinaire leden van den Raad van Indië (a. 37 en 38);

een Generale Rekenkamer als contrôle op de financiën (a. 39);

eene College van Houtvesterij onder het ressort van den Raad van Financiën en Domeinen (a. 40).

Het politiek bestuur zal worden ingericht in den geest van hetgeen, omtrent de Regeering en het Algemeen bestuur van de verschillende bezittingen en Comptoiren bij het Charter is bepaald (a. 41).

Afgeschaft worden de ambten van Opperkoopman, Koopman en Onderkoopman, Boekhouder en Assistenten (a. 46).

Wel wordt in de instructie [1]) voor den G.-G. van Bataafsch Indiën (a. 28) aan den G.-G. in Rade d. i. in gemeen overleg met den Raad van Indië, opgedragen het maken van een lijst van de classificatie der ambtenaren, maar daar door politieke omstandigheden in Europa, het Charter zelf nooit in werking kwam, is van deze lijst niets te vinden, zoodat we niet kunnen aangeven, welke europeesche ambtenaren misschien in enkele opzichten belast zouden zijn geworden met het binnenlandsch bestuur op Java.

Wat het inlandsch bestuur betreft, de Commissie adviseerde in haar verslag om de inrichting van dit be-

---

[1]) Mr. Mijer, Verzameling enz Bijlagen Lit. C bl 278.

stuur te laten, zooals die onder de Cie bestond m. a. w. zich te onthouden van elke inmenging daarin, en alleen moreelen invloed uit te oefenen op de hoofden der bevolking [1]).

Bij het Staatsbesluit van 11 November 1805 werden de H. H. ELOUT en VAN GRASVELD tot Commissarissen-Generaal, en de laatste tevens tot Gouverneur-Generaal van Bataafsch Indië en Luitenant-Generaal der bataafsche republiek benoemd. Zij zouden de noodige hervormingen in Indië tot stand brengen.

Korten tijd na hunne benoeming verscheen er een belangrijke Memorie van de hand van DIRK VAN HOGENDORP, waarvan de titel in 't hollandsch — oorspronkelijk was zij in 't fransch opgesteld — luidt: »Memorie over het gewicht van de bezittingen en den handel der der Hollanders in Oost Indië, waarin de gebreken van het stelsel der oude O. I. Compagnie, die haren achteruitgang en val hebben veroorzaakt, en de middelen, om door een liberaler stelsel partij te trekken van die bezittingen en dien handel, worden uiteengezet" [2]). Wat nu aangaat den inhond van dat belangrijk stuk, daarin komt o. a. voor: »Het komt dus maar aan op de middelen om dat stelsel [3]) in te voeren en op de keuze der personen, die men gebruiken wil. Zoo men voordeel

---

[1]) MIJER, Verzameling enz bl. 161.

[2]) CORNETS DE GROOT t. a p. bl 33 v.v

[3]) Het stelsel van SCHIMMELPENNINCK omtrent de organisatie van het Gouvernement en het Bestuur in Indië.

uit die bezittingen wil trekken, moet haar behoud, met andere woorden, hare verdediging de eerste zorg zijn. De opperbestuurder of G.-G. moet met het militaire gezag bekleed zijn en daarom kennis van het *militaire* vak bezitten."

Wij hebben bijzonderlijk op deze Memorie de aandacht gevestigd, omdat het niet onwaarschijnlijk is, dat Lodewijk Napoleon, die in 1806 Koning van Holland werd, die overweging tot de zijne heeft gemaakt en er daardoor toe gekomen is, om C. C. G. G., die Indië nog niet bereikt hadden, terug te roepen met het doel, om de leiding van zaken in de Koloniën aan een militair op te dragen.

Den treurigen toestand in Indië in aanmerking nemende en daarin verbeteringen wenschende te brengen, begreep Koning Lodewijk daartoe een krachtig en zelfstandig man noodig te hebben, berekend voor die moeilijke taak. Dien persoon meende hij te vinden in den maarschalk Daendels, van wien hij zelf zegt: »C'était un excellent militaire, plein de courage, d'énergie et de goût pour la guerre Il sut se rendre à Batavia malgré le blocus; il échappa à toutes les escadres et croisières ennemies." [1]). — Elout en van Grasveld werden teruggeroepen alvorens zij nog Indië bereikt hadden, en Daendels door den Koning tot G.-G. in Oost-Indië benoemd. — Wij zullen nader gelegenheid hebben te zien,

---

[1]) Mackay, De handhaving van het Europ gezag en de hervorming van het regtswezen onder het bestuur van den G.-G. Daendels over Java en onderhoorigheden (1808—1811) bl 1

welke veranderingen deze landvoogd tijdens zijne regeering tot stand bracht in betrekking tot het binnenlandsch, het Gewestelijk bestuur op Java.

---

a. Java onder Daendels.

In 1807 tot G.-G benoemd, kwam DAENDELS in het volgende jaar op Java aan [1]) Gedurende zijn kortstondig bestuur (1808—1811) leidde hij met vaste hand de teugels van het bewind [2]). Zijn taak was alles behalve gemakkelijk, aangezien de vorsten op Java, door het verval der Cie en de zwakke regeering van 1800—1808, het ontzag voor Nederland geheel uit 't oog hadden verloren

»Een magtige vijand bedreigde ons ter zee, en de Javaansche vorsten, welke door de kenmerken onzer zwakheid stouter geworden waren, meenden, dat het oogenblik gekomen was, waarop zij hunnen vroegeren beheerscher wetten konden voorschrijven. Het bestaan van onze magt op Java was daardoor in het grootste

---

[1]) Op 1 Jan 1808 landde hij te Anjer en verscheen in de vergadering der Hooge regeering, zonder eenig bewijs voor zijn waardigheid, daar alle zijne papieren op reis verloren waren gegaan. Hij deelde dus mondeling zijne zending meê De Regeering maakte echter niets geen zwarigheid en de toenmalige G-G WIESE droeg hem het bestuur over. — HAGEMAN t. a. p. V. bl. 171 en 172

[2]) Vgl voor het tijdperk 1802—1810: HAGEMAN, Geschiedenis van het Bataafsch en Hollandsch Gouvernement op Java 1802—1810, opgenomen in het Tijdschrift voor Ind T L en Volkenkunde, uitgegeven door het Batav. Genootschap van K. en W Deel IV, bl 333-379; V, bl 164—284

gevaar. Alle financieele bronnen des binnenlands waren uitgeput, terwijl een volkomen stilstand in den handel, tengevolge van de insluiting onzer kusten, ons elke hoop benam, om van buiten hulp te erlangen," zegt DAENDELS. Of Koning LODEWIJK dit inzag, weten wij niet, maar zeker is 't, dat hij aan DAENDELS de meest mogelijke macht gaf, zonder hem aan een bepaalden last te binden, terwijl DAENDELS zich zelven boven de gewone formaliteiten stelde en besloot »geene andere wet te erkennen, dan die van het behoud der (hem) toevertrouwde Kolonie," [1]) iets wat hier te lande de goedkeuring van den Koning wegdroeg.

Een der eerste daden van DAENDELS was, om alle personen, zoowel europeesche als inlandsche, die met eenig gezag bekleed waren, te verklaren tot ambtenaren, dienaren van den Koning van Holland. De contracten [2]) met de inlandsche Regenten werden door acten van aanstelling vervangen [3]), waardoor zij ambtenaren van het Gouvernement werden, en niet langer bloote contractanten, geroepen tot het leveren van producten en manschappen voor den openbaren dienst [4]) DAENDELS, vertegenwoordiger van den Koning, kon niet dulden de

---

[1]) SELBERG, Verledene en tegenwoordige toestand van Java, door W. L DE STURLER, bl. 139

[2]) Ook genoemd „acten ven verband." Vgl. hierbij noot 3, bl 13.

[3]) DAENDELS O S J. N. O. n° 9, a 13 en 14; n°. 17.

[4]) LEVYSSOHN NORMAN. De Britsche heerschappij over Java en onderhoorigheden, bl. 128.

aanmatiging der inlandsche vorsten, die zich als 't ware hooger stelden dan de vertegenwoordigers van het europeesch gezag. Dat was in DAENDELS' oog eene anomalie, die opgeheven moest worden.

Terwijl de ambtenaren der Cie slechts handelsagenten waren, werden zij nu ook met de bestuurstaak belast. Deze omstandigheid gaf het aanzijn aan het Gewestebestuur.

HET GEWESTELIJK BESTUUR.

A. *Europeesche ambtenaren.*

PREFECTEN.

Om het europeesch gezag een overwegenden invloed te geven op de binnenlandsche aangelegenheden, verdeelde DAENDELS het eiland Java in 9 gewesten, *Prefectures* genaamd [1]), en plaatste aan het hoofd van elk dezer gewesten een *Prefect* [2]), als vertegenwoordiger van het europeesch gezag.

Bij aanvaarding van hun ambt moesten zij den eed van trouw aan Koning en G.-G. afleggen.

Hun werkkring [3]) komt hierop neêr:

a. CIVIEL BEHEER. De Prefect was de eerste persoon

---

[1]) Later Landdrostambten genoemd, zie DAENDELS, Memorie bl. 108

[2]) Den 18den Aug 1808 werd besloten om den ouden naam van „Resident" te vervangen door dien van Prefect. DAENDELS O. S. J. N O n°. 8.

[3]) DAENDELS. O. S J. N. O. n°. 9 en n°. 16.

in zijn gewest en stond onder den G.G. — Hij was de aangewezen persoon om de Hooge Regeering te Batavia op de hoogte te houden van alles, wat er in zijne prefecture omging. Hierdoor vermeerderde zeer de kennis van land en volk. — DAENDELS begreep n.l., dat, wilde men het bestuur op eenigzins afdoende wijze regelen en verbeteren, daartoe in de eerste plaats noodig was voldoende kennis van land en volk, welke in die dagen nog bij de meeste onzer ambtenaren en niet-ambtenaren uiterst gering was. Hij trachtte daarin verbetering te brengen door aan de hoofden van het inlandsch bestuur de verplichting op te leggen, wekelijks en maandelijks den Prefect van rapporten te dienen omtrent alle aangelegenheden [1]), terwijl deze op zijn beurt den G.G. verslag moest uitbrengen. — [2]).

De inlandsche ambtenaren waren aan den Prefect ondergeschikt, waarom hij ze allen bevelen kon geven. Hij stelde, in naam van den G.G., de lagere inlandsche beambten aan, except de Bepatti's, Groot-Djaksa's en de desa-hoofden.

De afzetting van de mindere inlandsche hoofden geschiedde op zijn voordracht door den G.G.

Het onderwijs, aan de inlandsche priesters overgelaten, was aan zijn oppertoezicht onderworpen.

Landbouw en veeteelt was mede aan zijn hooger toezicht opgedragen en hij moest van de gedane inspecties rapport uitbrengen aan den G G.

---

[1]) Zie o. a. DAENDELS O. S. Cheribon n°. 4, afd. 2, artt. 24—26.
[2]) Zie zijn brief van 2 Sept. 1808.

Hij zorgde voor de tijdige aflevering der Contingenten aan de magazijnen [1]).

Hij had te zorgen voor de cultures, voornamelijk de koffie, — kapas, — en rijstcultuur en het boschwezen [2]).

Hij kon inspectie-reizen maken door zijn gewest. — Opdat de bevolking hare grieven zou kunnen blootleggen, moest de Prefect twee malen in de week audientie verleenen. — Een andere weg tot klagen stond open bij den G.G.

. Reisden er ambtenaren *ex officio*, dan zorgde hij, dat hun de noodige paarden en battoors (lastdragers) verstrekt werden.

Hij had het toezicht op den waterstaat.

Hij was verantwoordelijk voor de overtreding der Regenten, in zake het heffen van hoofdgeld en belastingen van de bevolking.

b. FINANCIËN. De Prefect was in zijn gewest Ontvanger-Generaal en had de administratie van de groote geldkas der prefecture.

Hij moest door den Scriba, ten overstaan van twee getuigen, laten beschrijven alle boedels van ab intestaat overledene ambtenaren, burgers (europeanen) en vreemde oosterlingen, en daarvan aan de weeskamer, den curator

---

[1]) Contingenten zijn de verplichte leverantiën van sommige producten tegen een vastgestelden prijs aan den Lande. Zie noot 3, bl. 13

[2]) Voor het boschwezen bestond tevens een afzonderlijk college en een Inspecteur-Generaal, die onmiddelijk aan het Gouvernement verantwoording schuldig was. Evenzoo voor de koffie-cultuur. DAENDELS O. S. J N O Houtbosschen en Koffie-cultuur.

ad lites te Samarang of dengene dien zulks van ambtswege aanging, kennisgeven.

Hij moest maandelijks een rapport uitbrengen aan den G.G. en den Hoofd administrateur te Samarang omtrent 's Lands gelden, effecten, goederen en producten; een wekelijkschen staat en jaarlijks een eindstaat van de aangekomen en vertrokken schepen en lading aan den G.G. opzenden.

Van tijd tot tijd moest hij kas en boeken van den postmeester visiteeren en naar bevind van zaken rapport doen.

In sommige prefecturen was de Prefect tevens Vendumeester.

c. Militair gezag. De militaire macht stond ook onder den Prefect, behalve ingeval van buitengewone expedities in de prefectures, als wanneer er bevelen werden gegeven door den G.G. — De Prefect te Samarang en de Gezaghebber in den Oosthoek hadden evenwel niets over de militaire macht te zeggen. De militaire kommandant was daar het hoofd van die macht. Niettemin konden alle Prefecten, in dringende omstandigheden, de hulp der militaire macht inroepen.

Hij had het oppertoezicht over de kruitmagazijnen, de arsenalen en de forten.

Hij had te zorgen voor de militaire transporten.

d. Rechtswezen. Den Prefect was binnen zijn ressort opgedragen de zorg voor de goede orde en politie. — Ter richtige vervulling hiervan was hij bevoegd om politiedienaars in dienst te nemen, ter controleering van hetgeen er in de kampongs en desa's omging. Tevens

werden corpsen bereden politie opgericht, de z.g. *Djajang-Sekars*, die onder het onmiddelijk bevel van den Prefect of Kommandant der post stonden

Hij had het toezicht op het inlandsch bestuur.

Hij moest den sluikhandel, inzonderheid van amfioen, tegengaan.

Hij had te waken tegen het pandelingschap, d i. het was verboden om geld voor te schieten op hoofdelijke verpanding van een vrijen Javaan. — Hij moest nauwlettend toezien, dat door niemand eenige heerendienst werd gevergd [1]). — Zonder zijne vergunning mochten er geene topbanen, amfioenkitten, hanengevechten of publieke tandakspelen gehouden worden.

Hij zorgde, dat de voorgeschreven formaliteiten, in geval eenig strafbaar feit gepleegd was, werden nagekomen. — Dat alle gevangenen, die niet voor den Landraad terecht moesten staan, binnen twee maal 24 uren gehoord werden en het verslag daarvan aan den Raad van Justitie werd ingezonden. — Hij zag toe, dat de instructies voor den Landraad en lagere inlandsche gerechten werden nageleefd.

Voorts had men in de verschillende prefecturen Landgerechten (Landraden), ter berechting van zaken tusschen Inlanders onderling [2]).

LANDGERECHT. *Voorzitter*, de Prefect of degeen die het gezag voert.

---

[1]) Voor het Gouvernement moesten echter heerendiensten gepraesteerd worden tot onderhoud der publieke wegen, grachten enz., het vervoeren van 's Lands ambtenaren, *ex officio* reizende, en van 's Lands goederen. DAENDELS Memorie bl. 47.

[2]) Zie uitvoeriger hierover MACKAY t. a. p. bl. 93 v.v.

Leden, de Regenten der prefecture, benevens de Bepatti's en soms nog andere inlandsche hoofden, om het stemmen-aantal (7) voltallig te maken.

Adviseerende leden, de Penghoeloes der regentschappen.

Griffier, de Boekhouder van de prefecture, die tevens permanent lid was [1]).

O. M., de Groot-Djaksa. (Fiscaal.)

Het Landgerecht nam kennis:

a. In eersten aanleg. Van alle zaken, zoo civiele als crimineele, waarin den eigenlijk gezegden Inlander betrokken was, en welke niet uitdrukkelijk aan een ander gerecht waren opgedragen. — Zaken, waarin Europeanen en vreemde Oosterlingen (ook Maleijers en Boegineezen) betrokken waren, werden gebracht voor den Raad van Justitie. — Verraad, grafschending, tempelroof, doodslag van Javanen onderling, misdrijven waarin de Regenten, Bepatti's, Djaksa's, hunne familie of andere welgezeten inlanders betrokken waren, benevens zoodanige capitale misdaden, welke niet vielen onder brandstichting, roof en geweld, werden ter berechting opgedragen aan de grootere Landraden [2]).

b. In hooger beroep. Van alle appelabele zaken, in

---

[1]) Te Samarang en te Soerabaya trad de translateur als griffier en de Scriba als permanent lid van het Landgericht op.

[2]) Hiervan bestonden er twee: één te Samarang en één te Soerabaya De samenstelling dezer grootere Landraden, was overeenstemmende met die der gewone Landgerechten, met dit verschil, dat aan den grooteren Landraad te Samarang nog werd toegevoegd een der Regenten om de West of om de Oost, bij beurten. Aan dien te Soerabaya werden toegevoegd de eerste Regenten van Griseh en Soerabaya, terwijl de Gezaghebber voorzitter was.

eersten aanleg door de regentschaps-gerechten beslist.

NB. Te BATAVIA, alwaar men geen Prefect had, was het civiele bestuur en de politie opgedragen aan een Raad van Schepenen [1]).

OMMELANDEN VAN BATAVIA. Wat deze betreft, de Raad van Schepenen te Batavia was tijdens de Cie ook belast met justitie en politie in de Ommelanden van Batavia.

Op 19 Sept 1664 werd door den G.-G. MAETSUYKER een nieuw College van 4 leden voor de Ommelanden ingesteld, het *Collegie van Heemraden* [2]), »dewijl de ingelanden met malcanderen veelteyts niet en connen verdraegen ende de Landdrost over de platte landen deser steede (in 1651 benoemd) alleen geen behoorlijcke ordre alomme en kan stellen, de landen en erven wyd en syd verspreyt synde." [3]). Eerst op 23 Juli 1680 kwam voor dit College eene instructie tot stand. Het had te zorgen voor de wegen, bruggen enz. en uit te wijzen

---

[1]) DAENDELS. Memorie bl. 63; O S. Bijlage Batavia en MACKAY t. a p. bl 93 en 103 v.v. — De Raad van Schepenen was het eerste Europeesche rechtscollege in Indië ingesteld: 1 Juli 1620 (vgl. v. D. CHIJS, Ned. Ind Plakaatboek I. bl. 59; voor de Instructie 24 Juni 1620, zie terzelfder plaatse). „Alsoo tot ruste, tranquilliteyt ende welstandt van dese onse nieuwe stadt ende aenwassende republicque van Jacatra, hoochnodich geacht hebben seecker bequame personen te eligeren, verkiesen ende ordonneren omme in alle voorvallende civile saecken, justitie ende recht t' administreren." (Zie DE JONGE, de Opkomst van het Ned gezag in O.-Indië, IV, bl. 223 en 224). — Sedert 13 Maart 1809 bestond dit college uit een President en 8 leden, voor de helft bestaande uit ambtenaren en voor de helft uit burgers, allen als permanente leden (vgl. DAENDELS O. S Batavia n°. 8)

[2]) Dit college werd door DAENDELS op 7 Febr. 1809 opgeheven (zie DAENDELS O. S Batavia n°. 10).

[3]) v. D. CHIJS, Ned. Ind. Plakaatboek II, bl. 379 en 380.

geschillen tusschen de ingelanden omtrent grensscheiding van erven [1]). Voor andere zaken bleven de Ommelanden onderworpen aan de jurisdictie der Schepenen.

Al spoedig schijnt de Landdrost, die zitting had in het College van Heemraden, een groot deel van de rechtspraak van dit College aan zich te hebben getrokken, terwijl het geheele College op den achtergrond werd gedrongen door den *Gecommitteerde tot en over de zaken van den Inlander.*

Daendels nu trok de *Rechtspraak* der Schepenen over de Ommelanden in, en den Gecommitteerde tot en over de zaken van den Inlander werd alleen belast met de werkzaamheden van Directeur der Culture en Policie in de Jacatrasche en Preánger Regentschappen. De rechtsmacht van den Gecommmitteerde kwam aan den *Landdrost* der Ommelanden, die oorspronkelijk Officier van Justitie was, maar nu civiele en crimineele rechtspraak en politie-toezicht kreeg. Beurtelings op 3 verschillende plaatsen in de Ommelanden moest hij zitting houden. Twee landeigenaren, te kiezen uit het district waarin hij zijn rechtdagen hield, stonden hem als assessoren bij. Tevens werd een *Schout* in ieder der 3 districten (n.l. om de Zuid, om de Oost en om de West [2]) aangesteld om, bij ontstentenis van den Landdrost, alle strafbare feiten te vervolgen, de misdadi-

---

[1]) v. d. Chijs t. a. p. III, bl. 52 v.v.

[2]) Later kwam een 4e district er bij en werden de Ommelanden in 2 Quartieren verdeeld: Ooster- en Westerquartier, en ieder quartier in 2 Schoutambten, terwijl het land Jasinga (in het Buitenzorgsche) onder een afzonderlijken Onderschout werd geplaatst.

gers te vatten en voorloopige instructies te doen. Enkele wijzigingen werden later daarin gebracht. DAENDELS geeft die rechtsmacht den naam van Landgeregt [1]).

Onder den Landdrost stond de *Drost* der Bat. Ommelanden, die, evenals de Landdrost zelf, voor de uitvoering van alle wetten en bevelen had zorg te dragen. Hij kon bij ontdekking van misdaden zelfstandig optreden, maar moest van zijn genomen maatregelen aan den Landdrost kennis geven. Met machtiging van den Landdrost kon hij kleine geschillen onder Inlanders en Chineezen onderzoeken en daarin een »minnelijke uitspraak" doen. Van zijn oordeel kon men zich beroepen op den Landdrost. — Hij was O. M. bij het Landgericht [2]).

Toen DAENDELS in 1809 het College van Heemraden ophief, werd de jurisdictie, zoo ten crimineele als ten civiele, aan den Landdrost (Drossaard) overgelaten, maar alle werkzaamheden het materieele betreffende en die vroeger aan het College van Heemraden waren opgedragen, zooals: het maken, repareeren, onderhouden en vernieuwen van wegen, bruggen, dijken, dammen, waterleidingen en beschoeiingen en alle andere werkzaamheden van dat College, het belasting heffen op de markten en de directie der posten, posterijen en postwagens werden aan het College van Schepenen te Batavia opgedragen [3]).

Voorts werd door DAENDELS opgericht een »Ambulant Gerigt" voor de Jacatrasche Regentschappen en Prean-

---

1) DAENDELS O. S. Batavia n° 35

2) DAENDELS O S. Batavia n°. 19 en MACKAY t. a p. bl. 93 v v.

3) DAENDELS O. S Batavia n°. 10 a. 1 en 2.

ger bovenlanden, en de instructie daarvoor vastgesteld op 8 Aug. 1808. Van dit gerecht was *Voorzitter*, de Prefect der Jacatrasche en Preanger bovenlanden

Griffier, een Secretaris „buiten kosten van den Lande, om bij het Gerecht zoowel, als in alle andere zaken, hem te assisteeren; zullende de aanstelling van denzelven, op voordragt van den Prefect worden gedaan" [5]).

Leden, de Regent en de Hoogepriester van het district, waarin het delict gepleegd was; daarenboven twee opzieners, door den Prefect beroepen.

Rechtspraak. Ten minste éénmaal in de 2 maanden, en overigens zoo dikwijls als dit noodig zou zijn, zou het »Ambulant Gerigt" in de verschillende districten zitting houden. Zooveel mogelijk moest rechtgesproken worden volgens de inlandsche wetten en gebruiken. — Het gerecht nam kennis van en deed uitspraken in: alle misdrijven die, binnen zijn ressort, door aldaar *gedomiciliëerde Inlanders* werden begaan. Christenen, Chineezen en elders gedomiciliëerden moesten aan hun eigen rechters worden uitgeleverd, ingeval zij misdreven, en de genomen informatien moesten aan hun competenten rechter worden gezonden met de medeplichtigen, al sorteerden deze laatsten ook onder het Ambulant Gerigt. — Hooger beroep was niet toegelaten, tenzij de G.G., uit eigen beweging of op verzoek van belanghebbenden, dit gelastte of toestond, in welk geval het Ambulant Gerigt de zaak op nieuw had te be-

---

[5]) Daendels O. S. Batavia n°. 21 a. 5.

handelen. De G.G. had het recht de vonnissen te wijzigen, terwijl zijn *fiat* noodig was alvorens men tot executie overging [1]).

SCRIBA

De Scriba was de Secretaris der prefecture.

Bij ontstentenis van den Prefect was de Scriba zijn plaatsvervanger, behalve te Samarang, alwaar de Hoofd-administrateur, en te Soerabaya, waar de tijdelijke Prefect van Griseh in dat geval als waarnemend Prefect optrad.

Hij was tevens postmeester in de prefecture en had, als zoodanig, toezicht op de herbergen, posthuizen en relaisen (= halten) langs de wegen. — Hij vervulde het ambt van Venduboekhouder.

Zoo was hij belast met het verhooren van gevangenen, die niet voor het Landgerecht terecht moesten staan; hij moest daarvan een proces-verbaal opmaken, hetwelk aan den Raad van Justitie werd ingezonden [2]).

Terwijl de bovengenoemde ambtenaren met het bestuur belast waren, zoo had men nog andere europeesche beambten voor de verschillende takken van dienst, zooals: Administrateurs (Hoofd- en andere), Boekhouders, Pakhuismeesters enz

---

[1]) DAENDELS O S. Batavia n°. 20 en 21. — MACKAY t. a p. bl. 101 en 102

[2]) DAENDELS O. S J. N. O n°. 16 a. 28.

B. *Inlandsche ambtenaren.*

Het inlandsch bestuur, door de O. I. C. zeer verwaarloosd, eischte dringend voorzieningen; vooral het europeesch toezicht op dat bestuur moest worden verscherpt en uitgebreid.

In zijnen brief van 12 Nov. 1808 aan den Minister van Koloniën en Koophandel [1]) bespreekt DAENDELS den treurigen toestand, waarin de Javaan verkeerde en de verbeteringen, die hij in het stelsel van onderworpenheid en bestuur zou wenschen te brengen: .... „dat die onderdrukking voorgekomen zal worden, wanneer alle aanstellingen, ook der mindere inlandsche hoofden, tot een zoogenaamden demang of dessah-hoofd ingesloten, voortaan onmiddelijk van wege het Gouvernement zullen worden gedaan; terwijl .... den Regent de magt worde ontnomen, om eigener autoriteit, gelijk voorheen, eenige afzettingen van zijne ondergeschikte dienaren te doen; met vrijheid eenlijk om, vermeenende redenen van klagten over hen te hebben, deze te brengen ter kennis van den Prefect om door dezen nader ter dispositie van den Gouverneur-Generaal te worden aangeboden." En dat hij de daad bij het woord voegde, zagen we reeds gedeeltelijk hier boven en zullen we nader gelegenheid hebben te beoordeelen bij de behandeling van de hierna te noemen ambtenaren.

Om bij de regeling van het inlandsch bestuur eenig-

---

[1]) v DEVENTER, Bijdragen tot de kennis van het landelijke stelsel op Java I, bl 14

zins rekening te houden met den aard en de gebruiken van den Inlander - heel veel liet hij zich echter niet gelegen liggen aan de *adat* — reisde hij Java door en hield in Juli 1808 te Samarang een groote bijeenkomst met de Regenten van het voormalige Gouvernement van Java's Noord-Oostkust. De vrucht van deze vergadering was de regeling van het inlandsch bestuur bij Besluit van 1 Sept. 1808 en nader bij dat van 20 Sept. 1808 [1]).

Alle Regenten werden tot ambtenaren van den Koning van Holland verklaard en zouden dadelijk onder den Prefect staan, van wien zij hunne bevelen ontvingen. Door dezen maatregel werd een einde gemaakt aan de zelfstandigheid der Regenten op Java, waarvan dezen tijdens de O. I. C. zooveel misbruik maakten. — Zij werden, in naam van den Koning, door den G. G aangesteld en eveneens door dezen afgezet.

Regenten.

Hun werkkring vinden we vermeld onder n°. 17 en n°. 9 bij Daendels O. S. J. N. O., en komt hierop neêr:

a. Civiel beheer. In zijn regentschap was hij het hoofd van het inlandsch bestuur en hield toezicht op de handelingen van dat bestuur Vond hij termen tot afzetting van een onder hem geplaatst ambtenaar, dan droeg hij het geval voor aan den Prefect.

Hij moest er steeds op uit zijn de welvaart van zijn regentschap te bevorderen.

---

[1]) Daendels. O. S. J. N O nos 9 en 17

Tweemalen 's weeks zou hij zich naar den Prefect begeven, om hem verslag te doen van alles wat er was omgegaan en om diens bevelen te vernemen. Hij stond dus onder den Prefect.

Hij had zorg te dragen voor het onderwijs: oprichting van scholen en aanstelling van onderwijzers.

Hij moest toezicht houden op den godsdienst en kleine geschillen dienaangaande trachten bij te leggen; slaagde hij daar niet in, dan droeg hij het geschil aan den Prefect voor.

Door wijze maatregelen moest hij de hygiène in het regentschap trachten te bevorderen.

Hij had toezicht op den waterstaat, de boschcultuur en houtaankap, en op den landbouw: dat ten behoorlijken tijde de velden beplant werden met producten, die tot de voedingsmiddelen der bevolking behoorden, en dat de landman tegen eene billijke tegemoetkoming voorzien werd van bouwgereedschap, buffels en zaai-padie.

Hij had geen recht om van de bevolking een quote van de producten te eischen, noch, om boven hetgeen hem uitdrukkelijk was toegestaan [1]), eenige belasting van de bevolking te heffen. — Zoo werd gebroken met het

---

[1]) Toen de Regenten door het „dwangarbeid-stelsel" van DAENDELS (zie noot 3, bl. 13) uitgesloten werden van de bemoeiingen in zake de levering van producten aan den Lande, werden hen echter cultuur-procenten toegestaan d. i. voor iedere pikol (= 62½ pond) van de te leveren producten zouden zij een zeker procent krijgen, om hen als 't ware ook belang te geven bij die cultures, waardoor zij natuurlijk zouden zorg dragen, dat de oogst zoo overvloedig mogelijk zou zijn. — Voorts hoofdgelden, marktgelden, overvaarten en andere, maar deze mochten niet worden verhoogd of verzwaard. — HAGEMAN t. a. p. V, bl. 184

régime de bon plaisir in zake het heffen van belasting tijdens de Cie —

Hij lette er op, dat de verplichte leverantiën op 31 December van ieder jaar aan 's Lands magazijnen werden geleverd, en dat alsdan zijne schatting aan 's Lands kas voldaan was.

Hij moest zorgen voor de noodige werklieden om in 's Lands magazijnen te werken. — Dat er voldoende gelegenheid was tot vervoer van 's Lands goederen, en de noodige paarden en vivres voor marcheerende troepen en bijzondere militairen aanwezig waren. — Zorg voor de posthuizen, dat deze voldoende van alles voorzien waren.

Jaarlijks moest hij opmaken een staat der bevolking, hoofden en priesters en van de werkbare mannen in de desa's, benevens van den veestapel, den grond en de gewassen; van de lasten en inkomsten van iederen bewoner; van de ontginning van nieuwe gronden en van de nieuwe aanplantingen.

Eigenaardig is het voorschrift, dat hij zijn invloed moest gebruiken tot het aanmoedigen van huwelijken onder de bevolking, — zeker om het zielental van Java te doen toenemen, om handen tot bearbeiding van den grond te hebben en om het ledigloopen tegen te gaan, door de volwassenen aan een vroegtijdig huwelijk te binden en daardoor tot werken aan te zetten.

b. Rechtswezen. Hij had te zorgen voor de rust en de veiligheid der bevolking; dat geen knevelarij door wien ook gepleegd werd, en dat er kort en goed recht werd gedaan.

Den sluikhandel in amfioen moest hij tegengaan, den schuldige vatten en aan den Prefect over leveren.

Hij zag toe, dat alle gevangenen, die voor het Landgericht moesten terecht staan, niet langer dan 24 uren in preventieve hechtenis bleven, en dadelijk opgezonden werden om te worden gehoord, of dat zij op vrije voeten werden gesteld met medeweten van den president van het Landgericht.

In ieder regentschap had men een *Regentschapsgerecht*.

Dit gerecht was samengesteld uit den Regent, als voorzitter; de Patih's, benevens den Penghoeloe als leden; den Djaksa als O. M.

Aan dit gerecht werden ter beslissing opgedragen: geschillen in huwelijks-zaken, beleediging, wanbetaling en enkele andere. — Van de beslissingen was hooger beroep toegelaten bij het Landgericht.

De rangen der Regenten waren:

een Radhen mas en Kiai toemenggoeng = Luitenant-Kolonel.
» Adipatti, Radhen adipatti of Kiai adipatti = Majoor.
» Ingabei = Kapitein.

Als praalvertoon hadden zij eenig gevolg en een hofhouding.

Bepatti.

Zij werden ook wel Patih genoemd. In ieder regentschap had men er twee: een *Binnen-* en een *Buiten-Bepatti.* Zij volgden in rang onmiddelijk op den Regent.

BINNEN-BEPATTI Deze bestuurde de Hoofdnegorij d. i. de hoofdplaats van het regentschap, alwaar hij alle werkzaamheden verrichtte. Hij zorgde voor de ten uitvoerlegging van de bevelen des Regents.

Hij had tevens het toezicht over den *Dalam* d. i. de regentswoning met het erf daaromheen.

BUITEN-BEPATTI. Onder het toezicht van zijn collega, zorgde hij voor de belangen van de cultures en de ten uitvoerlegging van de bevelen te dien aanzien gegeven. [1])

DISTRICTS-HOOFDEN

Zij droegen den naam van Wedånå, Demang of Groot-Mantri. — Een eigenlijke instructie voor hen bestaat er niet. Zij moesten dus als richtsnoer gebruiken de voor de Regenten gegeven voorschriften, voor zooverre die op hen van toepassing konden zijn.

DESA-HOOFDEN.

Zij werden door de bevolking gekozen voor één jaar [2]).

Zij droegen verschillende namen, als Loerah, Kleinmantri, Petinggi of Prenta, Koewoe.

In hun dorp waren zij belast met de zorg voor de welvaart en politie aldaar, ofschoon ook voor hen geen afzonderlijde instructie bestond.

---

[1]) DAENDELS. Memorie bl 41 v.v

[2]) DAENDELS O. S. J. N. O. n°. 9 a. 13.

Voorts had men nog:

PENGHOELOE'S. Dit zijn priesters. Zij waren tevens onderwijzers. Kleine huwelijks-zaken, als echtscheiding, successie en dergelijke konden zij beslissen onder hooger beroep bij het Landgericht.

GROOT- en KLEIN-DJAKSA'S. Inlandsche officieren van justitie, aan wie tevens was opgedragen de handhaving der godsdienstige en burgerlijke instellingen.

MANTRI'S. Dit zijn opzichters bij de wegen, bruggen en andere werken; overbrengers van de bevelen van den Prefect aan den Regent.

De organisatie en werkkring van het Gewestelijk bestuur, hierboven beschreven, had oorspronkelijk alleen betrekking op de gewesten van het voormalige Gouvernement van Java's Noord-Oostkust, d. i. van Tegal tot Banjoewangie. — Bantam en Tjeribon werden ongeveer een jaar later onder die regeling begrepen.

BANTAM, voorheen een Sultanaat, moest weldra de ijzeren vuist van DAENDELS ondervinden, die, vertoornd door den moord op DUPUY gepleegd, welke met een zending van DAENDELS naar Bantam was gezonden, een even vlugge als hevige wraak nam. Binnen 3 dagen na het bericht van den moord te hebben ontvangen, stond hij met de troepen voor den kraton; deze werd ingenomen, de Sultan naar Amboina verbannen en de geheele landstreek onder onze heerschappij gebracht, want ofschoon er een nieuwe Sultan werd aangesteld, was deze toch geheel afhankelijk van de Regeering te Batavia, daar DAENDELS voor hem een instructie op-

maakte, volgens welke de Sultan in Bantam te regeeren had [1]). Daar deze Sultan echter niet voor zijn taak berekend was, werd hij door een ander vervangen, die echter al spoedig te zwak bleek te zijn, waarom men in 1809 er toe overging, om Bantam op denzelfden voet te doen besturen als de overige gewesten op Java.

TJERIBON, waar KANOMAN door DAENDELS tot Sultan was aangesteld, maar wiens rijk in 1809 reeds in twee prefectures was verdeeld en die zelf in 1810 werd afgezet, volgde even spoedig het lot van Bantam [2]).

DJOKJOKARTA en SOERAKARTA werden ook in de nieuwe regeling opgenomen, en de Prefecten aan de hoven van de Sultans dier landen, die tot nog toe in rang *onder* die vorsten hadden gestaan, door invoering van een nieuw ceremonieel volkomen met de Sultans *gelijkgesteld* [3]).

Wij zien uit al het bovenstaande, dat DAENDELS met de geringe middelen, welke hem ten dienste stonden, toch groote veranderingen in het bestuur op Java wist tot stand te brengen. — Het is niet te ontkennen, dat hij

---

[1]) v D. LITH, t a p. bl 229 en 230 — DAENDELS O. S. Bantam n° 4 — HAGEMAN, t a. p V, bl. 194—209.

[2]) HAGEMAN, t. a p V, bl 209—221.

[3]) Mr v D. LITH t. a p. bl. 231. — Het bedoelde ceremonieel is van 28 Juli 1808 Daarin komt o a. voor: „Zij (de Prefecten) zullen aan de Hoven gebruiken een groote pajong, van boven half om den rand verguld; in het midden ligt blaauw en aan de binnenzijde geheel verguld. welke pajong, verbeeldende het wapen van den koning, overal bij ceremonieele gelegenheden kan worden nagedragen, en in zonderheid bij verschijning aan de hoven zal moeten worden gebruikt" MACKAY t. a. p. bl. 38 en DAENDELS O S Batavia n° 55.

in bijna alle zaken, zeer despotisch te werk ging en slechts de verwezenlijking van *zijn* wil op 't oog had, zonder op de bedenkingen van anderen te letten [1]). De geschiedenis doet ons dit zien in al zijn omvang. — Het is daarom niet te verwonderen, dat zeer velen zijn bestuur en handelwijze afkeuren. »Het gansche bestuur van den Generaal DAENDELS was zonder systhema, en kenmerkte zich, in 's mans handelwijze en verrigtingen, als gebazeerd op willekeur en revolutionaire begrippen. Regtvaardigheid en billijkheid waren slechts bij name bekend. De regeering van den Generaal DAENDELS vervulde een ieder zonder onderscheid, en in welke hoogheid ook gesteld, met schrik, vrees en verontwaardiging ... [2])."

Wat hiervan ook zij, het is niet te ontkennen, dat bij de vele schaduwzijden van DAENDELS' regeering, toch ook op lichtpunten te wijzen is, welke wij, billijkheidshalve, niet over 't hoofd mogen zien [3]). — Hij

---

[1]) Zie o. a. een staaltje daarvan bij HAGEMAN t. a p. V, bl. 196. Er moest een marine-etablissement gemaakt worden nabij Java-hoofd in Straat Soenda; de bosschen werden omgekapt en nu ontstond er zoo'n miasme, dat de werklui verlamming in de beenen kregen en door een verdooving in het onderlichaam werden aangetast, terwijl velen aan die ziekte bezweken. Niettegenstaande alle vertoogen, verzoeken, raadgevingen en van alle beschrijving der ellende, volhardde DAENDELS in zijn bevel om het werk voort te zetten

[2]) ENGELHARD. Overzigt van den Staat der Nederl. O -I. Bezittingen onder het bestuur van den G.-G. DAENDELS, bl 23.

[3]) „Er is welligt nimmer een meer verdeeld oordeel over iemand in persoon en in handelingen geveld geworden, dan over DAENDELS. Sommigen hebben hem beschouwd als eene ster van de eerste grootte aan den staatkundigen hemel, anderen hebben hem aangemerkt als eene vloekkomeet tot verderf van Java ontstaan," HAGEMAN t a p. V, bl. 169.

toch is de grondlegger geweest van ons geordend bestuur in Indië: »By such measures, a much more regular, active, pure and efficient administration was established on Java than ever existed at any former period of the Dutch Company", zegt RAFFLES [1]) van het bestuur van DAENDELS. Door hem werd Java inderdaad een Kolonie van Nederland, iets wat wij niet kunnen zeggen, dat het geval was, toen de Cie heer en meester in Indië was, toen de inlandsche vorsten zoo goed als onafhankelijk waren [2]).

In hoeverre Java het lot deelde van Holland, dat bij Frankrijk werd ingelijfd, zullen we thans te bespreken hebben.

---

b. Java als Fransche kolonie.

Op 1 Januari 1811 hield het koningrijk Holland op te bestaan en werd ons Vaderland bij Frankrijk ingelijfd.

Hoewel men nu meent, dat als DAENDELS gewild had, hij, niettegenstaande onze annexatie, Java voor Holland had kunnen behouden met behulp der Engelschen, die, aartsvijanden van NAPOLEON I als zij waren, zeker het verzoek om hulp tegen dien monarch niet zouden hebben

---

[1]) History of Java II, bl. 259.

[2]) Voor een kritiek over DAENDELS' bestuur verwijs ik naar de werken van ENGELHARD, Overzigt van den staat enz. — MACKAY, de handhaving van het Europ. gezag enz. onder DAENDELS. — Mr. MIJER, Geschiedenis der Ned. O.-I. Bezittingen onder de Fransche heerschappij, bl. 52 v. v.

afgeslagen, — zoo heeft DAENDELS zich integendeel beijverd, om de nieuwe orde van zaken in het moederland ook op Java te proclameeren, waardoor »zonder strijd, zonder tegenstand en zonder dat een druppel bloeds op het slagveld of op het schavot werd geplengd, een einde gemaakt aan het roemrijk tweehonderdjarig bestaan van het Nederlandsch gezag op Java." [1])

Java werd dus tot een Fransche kolonie gemaakt en Generaal JANSSENS door NAPOLEON tot G. G. van Indië benoemd, die in 1811 het bestuur uit handen van DAENDELS overnam.

Dit Fransche tusschenbestuur was van zoo korten duur (Febr. 1811—17 Sept 1811) en had tijdens zijn bestaan de handen zóó vol met het bestrijden van Frankrijks vijanden in Indië, dat er van veranderingen of wijzigingen in het Gewestelijk bestuur op Java geen spake kon wezen.

Wij kunnen dus overgaan tot een belangrijker tijdperk voor Java, tot dat, gedurende welke dit eiland door de Engelschen bestuurd werd. [2])

---

c. Java als Engelsche kolonie.

Toen Java eenmaal een Fransche kolonie was geworden en alzoo deel uitmaakte van het grondgebied

---

[1]) Mr. MIJER, Geschiedenis der Ned. O.-I. Bezittingen onder de Fransche heerschappij bl. 11. — HAGEMAN, t. a p V, bl 280 en 281.

[2]) HAGEMAN, t. a. p. VI, De Engelschen op Java, 3e periode, bl 348—458

van het Fransche keizerrijk, kon het geen verwondering baren, dat de Engelschen, de onverzoenlijke vijanden van NAPOLEON BONAPARTE, hunne vijandelijkheden en aanvallen ook tegen het eiland Java richtten.

De slechte wijze waarop de Generaal JUMEL, bevelhebber der troepen op Java, de operaties tegen den vijand leidde, was oorzaak, dat de Engelschen bij hun landing op 't eiland Java geen noemenswaardigen tegenstand ondervonden, waardoor het hun licht viel om Batavia te vermeesteren en, binnen een niet al te lang tijdsbestek, ook het grootste gedeelte van Java, en de onzen zoo in 't nauw te brengen, dat een capitulatie daarvan het gevolg was. — Op 17 September 1811 werd tusschen JANSSENS en de Engelschen een capitulatie geteekend, waarbij Java met zijne onderhoorigheden in handen van de Engelschen overging.

Over deze door Engeland nieuw verworven bezittingen werd RAFFLES als Luitenant-Gouverneur aangesteld.

Daar de Engelschen niet ingenomen waren met de bestaande organisatie van het bestuur op Java, zoo voerden zij een nieuw stelsel van administratie in. [1])

Onmogelijk was 't echter om dadelijk in alles te voorzien, waarom men dan ook voorloopig de bestaande orde van zaken liet voortduren, hier en daar slechts wijzigingen makende, zonder echter het eigenlijke bestuursstelsel geheel te veranderen, — althans de „Proclamations" van Sept. 1811—Sept. 1813 hielden slechts voorloopige schikkingen en voorbereidende maatregelen in. [2])

---

[1]) MIJER. Verzameling enz. Inleiding, bl. XX.

[2]) LEVYSSOHN NORMAN, t. a. p. bl. 122 v.v.

Eerst den 15den October 1813 werd door RAFFLES een Proclamatie uitgevaardigd, waarin de beginselen werden aangegeven, waarvan men was uitgegaan bij de wijzigingen in de organisatie van het bestuur. [1])

De wijzigingen zelve waren de volgende:

a. Indeeling van Java. Voortaan zou dit eiland verdeeld zijn in 16 inplaats van in 9 Landdrost-ambten, welke den naam van *Residentiën* kregen.

b. Batavia. Hier werd geen Resident, maar een bank van Magistraten aangesteld, een overblijfsel van de oude Schepenbank (..... but the administration of police and justice, in the town of Batavia shall, as heretofore, be entrusted to the particular Magistrates .....") [2])

In den Oosthoek werd aangesteld een Civil-Commissioner met een Deputy, later Resident genoemd, te Soerabaya, terwijl het ambt van Civil-Commissioner nog eenigen tijd na 1812 bleef bestaan.

---

[1]) RAFFLES, t a, p. II, appendix L. bl. ccxli.

[2]) RAFFLES, t a. p II appendix D bl Li

Door C. C. G G werd later hiervoor een Resident in de plaats gesteld. — Ik maakte hier alleen van Batavia melding, omdat de bank van Magistraten aldaar den Resident *verving* Te Samarang en Soerabaya werd *naast* den Resident ook een bank van Magistraten ingesteld en wel voor politie-werkzaamheden. — HAGEMAN, t. a p VI, bl. 389.

HET GEWESTELIJK BESTUUR.

a. *Europeesche Ambtenaren.*

De door DAENDELS vastgestelde instructie voor de Residenten (Prefecten) werd den 15den Sept. 1812 door een nieuwe vervangen, waardoor volgens RAFFLES »de Europeesche Resident de spil van het gansche (bestuurs)raderwerk was geworden, terwijl hem vroeger het beheer van den Inlander schier geheel onttrokken was; de ondergeschikte hoofden vervulden ongeveer dezelfde betrekkingen als vroeger, met dit onderscheid, dat zij nu waren onderworpen aan het Gouvernement, en niet, gelijk vroeger, uitsluitend aan hunnen Regent" [1]).

RESIDENTEN.

Hun werkkring werd vierledig verdeeld:

a. CIVIEL BEHEER. De Resident was het hoofd zijner residentie en verantwoordelijk tegenover het Gouvernement, welks bevelen hij had uit te voeren. Naast zich kon de Resident een Assistent kiezen, aan wien hij de waarneming van een gedeelte zijner omvangrijke taak kon opdragen [2]).

De bevelen van den Resident moesten stipt worden opgevolgd, doch een ieder had het recht van klagen bij het Gouvernement.

De administratie der houtbosschen en koffiecultuur

---

[1]) LEVYSSOHN NORMAN, t. a. p bl 308.

[2]) RAFFLES, t. a p. II, appendix D a. 85.

binnen zijn residentie moest worden overgelaten aan de daartoe bestemde Departementen [1]).

In eersten aanleg moest hij geschilpunten tusschen beambten in zijn residentie beslissen.

Hij moest maandelijks in persoon den toestand van zijn gewest opnemen, en alsdan dadelijk een rapport bij het Gouvernement indienen, met bijvoeging van eenen staat van alle inkomsten en uitgaven [2]).

Hij moest: één driemaandelijksch verslag uitbrengen omtrent den staat van den landbouw, handel en der openbare werken, met een naamlijst der Europeesche bewoners; een wekelijksch rapport van de aangekomen en vertrokken schepen; een jaarverslag aangaande de in- en uitvoer.

Onder autorisatie der Regeering was hij bevoegd openbare werken aan te leggen en rijst onder de werklieden uit te deelen.

b. Militair gezag. Ten opzichte van dezen tak van dienst was zijn gezag beperkt tot de Djajang Sekars [3]).

In geval van brand of opstand moest de Resident zich wenden tot den eerst aanwezenden officier.

Hij had te zorgen voor den behoorlijken ontvangst van doortrekkende troepen, en daartoe de noodige uitgaven te verstrekken

---

[1]) De Engelschen hadden verschillende departementen van Algemeen bestuur gecreëerd: Post-, Salt-, Forest-Department; Warehouse-Department; Marine-, Vendu-, Coffee-Department. — Levyssohn Norman t. a. p. bl. 125.

[2]) Onder Daendels was het reizen door de residentie om deze te inspecteeren facultatief gesteld.

[3]) Zie onder Daendels bl. 27.

c. FINANCIËN [1]). Hij was verantwoordelijk voor de regelmatige inning van 's lands inkomsten, en moest van allen achterstand terstond kennis geven.

Hij had de kassen onder zijn beheer. — Behalve te Samarang en te Soerabaija, was de Resident ontvanger van alle belastingen, 't zij in geld, 't zij in producten te voldoen.

De Resident droeg zorg, dat de collecteurs en de andere ambtenaren iedere som boven de 500 Spaansche dollars dadelijk in de Residentskassen stortten

d. RECHTSWEZEN. Hij was verantwoordelijk voor een goede politie in zijn gewest.

Bij overlijden van een Engelschman moest hij diens goederen verzegelen en daarvan kennis geven aan 't Gouvernement.

Alle publieke werken en instellingen stonden onder zijn toezicht. Hij waakte over de belangen van den Inlander, moest het pandelingschap beletten en den sluikhandel tegengaan.

Hij was opperste rechter in zijn gewest [2]).

RECHTSPRAAK.

Terwijl onder DAENDELS den Prefect, als lid en voorzitter van het Landgericht, een vrij omvangrijke jurisdictie over den Inlander was toegekend, bracht RAFFLES hierin verandering, allereerst door de organisatie

---

[1]) Bij de organisatie van het landrente-stelsel werden de financieele werkzaamheden den Residenten grootendeels ontnomen. — LEV. NORMAN, t a. p. bl. 132 en 193.

[2]) RAFFLES, t a. p. II, appendix D, a. 1.

van 21 Januari 1812, waarbij de rechtspraak der Landgerechten aanmerkelijk werd ingekrompen. Tevens werden er *Courts of Circuit* (rechtbanken van Ommegang) in 't leven geroepen, waaraan voor een groot deel de zaken van het Langericht ter berechting werden opgedragen.

Bij de organisatie van 11 Febr. 1814 [1]) werd de jurisdictie der *Residents-Courts* (Landraden) weêr uitgebreid, en kregen de rechtbanken van Ommegang de beslissing in zake moord, verraad, straatroof en elke andere halsmisdaad

RESIDENTS COURT. [2])

De samenstelling was gelijk aan die onder DAENDELS, maar alléén de Resident sprak recht, terwijl alle andere leden slechts advies mochten uitbrengen De Djaksa, die onder DAENDELS als O. M. fungeerde, zou dit voortaan alleen dan zijn, wanneer zich geen privaat persoon als klager opwierp (a. 90). — Bij zijn rechtspraak had de Resident te letten op de inlandsche wetten en gebruiken, voor zooverre zij niet van algemeen erkende rechtsbeginselen afweken (a. 104). Zijn vonnissen moesten dadelijk ten uitvoer gelegd worden, tenzij zijn gevoelen verschilde van dat van den Djaksa en Penghoeloe, of wanneer als straf is uitgesproken levenslange gevangenisstraf of deportatie, in welk geval hij eerst de goedkeuring moest vragen van den Luitenant-Gouverneur (a. 105 en 106).

---

[1]) RAFFLES, t. a p. II, appendix D.

[2]) Regulation Anno Dei 1814 for the more effectual administration of Justice in the provincial Courts of Java. RAFFLES, t. a. p. II, appendix D.

Belangrijk was vooral de nieuwe bepaling, waarbij bepaald werd, dat in civiele zaken Europeanen, Chineezen en andere vreemde Oosterlingen, die vroeger voor den Raad van Justitie terecht stonden, voortaan onder de jurisdictie van de Resident's-Court zouden vallen en, opdat zij zich niet aan die rechtsmacht zouden onttrekken, 500 Ropijen cautie moesten storten.

Wanneer zoodanige personen in zaken werden betrokken, die dat bedrag te boven gingen en onderworpen waren aan de Residents-Court, dan moesten zij de cautie tot het bedrag in geschil verhoogen, of anders niet langer onder de rechtspraak van den Resident verblijven, m. a. w. de residentie verlaten. Zij stonden dan terecht voor den Raad van Justitie, onder de mits, dat zij eerst een even hooge boete voldeden. — In strafzaken stonden de hiergenoemde personen terecht voor de Court of Circuit, terwijl de Resident de voorloopige instructies deed (a. 143—149).

De Resident's-Court nam kennis,

1° *in civiele zaken.* *a.* in eersten aanleg:

Van alle zaken boven de 50 ropijen; hiervan was appèl toegelaten op den Luitenant-Gouverneur (a. 110 en 119).

b. in hooger beroep:

Van alle zaken gewezen in eersten aanleg door het Bopatti-Court (Regentschapsgerecht, a. 109).

2° *in strafzaken.* *a.* in eersten aanleg:

Van alle zaken, die niet behoorden bij de Court of Cicuit (a. 91).

? [1] b in hooger beroep:
Van de zaken in eersten aanleg door door de divisie-gerechten (districts-gerechten) gewezen, omdat de regentschapsgerechten geen crimineele jurisdictie hadden.

b. *Inlandsche Ambtenaren*

Het gezag der inlandsche hoofden werd nog meer beperkt dan onder DAENDELS, en hun werkkring binnen de grenzen van bemoeiingen met het rechtswezen en de politie afgebakend. »De Regenten behouden hun naam en hun rang, kortom alles, behalve hun directen politieken invloed. Zij zijn nog altijd de eerste inlandsche ambtenaren in hun district, handelende onder het onmiddelijk gezag van den Resident; zij hebben de mindere hoofden onder zich; zij bewijzen goede diensten in het rechtswezen en somtijds ook bij de invordering der landrenten; maar zij mogen niet meer naar willekeur over den Inlander heerschen; zij mogen zich niet meer een onverschuldigd deel van den oogst toeëigenen, of door allerlei heerendiensten hem onderdrukken", zegt RAFFLES[2]).

Het aanzien der desa-hoofden werd verhoogd. — De verplichte leverantiën (contingenten) werden afgeschaft[3]).

---

[1]) Dit staat niet in de Regulation, waarom hier een ? is geplaatst. Waarschijnlijk had de Resident's-court geen appèlzaken ten crimineele te behandelen, wegens de geringheid der straf, die door de divisie-gerechten kon worden opgelegd (zie bl. 64).

[2]) LEV NORMAN, t. a p bl 307.

[3]) RAFFELS, t. a. p II appendix L. n°. 1 — Mr v. D. Lith, t. a. p. bl. 239

In de »Regulation A. D. 1814 for the more effectual administration of Justice in the provincial Courts of Java" staat de werkkring van de inlandsche ambtenaren vermeld [1]).

Wij ontleenen daaraan het volgende:

De residentie werd verdeeld in districten, waarvan aan het hoofd stonden *Bopatti's* (Regenten), onder 't onmiddelijk toezicht van den Resident (a. 4).

De districten (regentschappen) werden onderverdeeld in divisies (districten) (a. 5).

In de districten had men districtsgerechten, overeenkomende met onze tegenwoordige regentschapsgerechten; in iedere divisie was een divisiegerecht, gelijkstaande met onze tegenwoordige districts-gerechten.

Ieder dorp had zijn eigen hoofd, door de bevolking te kiezen, doch de Resident kon de keuze al dan niet goed keuren, in welk geval de dorpelingen een ander moesten kiezen, totdat de keuze door den Resident was bekrachtigd geworden (a. 7).

Bopatti's.

Zij stonden aan het hoofd der districten en konden een *Patih* als plaatsvervanger aanstellen (a 58).

Iedere zes maanden moesten zij aan den Resident rapport uitbrengen over den staat van de bevolking en den landbouw in hun district, en iederen Maandag omtrent alle politie-aangelegenheden (a. 59—60).

Zij waren in hun district hoofd van het inlandsch be-

---

[1]) Raffles, t. a. p. II, appendix D.

stuur. Zij controleerden de mindere inlandsche hoofden en brachten hun klachten over dezen bij den Resident in (a. 61).

Zij moesten acht slaan op alle klachten en petities aan hen gedaan en daaromtrent zoo spoedig mogelijk beslissen (art. 62).

Alle door hen aangehouden personen moesten zij binnen 24 uren aan den Resident opzenden (a 63).

Zij, of bij ontstentenis de Patih, zaten voor in de districts-gerechten, waarin nog andere inlandsche beambten als leden, de Djaksa als O. M. en de Penghoeloe (priester) zitting hadden. — Deze gerechten, Bopatti-courts, namen kennis:

a. in eersten aanleg: van civiele zaken van 20—50 ropijen;

b. in hooger beroep: van de civiele zaken in eersten aanleg door de divisie-gerechten gewezen.

De BOPATTI-COURT had geen strafrechterlijke jurisdictie (a. 66, 68, 74, 54).

DIVISIE-HOOFDEN.

Aan het hoofd van een divisie stond een Wedånå, inlandsch Politie-officier, onder de onmiddelijke bevelen van den Bopatti, en ontving of van dezen of van den Resident zijn bevelen (a. 25).

Iedere 6 maanden moest hij een korte opgave doen aan den Bopatti van de geboorten, huwelijken en sterfgevallen in zijn divisie, benevens een algemeenen staat van den landbouw en de bevolking overleggen; wekelijks

een rapport uitbrengen omtrent alles wat er in zijn divisie voorviel (a. 26 en 28).

Hij was aansprakelijk voor de goede orde en politie in zijn divisie, en moest zijn klachten over dorpshoofden, die hun plicht verzaakten, bij den Bopatti indienen (a. 29).

Hij mocht, behalve bij betrapping op heeter daad, niemand gevangen nemen dan op schriftelijk bevel van zijn superieuren. Preventieve hechtelingen moest hij binnen 24 uren aan den Bopatti opzenden (a. 32, 36, 37).

Met hunne Mantri's namen de divisie-hoofden als gerecht kennis van kleine overtredingen ter zake van aanranding en beleediging. — Zij mochten geen gevangenisstraf of hechtenis als straf opleggen, maar alleen boete tot niet hooger dan 10 ropijen. — Ten civiele namen zij kennis van zaken, het bedrag van 20 ropijen niet te boven gaande, betrekkelijk kleine geschillen van beschadiging van naburige erven, grensscheiding, waterleiding enz. Hiervan was hooger beroep toegelaten bij het Bopatti-Court (a. 48—50, 54).

Desa-hoofden.

Het dorpshoofd werd door en uit de dorpelingen gekozen; om als zoodanig gekozen te kunnen worden, moest men land in de desa bezitten. — Het desa-hoofd had verschillende benamingen, als *Loerah*, *Petinggi*, *Bekel* of *Koewoe*. — Hij was in zijn dorp aansprakelijk voor al hetgeen daar omging en binnen het bereik viel van het controleerend en het preventief gezag, dat hem door de desa-bewoners was opgedragen (a. 8).

Het dorpshoofd moest alle bevelen, hem door den

Resident rechtstreeks of door tusschenkomst van den Bopatti gegeven, ten uitvoer leggen en alle gevraagde inlichtingen verstrekken (a, 10).

Hij had toezicht op de dorpspolitie (a. 11).

Hij moest bevolkings-, geboorte-, huwelijks- en sterf-registers houden. De laatste drie onder medewerking van den dorpspriester (a. 13).

Zoodra een vreemdeling zich in zijn dorp nederzette of een vroeger bewoner het dorp verliet, was het desa-hoofd verplicht, om zoodra mogelijk een omstandig rapport uit te brengen aan het divisie-hoofd ter zake betrekkelijk. Dit was voorgeschreven, omdat niemand zich in een dorp mocht vestigen zonder uitdrukkelijke toestemming van den Resident. Kon deze het bewijs daarvan niet overleggen, dan was voor de toelating noodig de getuigenis van twee dorpelingen omtrent zijn goed gedrag (a. 15 en 16)

Hij had een nauwlettend oog te houden op de bewegingen van gewapende lieden en kon na 's avonds 8 uur alle lieden aanhouden van eenigzins verdacht allooi (a. 17—20).

Behoudens bepalingen betreffende het opsporen en de berechting van strafbare feiten, zoo in eerste als in tweede instantie, het gevangeniswezen, en een aantal artikelen gewijd aan de Courts of Circuit, — is het bovenstaande ongeveer de korte inhoud van het zeer belangrijke reglement van 11 Februari 1814, »dat men als een der beste voortbrengselen van het Engelsch

bestuur mag aanmerken; het bleef den grondslag van alle latere organisatiën." [1])

Hoe goed de machine ook in elkaâr was gezet, zij liep toch niet onberispelijk, daar de organisatie niet zeer naar den zin was van de Regenten, die zich hun vroegere macht en invloed op de bevolking door al deze maatregelen ontnomen zagen, en slechts noode het hunne er toe bijbrachten om het bestuurs-raderwerk in beweging te houden.

De PREANGER-REGENTSCHAPPEN deelden echter niet in al deze hervormingen Daar bleef de gedwongen koffie-cultuur en de groote overmacht der inlandsche hoofden bestaan [2]).

LANDRENTE.

De gewichtigste hervorming van RAFFLES was de invoering van een belasting-stelsel, de Landrente [3]), 't geen wij hier, doch in hoofdtrekken, willen aanstippen, omdat het van invloed was op de financieele werkzaamheden van den Resident.

Het belastingstelsel der Cie -- het Contingenten-stelsel

---

[1]) LEV. NORMAN t. a p. bl. 154

[2]) Ook DAENDELS had de Pr. Regentschappen van al zijne hervormingen uitgesloten. RAFFLES vooral daarom, omdat de Pr. Regentsch. zoo uiterst geschikt waren voor de koffie-cultuur, een product, dat een rijke bron van inkomsten voor Java opleverde, en nu vreesde hij, dat door de afschaffing der gedwongen koffie-cultuur in de Pr. Regentsch de inkomsten van Java geheel zouden verloopen.

[3]) Landrente is het Engelsche Land-rent d.i. huur van den grond, nl huur van den grond waarvan de Staat eigenaar is, en welke huur door het individu moest worden opgebracht.

en de heerendiensten, door DAENDELS gewijzigd — steunde op gedwongen arbeid van den Inlander en gedwongen afstand van de vruchten daarvan. RAFFLES was met dit stelsel niet ingenomen en wenschte liever geregelde belastingen en vrijheid van den Inlander om over zijn tijd en arbeid te beschikken. — Om dit te bereiken, meende hij een der belasting-systemen, in Hindostan in werking gebracht, te moeten navolgen.

In Voor-Indië had men drie belasting-stelsels: [1]).

1°. het *Zemindaree-systeem* of permanent settlement.
Dit stelsel berustte op het landbezit in handen van enkele groote landeigenaars, Zemindars, die dan ook de belasting hadden te voldoen, terwijl de landbouwer (rijot) tot die grondeigenaren stond als pachter tot heer.

2°. het *Pateedaree-systeem* of village-settlement.
Volgens dit stelsel werd men niet individueel in de belasting aangeslagen, maar een geheel dorp als eenheid behandeld, terwijl men aan de dorpelingen overliet om onder elkaâr uit te maken, welk bedrag ieder in de belasting zou moeten opbrengen [2]).

3°. het *Ryoteraree-systeem* of detailed-settlement.
Volgens dit systeem, werd de landbouwer hoofdelijk in de belasting aangeslagen.

Aanvankelijk koos RAFFLES het onder sub n°. 2 ge-

---

[1]) Zie over een en ander Mr v. d. LITH t. a. p. bl. 235 - 237.
LEVYSSOHN NORMAN bl. 182—194.
Revenue instructions. — RAFFLES t a. p II, appendix L. n°. II.
[2]) Dit stelsel werd o a. gehuldigd door C. C G. G Stb. 1818 n°. 14, a 1.

noemde systeem, maar al spoedig (in 1814) voerde hij het laatste stelsel op Java in.

Op 11 Februari 1814 vaardigde hij de »Revenue Instructions" uit, waarbij de landbouwer hoofdelijk in de belasting werd aangeslagen, en welk systeem hij het *Tiangalit*-(kleine man)-stelsel noemde.

De Residenten, die vroeger zorg moesten dragen voor de inning van 's lands inkomsten, werden hiervan ontheven, daar er in de onderscheidene districten collecteurs (ontvangers) werden aangesteld, met het beheer der landrente belast Door politieke overwegingen — »from strong local, political or other reasons" — geleid, zou het innen der landrenten aan sommige Residenten blijven opgedragen [1]). Een bureau, aan welks hoofd een Bopatti, Patih of Toemenggoeng stond, die vroeger in Gouvernementsdienst geweest was, met een bezoldiging van 100 à 200 ropijen 's maand, zou den Collecteur behulpzaam zijn. De divisie-hoofden moesten in hun divisie, en de dorpshoofden in hun desa, zich belasten met de inning der landrente, en stonden onder de onmiddelijke bevelen van den Collecteur.

Dús waren de hervormingen door het Engelsch bestuur op Java ingevoerd. — Hoe goed echter ook de bedoelingen der Engelschen waren, »wier daden een strekking gehad hebben om het Europeesche gezag te

[1]) Deze uitzondering schijnt echter onder de Engelsche administratie regel te zijn geworden.

versterken en uit te breiden, en, met terzijdestelling van allen gevaarlijken en nadeeligen invloed der Mohammedaansche regeering, in onmiddelijk verband te brengen met de massa der Indische bevolking", zegt MUNTINGHE [1])— RAFFLES was te veel staatsman en te weinig bestuurder, om door eene krachtige leiding van het bestuur de reorganisatie aan haar doel te doen beantwoorden. Vandaar dan ook allerwege achteruitgang in alle takken van bestuur, waardoor het niet te verwonderen was, dat toen Commissarissen-Generaal in 1816 Java uit handen der Engelschen overnamen, zij een schromelijke verwarring in de inwendige administratie van Java aantroffen.

---

[1]) Tijdschrift v N I 13de jaargang I, bl 102.

HOOFDSTUK III.

Java wederom Hollandsche Kolonie.

Toen Holland door de gebeurtenissen in de jaren 1812—1813 zijne onafhankelijkheid herkreeg, wenschte Engeland ons land te maken tot een bolwerk tegen het machtige Frankrijk. Het Vereenigde Koningrijk begroette daarom met ingenomenheid de herwinning onzer zelfstandigheid, maar tevens zag Engeland in, dat, wilde het Nederland tot een krachtigen muur tegen Frankrijk maken, daartoe in de eerste plaats noodig was een middel om het bestaan en de ontwikkeling van den nieuwen Staat te verzekeren. Het lag dus voor de hand om de koloniën in Azië, die vroeger een rijke bron van inkomsten voor Holland hadden opgeleverd, en thans door Engeland in bezit waren genomen, wederom aan Nederland terug te geven.

Door die overwegingen geleid kwam de Conventie van 13 Augustus 1814 tot stand, waarbij aan Nederland alle koloniën en bezittingen, die het in 1803 had gehad, terug werden gegeven, behoudens de Kaap de Goede Hoop en het grootste gedeelte onzer etablissementen in

Voor-Indië, welke aan Engeland verbleven [1]). De overneming zelve werd echter eenigzins vertraagd, doordien geheel Europa plotseling werd bezig gehouden door Napoleon's terugkeer in Frankrijk van het eiland Elba.

Eerst na den beslissenden slag bij Waterloo op 18 Juni 1815, kon de vrede in Europa op duurzame grondslagen geregeld worden, en kon men zich met ernst wijden aan de definitieve overneming van Java en onderhoorigheden uit handen der Engelschen. Daartoe waren reeds in November 1814 drie Commissarissen-Generaal benoemd: ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUIJSKES, van welken de tweede tevens tot Gouverneur-Generaal. In 1815 vertrokken zij naar Indië, kwamen daar in het voorjaar van 1816 aan en den 19den Augustus van hetzelfde jaar had de eindelijke overgave van Java en onderhoorigheden door de Engelschen aan C. C. G. G. plaats [2]).

Het was geen benijdenswaardige taak, die C. C. G. G. te vervullen hadden, zooals blijkt uit de Kroniek van 1816, waarin we kunnen lezen, dat er in alle takken van bestuur de meest mogelijke verwarring heerschte: de Engelschen toch, ziende dat het bezit van Java voor hen van geen blijvenden aard zou zijn, hadden alles verwaarloosd wat aan hunne zorg was onderworpen.

Tot leiddraad bij hunne handelingen hadden C. C. G. G. een instructie meêgekregen, waarvan het 4e artikel

---

[1]) Conventie 1814, a. 1 en 2 vermeld bij I H. J. HOEK, Het herstel van het Nederl. gezag over Java en onderhoorigheden (1816—1819), bl. 50 en 51

[2]) Zie uitvoeriger LEV. NORMAN bl. 330—339 — T. v N. I. 3e jaargang II, bl. 265 v v

luidde: »Zij zullen de noodige algemeene en bijzondere orders stellen, dat aan den loop der zaken geen hinder of stoornis worde toegebragt, en alzoo alle ambtenaren gelasten, om tot nader bevel, in hunne functiën te continueren" [1]). Dienovereenkomstig bepaalden zij dan ook, dat allen, die in eenige openbare bediening gesteld waren, deze zouden blijven waarnemen tot nadere beschikking [2]). — Bij de regeling van het binnenlandsch bestuur op Java gingen C. C. G. G. uit van het bepaalde bij de artikelen 21, 60 en 61 van het Reglement op het beleid der Regeering, dat zij den 22sten December 1818 vaststelden en den 6den Januari 1819 afkondigden [3]).

Dit Reglement is het eerste, dat een afzonderlijk hoofdstuk (III) wijdt aan de belangen van »het Binnenlandsch bestier." Terwijl a. 21 algemeen luidt: »De G.G. in Rade, bepaalt de inkomsten van de ambten en bedieningen, stelt de instructiën vast, en benoemd de ambtenaren, zoo Europezen als Inlanders en anderen, voor zooverre die benoeming niet bij afzonderlijke bepalingen aan andere gezagvoerders, kollegiën of personen is of wordt opgedragen, alles onder zoodanige nadere goedkeuring als de Koning aan zich zoude verkiezen te behouden," — en

---

[1]) Cornets de Groot t. a. p. bl 55. Instructie van 3 Jan 1815

[2]) T. v. N. I. 3e jaargang II, Kroniek 1816, bl 301.

[3]) Mijer. Verzameling enz. n°. IX. — Zie ook a 25 hunner instructie van 1815 „.... zullen alle inrigtingen, omtrent de mindere Regerings-Collegiën .... òf trapsgewijze ingevoerd, òf zelfs gewijzigd worden naar den toestand waarin Commissarissen-Generaal dezelfe, bij overnemingen uit handen van het Engelsche Bestuur, zullen aantreffen" Cornets de Groot, t. a. p. bl. 58.

zoo ook a. 60, waarin wordt gezegd, dat het algemeen toezicht over het binnenlandsch bestuur van geheel Indië wordt opgedragen aan den G. G. in of buiten Rade, — zoo is het 61ste artikel alleen gewijd aan het binnenlandsch bestuur op Java, en zegt dan: »De dagelijksche beheering der zaken op Java, wordt waargenomen door Residenten en zoodanige andere ambtenaren, als bij afzonderlijke verordeningen, naar gelang der omstandigheden en behoeften, op elke plaats zal worden bepaald."

HET GEWESTELIJK BESTUUR. [1])

In overeenstemming met de bovengenoemde voorschriften, werd op 9 Jan. 1819 Stb. no. 16 een Reglement op het Binnenlandsche bestuur vastgesteld.

Java werd in 19 Residentiën gesplitst en aan het hoofd daarvan Residenten geplaatst.

a. *Europeesche ambtenaren.*

RESIDENTEN.

Hun werkkring is te verdeelen in:

a. CIVIEL BEHEER. De Resident stond aan 't hoofd van de residentie, terwijl hem een *Secretaris* werd toegevoegd, en zoovele *Adsistent-Residenten* als noodig werd

---

[1]) Vergelijk hierbij SPENGLER, De Nederl. O. I. Bezittingen onder het bestuur van v. D. CAPELLEN 1819—1825, bl. 27 en 28; 117- 120
Voor Batavia Stb. 1828 nos. 59 en 63

bevonden. Tevens kon hij gebruik maken van de hulp der inlandsche ambtenaren.

Bij aanvaarding van zijn ambt moest hij, in handen van den G. G. of diens gemachtigde, een eed van trouw aan den Koning, gehoorzaamheid aan den G. G. en de zuiverings eed afleggen.

Hij was eerste ambtenaar in zijne residentie en oefende aldaar het hoogste plaatselijk gezag, maar stond onder het onmiddellijk gezag van den G. G., wiens bevelen hij stiptelijk had te gehoorzamen.

Zorg voor- en aanmoediging tot handel en landbouw was den Resident ten zeerste aanbevolen.

De Resident had het toezicht over alle civiele gebouwen en werken van den Lande, over de bruggen en wegen in zijne residentie en mocht kleine reperatiën daaraan doen bewerkstelligen en betalen. Belangrijke verbeteringen en nieuwe werken mocht hij niet laten uitvoeren, tenzij met toestemming van den G. G.

Reeds sedert 1818 Stb. n°. 80 was den Resident het toezicht over den waterstaat opgedragen. [1])

Hij had het oppertoezicht over het bestuur van alle wees- en Godshuizen en andere openbare instellingen van liefdadigheid, en stelde de noodige verbeteringen in de reglementen daarvan voor.

Hij zorgde, dat alle reizigers van de noodige hulp voorzien werden.

De Resident was verplicht van tijd tot tijd inspectie-

---

[1]) Te Batavia was die zorg opgedragen aan den Hoofd-inspecteur, later aan een Hoofd-ingenieur van den Waterstaat, Stb. 1829, n°. 21.

reizen door zijne residentie te maken, ten einde zich persoonlijk van alles te vergewissen, en aan de bevolking de gelegenheid te geven hare belangen bij hem voor te staan. Echter zou hij zich zonder verlof van den G. G. niet buiten zijne residentie mogen begeven, tenzij hij voor den rechter werd gedagvaard. [1])

Terwijl alle Europeesche en inlandsche ambtenaren door den G. G. in Rade werden aangesteld en ontslagen, zoo kon echter in dringende gevallen de Resident die ambtenaren in hunne bedieningen schorsen, mits dadelijk den G. G. kennisgevende onder bijvoeging van zijne voorstellen dienaangaande. — De mindere beambten als cipiers, boden, inlandsche schrijvers en oppassers werden door den Resident aangesteld. [2])

Zoo moest hij een register houden van alle ambtenaren, die in de termen vielen om aan het weduwen en weezenfonds te contribueeren. [3])

Door hem moest de keuze van het dorpshoofd worden bevestigd.

De Resident beval al zijne ondergeschikte ambtenaren, die hem moesten gehoorzamen, mits de bevelen niet strijdig waren met de hun bekende verordeningen van den G. G. in of buiten Rade.

Van alle zijne besluiten, bevelen en verrichtingen moest de Resident dagelijks aanteekening houden, daarvan een register opmaken en dit om de drie maanden aan den G. G. inzenden, wien hij tevens van ieder

---

[1]) Vgl. Stb 1852 n⁰. 46.
[2]) Vgl. Stb 1851 n⁰ 48.
[3]) Vgl. Stb. 1827 n⁰. 7.

belangrijk voorval binnen zijne residentie kennis moest geven.

De Resident moest inlichtingen geven en hulp verleenen aan de ambtenaren en collegiën, voorzoover dit noodig was ter richtige vervulling hunner werkzaamheden.

b. Mititair gezag. Hij zal, ten aanzien van zijne verhouding tot de militaire macht, zich te houden hebben aan het besluit van 12 Januari 1817, Stb. n°. 1. — Volgens dit Reglement zal aan den Resident binnen zijn gebied dezelfde militaire eer worden bewezen als aan een *Kolonel.* Buiten zijn ressort echter niet. Waar garnizoen ligt, zal voor het Resident's-huis een schildwacht geplaatst zijn. De Residenten te Djokjokertå en Soeråkertå zullen nog daarenboven een schildwacht hebben uit de korpsen der Pangèrans Pakoe alam en Prang Wedono. Voor een en ander zal nabij het resident's-huis een wachthuis geplaatst worden ter herberging van de wacht. Ook voor de geldkas zal een schildwacht geplaatst worden. Bij ontstentenis van een officier, geeft de Resident aan den schilwacht het consigne. — De commandeerende officier moet bij vijandelijke bedreiging of invasie den Resident daarvan kennis geven, om met hem de te nemen maatregelen te bespreken. — In geval van oproer, onrustige bewegingen of feitelijk verzet tegen de wetten, zijn de Residenten bevoegd zich de hulp der gewapende macht te doen verleenen, waaraan door den bevelvoerenden officier gevolg moet worden gegeven; hiervan moet de Resident onverwijld kennisgeven aan den G. G., met verzoek om instructies. — Van zoodanige ongeregeldheden, mits-

gaders van alle bijzondere voorvallen op 't gebied van de civiele administratie, die den bevelvoerenden officier ter kennis mochten komen, moet hij den Resident bericht geven. — Over en weêr zijn de Residenten en de militaire autoriteiten in de residentie gehouden elkaâr hulp, bijstand en inlichtingen te verschaffen.

De Resident en de bevelvoerende officier zullen bij officieele feestvieringen gezamenlijk het programma opmaken. [1])

c. FINANCIËN [2]). De Resident was eerste financiëele ambtenaar in zijn gewest.

Hij zorgde voor de goede beheering van 's lands domeinen en goederen binnen zijn residentie; dat op den behoorlijken tijd 's lands inkomsten uit landrente [3]), koffietuinen of pachten, in geld of natura, geleverd werden. Te dien aanzien had hij het toezicht op alle lagere financiëele beambten.

Was er geen afzonderlijke ontvanger van 's lands middelen, dan vervulde de Resident die betrekking.

Alle verpachtingen, leveranciën en aanbestedingen in de residentie zouden ten overstaan van den Resident moeten geschieden, zoo die n.l. niet ten overstaan van een ander persoon of college moesten plaats hebben.

Belastingen op te leggen, de bestaande te veranderen of te wijzigen was hem ten strengste verboden.

---

[1]) Dit reglement is nog vigeerende

[2]) De financieele werkzaamheden der Residenten werden hun grootendeels ontnomen en overgebracht op den Directeur-generaal van Financiën; den Directeur voor 's Lands middelen en domeinen en den Directeur voor 's Lands producten en civiele magazijnen Stb. 1826 n°. 63.

[3]) Vgl Stb. 1818 n°. 14 a 49; 1819 n°. 5; 1837 n°. 20.

Ondervond hij eenige moeielijkheid bij de uitvoering der belastingwetten, dan moest hij den G. G. er van in kennis stellen, maar intusschen de letter van de wet toepassen.

Jaarlijks moest hij een begrooting van inkomsten en uitgaven opmaken en aan den Hoofd-Directeur van Financiën opzenden. Was deze begrooting eenmaal door den G. G. in Rade vastgesteld, dan mocht de Resident haar niet meer wijzigen, noch eenige overschrijving van den eenen post op den anderen doen, tenzij met uitdrukkelijke goedkeuring van den G. G.

Hij zorgde voor de betaling der tractementen, pensioenen en der schulden.

Geen betalingen uit 's lands kassen konden worden gedaan, dan alleen door den Resident, of, was er een bijzondere ontvanger aangesteld, door dezen op bevel van den Resident, onder wien de Algemeene Ontvanger stond. — Evenwel mocht de Resident geene ordonnantie tot verstrekking van goederen of betaling van gelden verleenen, dan ten gevolge van algemeene of bijzondere bevelen van den G G. of van besluiten van den Hoofd-Directeur van Financiën. — Hij mocht geen betaling doen of lastgeven tot betaling van eenige pretentie ten laste van den lande, welke voor vereffening vatbaar of aan eenige berekening of verrekening onderworpen was, tenzij met autorisatie van den Hoofd-Directeur van Financiën.

Geen levering uit 's lands pakhuizen mocht gedaan worden, dan alleen met toestemming van den Resident. Hij moest de staten en verantwoordingen der Ontvangers, Pakhuismeesters en andere comptabele ambtenaren, aan

hem ondergeschikt, nazien, maakte daarvan algemeene staten op en zond deze met zijne op- en aanmerkingen aan den Hoofd-Directeur van Financiën.

Het was den Resident en alle Europeesche ambtenaren verboden om handel te drijven, aandeel in eenige leverantie of verpachting van goederen, rechten of middelen te hebben, noch in eenige zaak waarover met den lande, om winst of voordeel, eenige handeling werd aangegaan. — Ook is het hem verboden om giften, gaven, geschenken of belofte te aanvaarden van personen, die met hem in hunne ambtsbetrekking iets hadden uit te staan

d. RECHTSWEZEN. De Resident was belast met de handhaving van de goede orde en politie binnen zijn gewest.

Hij moest correspondentie houden met andere Residenten, vooral met die der aangrenzende residentiën, terwijl zij allen over en weêr elkaâr hulp en bijstand moesten verleenen

Zijn gezag en politietoezicht strekte zich ook uit over de eigenaars en opgezetenen van particuliere landerijen en hij kon in de uitoefening der politie, op verzoek des landheers, gebruik maken van de mandoers, welke over die landen waren gesteld, zullende deze alsdan een aanstelling daartoe krijgen. — Alvorens een inlandsch hoofd of priester op hunne landerijen toe te laten, moesten de landheeren daarvan kennis geven aan den Resident.

De Resident handhaafde de wet, maar mocht zich daarbij niet schuldig maken aan eenige harde of willekeurige handeling.

Hij moest toezien, dat door niemand eenige knevelarij, geldafpersing, gedwongen arbeid, mishandeling of wille-

keurige handeling jegens den Inlander gepleegd werd. — Vandaar, dat hij voor een ieder de gelegenheid moest openstellen om klachten, 't zij mondeling of schriftelijk, bij hem in te brengen.

Hij moest om de 14 dagen de gevangenissen bezoeken en stond in voor de goede behandeling der gevangenen.

Over politiezaken correspondeerde hij met den Fiskaal der afdeeling waartoe hij behoorde, en met den Procureur-Generaal bij het Hoog-Gerechtshof [1]).

Zonder zijn schriftelijk bevel kon niemand in hechtenis worden genomen, dan in de gevallen bij het Reglement van 1819 Stb. n°. 20 voorzien (zie de artt. 4, 8, 23 en 24). Hij mocht echter niet weigeren dit bevel te geven, zoo hem het verzoek daartoe schriftelijk door den Procureur-Generaal, den Fiskaal of eenigen Resident werd gedaan. In dat geval was hij echter niet verantwoordelijk voor die daad.

Maandelijks moest hij aan den Proc.-Gen. bij het Hooggerechtshof opzenden een lijst van alle gevangenen met vermelding van de reden waarom en den dag waarop zij werden aangehouden; een lijst van de tot dwangarbeid veroordeelden, met opgave van de dagteekening van het vonnis en den duur der straf.

Tweemalen 's weeks moest hij de in den loop der

---

[1]) Een en ander van het bovenstaande is ontleend aan het besluit van 1819 Stb n°. 20 Dit besluit werd in 1824 Stb n°. 4 ook van toepassing verklaard op de residentiën Batavia, Samarang en Soerabaya Het besluit van 1819 n°. 20 werd in 1822 Stb. n°. 8 nader aangevuld voor Soerabaya (stad en voorsteden), welk aangevuld reglement in 1851 Stb. n°. 26 van toepassing werd verklaard op alle residentiën van Java, except Batavia.

week aangehoudenen voor zich laten brengen, ten einde hen te hooren, met inachtneming der processen-verbaal der divisie-hoofden en het schriftelijk rapport van het voorloopig verhoor door den Djaksa gehouden. Was er geen voldoende aanwijzing van schuld, dan moest de aangehoudene dadelijk in vrijheid gesteld worden. Hij besliste, in geval er schuld bestond, of de zaak voor den Landraad dan wel voor den Ommegaanden rechter moest komen.

Landraden.

Als dagelijksch inlandsch gerecht had men in de gewesten Landraden, welke recht spraken over Inlanders en vreemde Oosterlingen.

Samenstelling. *Voorzitter*, de Resident [1]).

Griffier, de Secretaris der Residentie.

Leden, de Regenten of andere daartoe door den G. G. benoemde voorname inlandsche hoofden.

Adviseerend lid, de Hoofd-Penghoeloe.

O. M., de Hoofd-Djaksa.

Rechtspraak. De Landraad nam kennis:

a. ten crimineele:

Van alle misdrijven, except 1° van die, waarop de doodstraf stond; 2° knevelarij en misbruik van gezag door inlandsche ambtenaren gepleegd; 3° aanmatiging van gezag door personen, die geen ambt bekleedden; 4° verzet en feitelijk verzet tegen het

---

[1]) Bij ontstentenis, de Assistent-resident. — Zoo er geen Ass.-res was, de Secretaris, terwijl alsdan de eerste klerk ter secretarie het ambt van griffier zou bekleeden. Stb. 1819 n°. 77.

openbaar gezag, – al welke misdrijven beslist zouden worden door den Ommegaanden rechter.

b. *ten civiele.*

1°. *In eersten aanleg en hoogste ressort:*

Van alle zaken de som van *f* 50—500 niet te boven gaande, onverschillig of de eene partij Europeaan of vreemdeling was, mits de andere partij Inlander was. Ging de som *f* 500,— te boven, dan werd in dat geval de Europeaan verwezen naar den Raad van Justitie, maar de Inlander als partij bleef terechtstaan voor den Landraad.

Van zaken boven de *f* 500,— was appèl toegelaten op den Raad van Justitie.

2°. *In hooger beroep:*

Van alle appelabele zaken in eersten aanleg door de Regentschapsgerechten gewezen.

Wreede en verminkende straffen mochten niet worden opgelegd. — De vonnissen waren eerst executabel na goedkeuring van het Hoog-Gerechtshof. Hiervan waren uitgezonderd de vonnissen van veroordeeling tot straf van niet hooger dan 30 rottan-slagen [1]), gevangenisstraf of kettinggang voor niet langer dan 3 maanden, doch deze vonnissen konden op de stukken gecasseerd worden door het Hoog-Gerechtshof.

Bij de rechtspraak zouden de inlandsche wetten en gebruiken worden geobserveerd, zoo deze niet streden met algemeen erkende rechtsbeginselen.

---

[1]) Deze straf werd afgeschaft in 1866 Stb. n°. 15.

In geval deportatie als straf was uitgesproken, bepaalde de G. G. de plaats waarheen.

c. Wetgeving. De Resident mocht tot handhaving der dagelijksche politie, onder nadere goedkeuring, keuren vaststellen, mits daarbij geen hoogere boete dan *f* 3 en geen zwaardere gevangenisstraf dan 8 dagen bepalende. — Van de vaststelling dier keuren moest hij den G. G. onmiddelijk kennis geven.

Algemeene verordeningen of reglementen mocht hij niet vaststellen, maar wenschte hij in eenige aangelegenheid voorzieningen te zien getroffen, dan deed hij daartoe de voordracht aan den Gouverneur-Generaal.

Assistent-Residenten.

Zij waren den Residenten toegevoegd om dezen als hulp ter zijde te staan.

Bij ontstentenis van den Resident, nam de Assistent-resident al diens werkzaamheden waar en was alsdan de eerste persoon in de residentie [1]).

Zij stonden aan het hoofd der afdeelingen, waarin het gewest verdeeld was, en waren aldaar de eerste persoon, — alles onder de bevelen van den Resident.

Te Samarang en te Soerabaija had men een afzonderlijken Assistent-resident voor de politie en een voor de comptabiliteit.

Secretarissen.

In iedere residentie had men een Secretaris, die bureau-werkzaamheden te verrichten had. — Bij ontsten-

---

[1]) Vgl. Stb. 1852 n° 7.

tenis van den Resident, trad de Secretaris voor hem op, zoo er ten minste geen Assistent-resident aanwezig was.

Tevens was de Secretaris belast met notaris-werkzaamheden; ambtenaar van den burgerlijken stand en verantwoordelijk kashouder [1]).

B. *Inlandsche ambtenaren.*

Wij zagen de maatregelen door DAENDELS en RAFFLES met betrekking tot het inlandsch bestuur genomen, waardoor de macht der inlandsche hoofden over de bevolking grootendeels verloren ging. — C. C. G. G. meenden niet terug te moeten komen op hetgeen gebeurd was, maar trachtten door het toekennen van ruime bezoldiging en hoogen rang — inzonderheid door de toezegging, dat, zoo de Regent alleszins redenen van tevredenheid gaf, de oudste of bekwaamste zijner zoons hun vader in de betrekking zou mogen opvolgen — het harde der maatregelen zooveel mogelijk te verzachten.

Hetgeen C. C. G. G. vooral griefde, was de veronachtzaming der inlandsche hoofden door de europeesche ambtenaren, welke vooral onder het engelsche bestuur in 't oogloopende was. Toen dit niet beter werd, en VAN DER CAPELLEN op zijn reis door Java in 1819 met leedwezen bemerkte, welke slechte bejegening de Regenten van den kant der onzen te verduren hadden,

---

[1]) Zie over een en ander Staatsbladen 1852 n°. 7; 1822 n°. 11; 1831 n°. 32; 1828 n°. 50; 1832 n° 5.

besloot hij daarin verbetering te brengen en hun aanzien te verhoogen.

Een en ander gaf aanleiding tot het besluit van 9 Mei 1820 Stbl. nº. 22, aangaande de verplichtingen, rangen en titels der Regenten, terwijl de werkzaamheden der mindere hoofden — divisie- en desa-hoofden — beperkt bleef tot politie-toezicht, omschreven in het besluit van 1819 Stbl. nº. 20 [1]).

Regenten.

De residentiën werden onderverdeeld in regentschappen, met een Regent van verschillenden rang aan het hoofd, als:

een Radhen of Kiai Adipatti = Luitenant-Kolonel;
» of Kiai Toemenggoeng = Majoor.
» of Mas Ingabei = Kapitein [2]).

De titels zouden door den G. G. worden verleend, naarmate van de kunde, getrouwheid en ijver der Regenten, zonder te letten op den rang der regentschappen.

Als plaatsvervanger van den Regent trad de Patih op.

Vóór de aanvaarding van hun ambt moesten zij in handen van den Resident den eed afleggen.

Hunne werkzaamheden bestonden in:

a. Civiel beheer. De Regent stond aan het hoofd van het regentschap, maar onder de onmiddelijke bevelen van den Resident.

---

[1]) Vgl ook Spengler t. a p bl 120—126. — Indische Bij, bl. 8 v.v.

[2]) Deze laatste titel werd ingetrokken bij Stb. 1824 nº. 13. — Sedert den oorlog op Java wordt aan Regenten ook den titel van *Pangèran* gegeven.

Hij diende den Resident van advies in zaken van het inlandsch bestuur, en werd door den Resident behandeld als diens jongere broêr [1]).

Hij diende de belangen van het Gouvernement en die van het Regentschap.

Hij zorgde voor den landbouw, handel en de veeteelt, tevens voor de vervoermiddelen te land en ter zee.

De hygiène was aan zijn toezicht opgedragen en hij moest trachten de koepok-inenting onder den Javaan te bevorderen.

Hij hield toezicht op het inlandsch onderwijs en trachtte dit zooveel mogelijk te bevorderen.

De zorg voor den Mohammedaanschen godsdienst was hem opgedragen, en hij moest er op letten, dat aan de priesters, volgens inlandsch gebruik, de beslissing verbleef in huwelijkszaken, boedelscheiding en dergelijke [2]).

Hij zorgde voor een gelijkmatige verdeeling der lasten, die op de bevolking drukten, en dat, waar eenig bevel gegeven werd, tot welks uitvoering de hulp der inlanders

---

[1]) In de Vorstenlanden is, bij ontstentenis van den vader, de oudste zoon het hoofd der familie, zoodat de jongere broêr aan hem heeft te gehoorzamen Echter staat de jongere broêr door zijn bloedverwantschap tot zijn ouderen broeder niet als inferieur tot superieur, daar de jongere den ouderen broêr tot raadsman moet zijn, m. a w. VAN DER CAPELLEN wilde, dat geen maatregel ten opzichte van de inlandsche bevolking genomen zou worden, dan nà den Regent gehoord te hebben; is hij evenwel geraadpleegd, dan kan de Resident zelfstandig beslissen

[2]) Stb 1835 n°. 58 bepaalde, dat de civiele acties (schadevergoedingen) naar aanleiding dezer geschillen voor de gewone rechtbanken zouden worden gebracht

vereischt werd, dit op de minst bezwarende wijze geschiedde.

Hij zorgde voor de noodige arbeiders voor de publieke werken.

Hij hield geboorte-, huwelijks- en sterf-registers van de bevolking; een lijst van de hoofden en priesters, die in elke desa woonden, een staat van de bevolking en den veestapel, — terwijl hij jaarlijks van een en ander een eindstaat moest inleveren.

Van alle voorvallen en bijzonderheden in zijn regentschap moest hij den Resident wekelijks verslag doen.

b. Rechtswezen. De Regent zorgde voor de goede orde en politie in zijn regentschap, volgens de orders van den Resident. De inlandsche ambtenaren stonden daartoe onder zijne bevelen.

Hij zag toe, dat de bevelen en wetten door den Inlander werden nagekomen; dat geene verboden heffing van de bevolking plaats had, of gaf er anders kennis van aan den Resident; dat geen inbreuk gemaakt werd op het recht der dorpelingen om vrij hun desa-hoofd te kiezen.

Verkoopers van tooverbriefjes, en hen, die de bevolking onder welke valsche voorwendsels ook geld afhandig maakten, moest hij oppakken.

Waren er onlusten, dan zocht hij naar de oorzaak daarvan en arresteerde de belhamels.

Hij ontving de verzoekschriften en klachten der bevolking, nam daaromtrent de noodige maatregelen en gaf den Resident daarvan kennis.

Alle rapporten der divisie-hoofden aan hem gezonden, deed hij onverwijld den Resident toekomen.

Regentsraad.

Ter afdoening van kleine *civiele* zaken waren er in de regentschappen Regentsraden.

Samenstelling. *Voorzitter*, de Regent of, bij ontstentenis, de Patih.

O. M., de Djaksa.

Leden, zoovele lagere inlandsche hoofden als noodig zou blijken te zijn.

Adviseerend lid,, de Penghoeloe.

Rechtspraak. Deze strekte zich alleen uit over *civiele* zaken.

Door dezen Raad werd kennis genomen:

a. in eersten aanleg: Van alle zaken, als onderwerp hebbende een geschil, tot een bedrag van 20 tot 40 gulden.

Hiervan was appèl op den Landraad toegelaten.

b. in hooger beroep: van alle zaken, in eersten aanleg door de divisie-hoofden beslist.

De Regent was verplicht om vóór het vellen van 't vonnis, het gevoelen in te winnen van den Djaksa en den Penghoeloe; stemden dezen met hem overeen, dan velde hij het vonnis; verschilden zij onderling van gevoelen, dan werd de zaak voor den Resident gebracht, die, na den Hoofd djaksa en Hoofd-penghoeloe te hebben gehoord, de zaak besliste. Afschrift van de vonnissen der Regenten werd aan den Resident gelaten.

De Regenten en andere inlandsche Grooten stonden, zoowel ter crimineele als ten civiele, in eersten aanleg voor de Raden van Justitie terecht. Het hooger beroep

ten civiele werd ingesteld bij het Hoog-Gerechtshof. Het advies van den Hoofd-djaksa en Hoofd-penghoeloe moest gevraagd worden. — Geen vordering tegen de Regenten of Inlandsche Grooten kon gedaan worden, dan alleen met toestemming van het Gouvernement [1]), — een en ander bepaald, om het aanzien der Inlandsche Hoofden te verhoogen.

c. FINANCIËN. Omtrent de invordering van 's Lands inkomsten, de bewaring en administratie van 's Lands pakhuizen, was den Regent alle bemoeiing ontzegd.

Belastingen, 't zij in geld, 't zij in natura, mocht hij niet opleggen.

Hij mocht met de bevolking contracten sluiten tot levering van producten, die de Regent tot eigen onderhoud noodig had, alsmede tot het verkrijgen van de noodige personen voor zijne statie, bediening en huishouding, de z. g. *pantjen*-diensten [2]).

Waar dit van hem verlangd werd, lichtte de Regent de Inspecteurs van Financiën voor.

DIVISIE-HOOFDEN.

Deze stonden aan het hoofd van de divisies (districten), waarin het regentschap nader verdeeld was. — Zij droegen verschillende benamingen, als: Demang, Wedânâ, Kapala-Tjoetak, Rongo. (Dit laatste was een eeretitel, onder-regent beteekenende).

---

[1]) Stb. 1829 n° 98.

[2]) Vgl. hierbij Stb 1838 n°. 50.

Zij stonden onder de bevelen van den Regent, maar hadden ook uit te voeren en op te volgen de bevelen, hun door den Resident of Assistent-resident gegeven. Om de bevelen van den Regent te ontvangen, confereerden zij één- of meermalen in de maand met den Regent, terwijl zij op gezette tijden de desa-hoofden bij zich lieten komen ter afdoening van dienstzaken. Was er haast bij, dan zonden ze een politie-dienaar met hunne bevelen naar het dorpshoofd.

Hunne instructie stond hoofdzakelijk geschreven in het meer genoemde Staatsblad van 1819 n⁰. 20. Zij waren hoofdzakelijk belast met politie-werkzaamheden.

Zij waren aansprakelijk voor de goede orde en politie in hun divisie

Zij hielden contrôle op de verrichtingen der desa-hoofden, en deden van verzuimen in den dienst, door dezen gepleegd, aan den Regent mededeeling.

Zij hielden voor hun divisie geboorte-, huwelijks- en sterfregisters en een staat der bevolking, terwijl zij van de staten, hun door de desa-hoofden toegezonden, een algemeen overzicht aan den Regent moesten doen toekomen. — Iedere 14 dagen moesten zij den Regent een opgave der nieuw aangekomen inwoners hunner divisie doen, met vermelding van waar dezen gekomen waren; van de namen van hen, die de divisie verlaten hadden en van alles wat op de administratie betrekking had.

Had er een verdacht sterfgeval plaats gehad, dan moesten zij in bijzijn van 2 getuigen, dorpshoofden, de lijkschouwing doen en daarvan proces-verbaal opmaken. — In geval van roof, braak, brandstichting en

andere misdrijven, die zichtbare sporen nalieten, moesten zij zich naar de plaats, waar het feit gepleegd was, begeven en het procesverbaal daarvan aan den Regent opzenden. — Zij moesten alle strafbare feiten trachten op te sporen.

Bij betrapping op heeter daad, of wanneer er vrees bestond voor ontvluchting van den verdachte, of wanneer na eene gedane lijkschouwing genoegzame aanwijzing van den schuldige bestond, mochten zij den delinquent op eigen gezag arresteeren In alle andere gevallen moesten zij door den Resident gemachtigd worden tot het doen eener aanhouding, wien zij binnen 24 uren den gevangene moesten opzenden met de bewijsstukken en vermelding van de omstandigheden, die tot de arrestatie hadden aanleiding gegeven. Tevens gaven zij den Regent op het aantal aangehoudenen en deden aanteekeningen van de namen van hen, die als getuigen in de zaak konden gehoord worden.

Op eigen gezag mochten zij geen gevangene ontslaan, maar vonden zij termen tot ontslag, dan droegen zij het geval aan den Resident voor.

Bijgestaan door hunne Mantri's konden zij uitspraak doen:

a. in kleine geschillen over schelden, vechtpartijtjes en dergelijke. — Zij mochten hierbij geen hoogere boete opleggen dan *f* 3, welke aan de beleedigde partij werd toegekend.

b. in alle civiele zaken, de som van *f* 20 niet te bovengaande — In geschillen tusschen eigenaars van naburige erven, omtrent waterloop, grensscheiding en dergelijke.

Van hunne uitspraken kon men in hooger beroep komen bij de Regentsraden.

De dorpshoofden werden belast met de uitvoering hunner vonnissen, en in geval van verzet werd de zaak voor den Regent gebracht.

Waren er geen divisie-hoofden, dan zou de Regent met al hunne werkzaamheden belast zijn.

DESA-HOOFDEN.

Aan het hoofd van de inlandsche gemeenten, desa's, stonden hoofden onder de benaming van Loerah, Petinggi, Běkěl en andere. — Deze hoofden werden rechtstreeks door de bevolking gekozen [1]), maar de Resident moest de keuze bekrachtigen, die dit evenwel niet mocht weigeren, dan om bijzondere redenen en dan den G. G. moest kennis geven Waren de desa-bewoners ontevreden over hun hoofd, dan konden zij, in overleg en met toestemming van den Resident. overgaan tot de keuze van een ander hoofd. Dit overleg en deze toe-

[1]) Volgens Stb. 1819 n°. 13 moet de verkiezing van het desa-hoofd plaats hebben, vóórdat de aanslag in de landrente over het loopende jaar zou zijn vastgesteld. — „Deze woorden" — zoo schrijft Mr P A. VAN DER LITH op bl 166 van de Volks-almanak van 1876, uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen — „gaven aanleiding tot de opvatting, dat *jaarlijks* eene verkiezing gehouden moest worden, terwijl zij niets anders bedoelen, dan het tijdstip vast te stellen waarop de verkiezingen, *indien* zij plaats vinden, moeten afgeloopen zijn" Inderdaad zijn de woorden in het Stb 1819 n° 13, 2°. voor geen andere opvatting vatbaar, wil men ze geen geweld aandoen, iets waartoe de Europeesche ambtenaren maar al te gewillig toe overgingen

stemming was echter niet noodig, wanneer het dorpshoofd bij rechterlijk vonnis van zijn ambt was ontzet [1]).

Wat hun werkkring aangaat, wij vinden dien omschreven in het Stb. 1819 n°. 20. Deze komt hierop neêr:

Zij waren de eerste persoon in de desa en moesten stiptelijk de bevelen nakomen, hun door den Resident, den Regent en andere hoofden gegeven.

Zij hadden een geboorte-, huwelijks- en sterfregister voor hun dorp te houden, benevens een register van alle bewoners der desa, met vermelding van beroep en ouderdom dier personen. — Zij werden hierin geholpen door de dorpspriesters. — Jaarlijks zouden zij van deze registers een afschrift zenden aan de divisie-hoofden.

Zij mochten geen vreemdeling vergunning geven zich in hun dorp te vestigen, tenzij deze voorzien was van een schriftelijk verlof daartoe van den Resident, of twee der aanzienlijkste dorpelingen getuigenis aflegden van zijn goed gedrag. Alsdan werd zoo'n persoon mede op de lijst der inwoners gebracht. — Van het vertrek van iemand uit de desa moesten zij het divisie-hoofd in kennis stellen. — Vestigden zich sommige dorpelingen buiten de desa en was het dorpshoofd verhinderd om over zoo'n gehucht (doekoes) het toezicht te houden, dan stelde hij het divisiehoofd daarvan in kennis, die met eenige desa-hoofden moest onderzoeken, of het al of niet raadzaam was dat het gehucht bleef bestaan en of daarover, met toestemming van den Resident, een hoofd zou gesteld worden.

De desa-hoofden hadden te zorgen voor de noodige

---

[1]) Vgl verder Stb. 1819 n°. 13.

hulp en vervoermiddelen voor reizigers en goederen.

Zij zorgden voor de noodige werklieden tot onderhoud der bruggen en wegen en der z.g. *pasangrahans*, d. z. verblijfplaatsen voor reizigers langs de binnenlandsche wegen.

Al naar gelang van den afstand van het dorp tot de divisie-hoofdplaats, moesten de desa-hoofden eens per week, om de 14 dagen of om de maand met de divisie-hoofden confereeren ter afdoening van dienstzaken.

Het desa-hoofd was aansprakelijk voor de goede orde en politie in zijn dorp. — Hij moest uit de ingezetenen, daartoe bij beurten opgeroepen, een nachtwacht vormen. Deze wacht was bevoegd, om na 8 uur 's avonds, alle personen aan te houden van verdacht allooi. Was het vermoeden ongegrond, dan moest het dorpshoofd den aangehoudene dadelijk in vrijheid stellen; in het tegenovergestelde geval moest hij het divisie-hoofd bericht geven van de gedane aanhouding.

Alle ter hunner kennis komende strafbare feiten zouden zij nasporen. — Werd er een lijk gevonden, waaromtrent men eenig vermoeden koesterde van misdrijf, dan zouden zij zich naar de plaats begeven waar het lijk gevonden was en zorgen, dat alles in denzelfden staat bleef Zij gaven hiervan dadelijk kennis aan het divisie-hoofd.

Behoudens bij betrapping op heeter daad, mochten zij op eigen gezag niemand in hechtenis nemen. De aangehoudenen moesten zij met alle bewijsstukken dadelijk aan het divisie-hoofd opzenden.

Zij waren verantwoordelijk voor de in hun bewaring gestelde goederen van reizigers.

Heerschte er eenig misverstand tusschen twee dorpsbewoners, dan moesten zij dat trachten op te helderen en te beslissen. Zoo het geschil aanleiding mocht geven tot oplegging van straf of schadevergoeding, dan moesten zij partijen naar het divisie-hoofd verwijzen.

In het financieele hadden zij ook diensten te presteeren. Met de desa-hoofden werd nl. door het Gouvernement overeengekomen, omtrent het bedrag van den aanslag van het dorp in de landrente, — iets wat evenwel niet streng schijnt opgevolgd te zijn. [1]) De desa-hoofden en oudsten des volks in ieder dorp zouden de velden onder de ingezetenen verdeelen en daarvoor huur ontvangen Zij waren aansprakelijk voor de betaling der landrente van hun dorp, en moesten den Resident of Collecteur kennis geven, zoo iemand der huurders zijn belasting niet voldeed. De ontvangen landrente moesten zij aan den Resident of Collecteur ter hand stellen.

VERBOD. Het verbod voor de Europeesche ambtenaren om handel te drijven enz., was evenzeer van toepassing op het geheele inlandsche bestuur.

NB. Van alle de hervormingen en veranderingen door C. C. G. G. op Java ingevoerd, werden de Preanger-Regentschappen vooralsnog uitgezonderd, [2]) zoodat daar in hoofdzaak de toestand bleef bestaan, die er tijdens de Cie. heerschte.

Vóór wij nu overgaan tot een volgend hoofdstuk,

---

[1]) Stb. 1818 nos. 14 en 49; 1819 n°. 5.

[2]) VAN MEERTEN Overzicht van de hervormingen van het Preanger-stelsel bl. 15—17 -- Mr. v. D. LITH t a p. bl. 256

moet hier nog met een enkel woord melding worden gemaakt van de verschillende Regeerings-Reglementen, die elkander na het R. R. van 1818 van C. C. G. G. opvolgden

»In aanmerking nemende, dat het bestaande Reglement op het beleid der Regeering in Nederlandsch Indië, in den jare 1818 door Kommissarissen-Generaal, onder de nadere goedkeuring des Konings, ingevoerd, nimmer aan de bekrachtiging van Zijne Majesteit is onderworpen geworden", noopte, onder meer, den Gouverneur-Generaal Du Bus de Gisignies op 30 Augustus 1827 een voorloopig Reglement op het Beleid der Regeering vast te stellen, onder de nadere bekrachtiging des Konings, welke goedkduring echter nooit gevolgd is. [1]).

Artikel 62 van dit Reglement was ongeveer eensluidend met a. 61 van het R. R. van 1818, nl. »De dagelijksche beheering der zaken op Java wordt waargenomen door residenten en zoodanige andere ambtenaren, als bij afzonderlijke verordeningen *reeds is* of naar gelang der omstandigheden en behoeften voor elke plaats nader zal worden bepaald." — »Reeds is bepaald," — dus de bestaande regeling werd gehandhaafd, met de bevoegdheid evenwel, om daarin nadere wijzigingen of veranderingen te brengen naar gelang der behoeften. Voor zooverre deze wijzigingen en veranderingen betrekking hadden op den werkkring der ambtenaren van het Gewestelijk bestuur, namen wij die reeds hierboven op.

Daar men met de zending van Du Bus de Gisignies

---

[1]) Mr. Mijer. Verzameling enz. n°. X. — Inleiding bl. XXI.

naar Indië voornamelijk »bezuiniging" op 't oog had gehad, droegen zijne maatregelen hoofdzakelijk dat karakter[1]). — Zoo werden verschillende residentiën samengevoegd en aan het hoofd van vroegere een Assistent-Resident geplaatst [2]). Door een en ander kregen we op Java 16, in plaats van de 20 residentiën onder VAN DER CAPELLEN.

Batavia. Het gewestelijk bestuur van Batavia onderging in 1828 Stb. n°. 59 een radicale verandering. DU BUS bracht de meeste werkzaamheden van den Resident en diens ondergeschikten aldaar over bij de verschillende departementen van Algemeen bestuur. — De posten van Resident van Batavia; Assistent-resident der stedelijke politie; Assistent-resident van de Ommelanden; Secretaris der residentie, benevens het personeel aan de beide eerstgenoemde ambtenaren toegevoegd, werden ingetrokken. — Een Hoofdbaljuw [3]), met den rang van Resident, werd belast met het opperbeheer der politie te Batavia, en een Baljuw, met den rang van Assistent-resident, kreeg het beheer der politie in de Ommelanden, onder het toe–

[1]) V. D. WIJCK De Nederl. O I. Bezittingen onder het bestuur van den Kommissaris–Generaal DU BUS DE GISIGNIES (1826–1830). Inleiding bl 8.

[2]) Zie Stb 1826 nos 24 en 53

[3]) In 1831 werd deze benaming veranderd in die van Resident. — In 1872 Stb nos. 111 en 110 werd een algemeen politie-reglement vastgesteld, en vervielen deze functiën van den Hoofd-baljuw.

zicht van den Hoofd-baljuw. Hun stonden de noodige Schouten, Onderschouten, districts-kommandanten, wijkmeesters, mandoers en andere politie-beambten ten dienste [1]).

Du Bus werd in 1830 vervangen door van den Bosch (1830–1836), die een nieuw, door den Koning bekrachtigd R. R. medebracht. Geen noemenswaardige veranderingen werden er gebracht in het Gewestelijk bestuur, maar des te grooter in het financiëele. — v. d. Bosch voerde in Indië een systeem van belasting in, »dat onder den naam van cultuurstelsel zulk een groote beroemdheid gekregen heeft" [2]). Daar echter een beschrijving van dit stelsel niet valt binnen het doel van dit werkje, kunnen wij tot een volgend R R. overgaan, tot dat van 1836, Stb. nº. 48. Tot nogtoe bestond de Hooge Regeering in Indië uit den Gouverneur-Generaal *en* den Raad van Indië gezamenlijk. Dit R. R. voerde nu in, dat voortaan de G.-G. *alleen* de Hooge Regeering zou zijn, terwijl de Raad van Indië tot een bloot adviseerend college werd gemaakt [3]).

Thans zijn wij genaderd tot het laatste R. R., dat van 1854, waarover wij in het volgende hoofdstuk hopen te spreken.

---

[1]) v d. Wijck t. a. p. bl. 47.

[2]) Mr. v d Lith t. a p. bl. 247 v v. — Cornets de Groot, Over het beheer onzer koloniën.

[3]) R. R. 1836 artt. 1 en 2 — Hetzelfde staat bepaald in a. 1 en 7 R. R 1854. Toch heeft het R. R van 1854 in zake van wetgeving den G. G de verplichting opgelegd, in overeenstemming (d i. de goedkeuring wordt vereischt) met den Raad van Indië te handelen. Zie a. 29 van het R. R. en ook de artt. 45. 46, 47, 52, 53, 75, 77, 82, 83 en 109

Het tijdperk van 1816—1854 werd misschien wat uitvoerig behandeld, maar ik kwam daartoe door de meening, dat het voor een vergelijking tusschen hetgeen in dat tijdsbestek geschiedde en de regeling die toen bestond met hetgeen thans bestaat, niet kon schaden een ruim overzicht te geven van de bestaande orde van zaken gedurende de jaren 1816 tot 1854, vooral ook, omdat de toen gemaakte regeling den overgang vormt tot hetgeen we nu bepaald vinden omtrent het Gewestelijk bestuur op Java.

HOOFDSTUK IV.

Het Gewestelijk bestuur op Java sedert 1854.

A. *Het Regeerings-Reglement van* 1854.

Bij de herziening van de Grondwet in 1848 ging men de Koloniën niet onopgemerkt voorbij. — Het eenige artikel in de G. W. van 1840 over de Koloniën werd in 1848 in twee artikelen, 59 en 60, gesplitst, waarin voorschriften werden gegeven, die van grooten invloed zijn geworden op het beheer onzer overzeesche bezittingen in Azië.

ARTIKEL 59 van de G. W. luidt dan: „De Koning heeft het Opperbestuur der Koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.

De reglementen op het beleid der regeering aldaar worden door de wet vastgesteld [1]).

---

[1]) Reeds de Staatsregeling van 1798, a. 250 bepaalde dit: „De wet zal de inwendige staatsinrigting, en de wijze van bediening der Policie en Justitie, in elk dezer Bezittingen en Etablissementen, regelen.”

Het muntstelsel wordt door de wet geregeld.

Andere onderwerpen deze Koloniën en bezittingen betreffende, worden door de wet geregeld, zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan."

En Artikel 60: „De Koning doet jaarlijks aan de Staten-Generaal een omstandig verslag geven van het beheer dier Koloniën en bezittingen en van den staat waarin zij zich bevinden.

De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der Koloniale geldmiddelen." [1]).

Het tweede der hier genoemde artikelen heeft het heilzame gevolg gehad, dat de nakoming van zijn voorschrift, de kennis van onze Koloniën hier te lande aanmerkelijk heeft doen toenemen, waardoor we een waarborg hebben verkregen, dat er geen volslagen onkunde bij onze Volksvertegenwoording heerschen zal, zoodra zij geroepen wordt de belangen van de Koloniën te behartigen.

Het voorschrift was ook noodzakelijk met het oog op a. 59 al. 4. Immers, wil men beoordeelen of het geval in a. 59 al. 4 aanwezig is, dan is, dunkt mij, een voorschrift als in a 60 § 1 staat alleszins noodzakelijk, want uit dat verslag zal wel blijken of er voorzieningen door den Wetgever moeten gemaakt worden in het belang der Koloniën. Dat verslag dient dus als voorlichting [2]).

---

[1]) Deze artikelen 59 en 60 van de G. W van 1848 gingen ongewijzigd over in de nieuwe G W van 1887 en vormen daarin de artt. 61 en 62

[2]) Als „voorlichting", omdat de behoefte zelve eerst blijken zal, wanneer de Koning en de Staten-Generaal gezamenlijk den wensch

Niet minder belangrijk is het voorschrift, vervat in de tweede alinea van a. 59, dat de reglementen op het beleid der regeering aldaar (in de Koloniën) bij de *wet* zouden worden vastgesteld. Tot nog toe had dit tot de uitsluitende bevoegdheid van den Koning behoort, — thans werd aan den algemeenen Wetgever die taak opgedragen, en kreeg deze alzoo een werkzaam aandeel in de regeling van het bestuur over en in onze Koloniën.

Of nu iedereen met deze, respectievelijk dit voorschrift van a 59 ingenomen was? Ik geloof het niet. Immers dit voorschrift wekte, »reeds eer het tot uitvoering kwam, bij velen overdrevene hoop en bezorgdheid, maar het vreezen van dezen, het hopen van genen is door de uitkomst evenzeer beschaamd," zegt KEUCHENIUS [1]).

Om aan het voorschrift van de G. W. te voldoen, werd bij Koninklijke boodschap van 29 October 1851 bij de Tweede Kamer een Ontwerp van wet ingediend, tot vaststelling van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch Indië. — Daar dit ontwerp onafgedaan bleef liggen, werd het op 4 Oct. 1852 andermaal aan de Tweede Kamer voorgelegd. Toen hierover

---

uitspreken, dat eenige koloniale aangelegenheid bij de wet zal worden geregeld, of wanneer de wet, welke een koloniaal onderwerp regelt, werkelijk tot stand komt. Overigens is ieder oordeel omtrent het al of niet bestaan eener behoefte, een subjectieve zienswijze

[1]) L. W C. KEUCHENIUS, Handelingen der Regeering en der Staten-Generaal betreffende het Reglement op het beleid der Regeering van Ned Indië I, Voorbericht bl. I

op 12 Maart 1853 het Voorloopig Verslag der afdeelingen verscheen, waarin vele op- en aanmerkingen waren gedaan, wijzigde de Regeering haar oorspronkelijk Ontwerp naar aanleiding van dat V. V. [1]) en beantwoordde dit in de Memorie van Toelichting, welke zij bij het gewijzigde ontwerp op 22 April 1854 aan de Kamers aanbood.

Het IVe hoofdstuk van dit ontwerp droeg tot opschrift: »Van de Gewestelijke en Plaatselijke Besturen", en gaf in een reeks van 7 artikelen de beginselen aan, krachtens welke die besturen nader door de Regeering in Indië zouden moeten worden geregeld [2]).

In 't kort kwam de inhoud dier artt. hierop neêr: De inlandsche bevolking zou onder hare eigene hoofden gelaten worden, gecontroleerd door het europeesch gezag; — het indisch grondgebied zou door den Koning in gewesten worden verdeeld, welke in naam van den G. G. zouden bestuurd worden door europeesche hoofd-ambtenaren; — het burgerlijk gezag was, zoo niet anders werd bepaald, het hoogste; — de verdeeling der gewesten in regentschappen en districten, de aanstelling van Regenten en districtshoofden, wat de eerste betreft, zooveel mogelijk uit de regeeringsfamiliën, werd aan den G. G. overgelaten; — de dorpelingen zouden hun eigen desa-bestuur mogen kiezen, aan welk bestuur de regeling van het huishouden der desa was overgelaten; — de hoofden van gewestelijk bestuur zouden bevoegd zijn

---

[1]) Keuchenius t. a. p III, bl. 581,

[2]) Keuchenius t. a p. I, bl. 96 en 97.

reglementen- en keuren van politie te maken; — vreemde oosterlingen zouden zooveel mogelijk, ieder ras afzonderlijk, in bepaalde wijken samenwonen onder het toezicht hunner eigen hoofden.

Wat betreft de bepaling, dat de Inlander onder zijn eigen hoofden zou gelaten worden, — het artikel (70) dat dit voorschrift behelsde [1]), maakte in 1854 geen onderwerp van strijd uit De discussiën daarover gevoerd liepen hoofdzakelijk over de redactie van het artikel, zonder het beginsel aan te roeren. Er was dan ook geen aanleiding om, lettende op de uitkomsten, welke dit gevolgde systeem van bestuur over den Inlander had opgeleverd, een ander beginsel aan te nemen. Door dat systeem is het ons mogelijk geweest, om met een geringe krijgsmacht en weinig hulpmiddelen de heerschappij over onze uitgestrekte Koloniën te blijven voeren. Zou men in onze Koloniën een zelfde bestuurs-stelsel wenschen in te voeren als in Engelsch Indië, waar grootendeels de inlandsche ambtenaren door engelsche vervangen zijn, aan wie de onmiddelijke leiding der bevolking is overgelaten, — een groot leger zou daartoe noodig zijn, want geen volk, vooral niet een aziatisch, dat meestal kinderlijk gehecht is aan zijne instellingen, laat zonder tegenstand en klakkeloos zijne aloude gebruiken en instellingen vernietigen en die door vreemde vervangen. Zulk een maatregel zou ernstige gevolgen na zich slepen en een geest van ontevredenheid doen ontstaan, die zich in telkens terugkeerende opstanden zou uiten en welke

[1]) R. R. 1854 a. 67.

alleen door kracht van wapenen zouden te bedwingen zijn. Daartoe zouden wij echter een groot leger beschikbaar moeten hebben, iets waartoe Engeland door de eigenaardige bepalingen, welke de samenstelling en den werkking van zijn leger beheerschen, en zijne financiën wel in staat is, maar wat voor ons door de voorschriften der G. W. niet te bereiken is, terwijl ons dit geldelijke opofferingen zou kosten, misschien te zwaar voor de draagkracht van den Staat. Met het oog daarop is het dus te verdedigen, dat men de inlandsche bevolking onder hare erkende hoofden laat, maar daarom moet ook het toezicht van het europeesche gezag op die hoofden streng zijn, om te voorkomen, dat dezen zich zouden beschouwen als den eigenlijken heer en meester der bevolking.

Mocht eenmaal de noodzakelijkheid blijken te bestaan om van bestuurs-systeem te veranderen, — het zoude onstaatkundig en onverantwoordelijk zijn aan die roepstem en dien gebiedenden eisch geen gehoor te geven.

Het volgende artikel (71), over de gewestelijke indeeling handelende [1]), lokte bij de openbare beraadslaging daarover geen enkele beschouwing noch discussie uit. Alleen werd in het V. V., naar aanleiding van de 4e alinea van het artikel, luidende: »Het burgerlijk gezag is, zoolang niet anders is bepaald, het hoogste," gevraagd, wie dit »anders" zal kunnen bepalen m. a. w. wie bepaalt, dat het burgerlijk gezag niet langer het hoogste is? De Regeering gaf daarop in de M. v. T. ten ant-

[1]) R. R. 1854 a. 68

woord, dat de G. G. dit naar aanleiding van toevallige en voorbijgaande omstandigheden kon bepalen.

Warmer ging het toe bij de beraadslaging over a. 72, waarbij men het vooral gemunt had op de 4e alinea: »Bij het openvallen der betrekking van regent op het eiland Java wordt, behoudens de voorwaarden van bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw, zooveel doenlijk tot opvolger gekozen een der zonen of nabestaanden van den laatsten regent." — Volgens zeggen der Regeering had zij dit in de wet opgenomen, om te doen blijken van het ernstige voornemen des Konings om zijne belofte, in hachelijke tijden (tijdens den Java-oorlog) aan de Regenten gedaan, gestand te doen. Dat men alleen van Java gewag maakte, kwam omdat men dáár alleen die belofte had gedaan. — Vele leden der Kamer betwijfelden de noodzakelijkheid van het opnemen van dat voorschrift in het R. R., daar zij het onbestaanbaar achtten met de rechten des Konings, die zijne ambtenaren naar goedvinden kon benoemen; onstaatkundig noemden zij het, omdat daardoor aan de inlandsche ambtenaren rechten tegenover de Kroon werden gegeven; gevaarlijk, omdat men niet, wanneer het noodzakelijk was, op dat beginsel kon terugkomen zonder nadeeligen indruk te weeg te brengen; dat de bepaling zich bewoog op het gebied der uitvoerende macht, en het dus niet door den Wetgever mocht worden geregeld; dat slechts een belofte was gedaan, die men wel gehouden wilde zien, maar niet in de wet opgenomen. [1])

---

[1]) Keuchenius t a p III, bl. 624—668

Ziedaar de bezwaren tegen de 4e alinea van a. 72 geopperd. — En wat was het antwoord der Regeering? Zij, en met haar de meeste leden der toenmalige Kamer, verdedigde uit het oogpunt van staatsbelang, de opneming der bepaling in de wet, aangezien het voorschrift der erfelijkheid den Regenten de overtuiging gaf, dat hun geslacht in het bezit zou blijven van zijne maatschappelijke voorrechten; dat men de belofte [1]) des Konings moest nakomen, en dat de erfelijkheid hier niet absoluut, maar slechts voorwaardelijk werd voorgeschreven....

Wat mij betreft, ik zou mij het liefst willen aansluiten bij de minderheid der Kamerleden van 1854, maar zou niet zoo ver willen gaan als enkelen onder hen, die de 4e alinea geheel wilden doen vervallen. Naar mijn bescheiden meening, zoude men de 4e alinea kunnen behouden, maar daarin doen vervallen de woorden: »behoudens de voorwaarde van bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw." Ik zou dan bij eene herziening van het R. R. alinea 4 a. 72 [2]) aldus willen lezen: »Bij het openvallen van de betrekking van Regent op het eiland Java, zal als opvolger van dezen, zooveel doenlijk een der zonen of nabestaanden van den laatsten Regent worden benoemd." — Door de woorden »zooveel

---

[1]) Toen nl de Java-oorlog (1825 - 1830) tegen Diepo Negoro uitgebroken was en een algemeene opstand op Java gevreesd werd, deed de Regeering den ons trouw gebleven Regenten de belofte van opvolging hunner familie in hunne waardigheid, 't geen 't gewenschte gevolg had, dat de opstand gelocaliseerd bleef in de Vorstenlanden

[2]) Thans a 69 R. R 1854

doenlijk" zal de Regeering ten allen tijde bevoegd zijn om, wegens redenen aan het staatsbelang ontleend, van het lijdende beginsel (dat de familie van den laatsten Regent in aanmerking moet komen) af te wijken. — Tevens zal een beroep van den kant der Regenten, om de erfelijkheid hunner betrekking te doen erkennen, nimmer kunnen opgaan door de duidelijk woorden van het artikel, welke der Regeering steeds de bevoegdheid geven, om zoodanig beroep op de erfelijkheid af te wijzen. Toch geloof ik, dat men verstandig zal doen, door niet te zeer van het beginsel af te wijken, daar de Geschiedenis ons leert, hoe DAENDELS' willekeurige handelingen in deze, en die van het Britsche tusschenbestuur redenen van misnoegen onder de inlandsche hoofden en bevolking gaven. Waartoe zouden wij dus de gelegenheid daartoe noodeloos bevorderen of openstellen? Daarbij komt, dat men, door te veel van den gestelden regel af te wijken, het aantal pretendenten voor den Regentszetel zal doen toenemen, een omstandigheid, welke allerlei kuiperijen en beroeringen in de hand zou werken, zooals Frankrijk's geschiedenis ons nog heden ten dage doet zien, waar de verschillende pretendentspartijen er op uit zijn de bestaande orde van zaken aan te vallen en te ondermijnen. — Voorts zullen de Regenten tevreden zijn, omdat zij in het voorschrift zullen blijven lezen de ernstige bedoeling des Konings, om zijn eens gegeven belofte gestand te doen. — Wat het recht des Konings betreft, om vrij zijne ambtenaren te kunnen benoemen, — ook daaraan wordt door het voorschrift niet te kort gedaan; slechts schijnbaar wordt

dit recht beperkt, want niets belet den Koning om van het beginsel af te wijken: de woorden »zooveel doenlijk" geven hem daartoe de bevoegdheid. — Niet te ontkennen is, dat het voorschrift zich beweegt op het gebied van de Uitvoerende macht, maar waar deze om doelmatigheidsredenen, de Wetgevende macht verzoekt met haar een harer eigen attributen te regelen, moet dáár de Wetgevende macht hare hulp en medewerking onthouden, met de bewering dat het niet op haren weg ligt daarin te voorzien? Ik betwijfel of door zoo te handelen het ware Staatsbelang in het oog zal worden gehouden.

Zou de Regeering bij een a. s. herziening van het R. R. alinea 4 willen handhaven zooals zij thans luidt, dan zou ik liever de voorkeur willen geven aan het voorstel der Heeren VAN HOËVELL en VAN BOSSE, die in 1854 een amendement voorstelden, strekkende om de laatste alinea van a. 72 te doen vervallen. Het is toch, mijns erachtens, niet aan te bevelen de Regeering de handen te binden en de rechten der Regenten uit te breiden, door een voorschrift, als ons hier bezig hield, in de wet op te nemen. Immers onder de tegenwoordige omstandigheden kan het gebeuren, dat een Regentsfamilie aan al de eischen van a. 72 § 4 voldoet, zoodat, komt de besturende Regent te sterven, men genoodzaakt zal zijn diens zoon of een zijner familie-leden tot de vacante plaats te kiezen, hoe wenschelijk 't misschien ook ware eene andere keuze te kunnen doen. Het geval is toch denkbaar, dat de familie van den Regent een te grooten invloed op de bevolking heeft of te zeer bij

haar gehaat is, om de keuze uit een andere familie alleszins te rechtvaardigen. Hiertoe zou de Regeering echter niet kunnen overgaan, omdat de regeerende familie bekwaam, ijverig, eerlijk en trouw is; — wijkt dus de Regeering van het beginsel van a. 72 § 4 af, dan is dit voor de Regents-familie een duidelijk bewijs, dat de Regeering haar goeden trouw, eerlijkheid, ijver en bekwaamheid in twijfel trekt, een openlijke beschuldiging dus, waarvoor men zich zooveel mogelijk moet wachten bij den Javaan, met wien men, licht geraakt als hij is, voorzichtig moet omgaan en wien men met kieschheid moet behandelen, iets waarop iedereen, en dus ook de Javaan, gesteld is.

Anders oordeelde het meerendeel der Kamerleden van 1854. In stemming gebracht werd het amendement VAN HOËVELL—VAN BOSSE met 30 tegen 23 stemmen verworpen, en het geheele artikel 72 zonder hoofdelijke stemming ongewijzigd aangenomen.

Het volgende artikel (73) werd zonder beraadslaging en hoofdelijke stemming aangenomen. Het handelde over de verdeeling der regentschappen in districten [1]).

Van meer belang is a. 74 [2]) van het ontwerp, handelende over het desa-bestuur. — Sommige leden betwijfelden de doelmatigheid van den maatregel om de keuze van het desa-hoofd aan de goedkeuring van den Resident te onderwerpen en wenschten liever eene geheele vrije keuze. Daarenboven vroeg de heer VAN HOËVELL

[1]) R. R 1854 a. 70.
[2]) R R. 1854 a. 71.

door wien en op welke wijze de afzetting der desa-hoofden zou geschieden [1]).

Wat het eerste punt betreft, een uitnemend deskundige in Koloniale zaken, de heer VAN HOËVELL, verklaarde zich voor de vrije keuze, omdat het sinds overoude tijden het beginsel was geweest, om zich met het inwendige bestuur van de gemeenten niet in te laten. — Moge al een te groote inmenging in de gemeentelijke aangelegenheden niet aan te prijzen zijn, zoo zou ik toch de wenschelijkheid om de Regeering in 't geheel geen invloed te geven op de keuze van het desa-hoofd, in twijfel durven trekken. De gemeente toch is even goed als het district, regentschap of gewest een schakel in de bestuursketen en behoort even als deze, rechtstreeks door het Gouvernement te kunnen worden gecontroleerd, daar het ongeoorloofd is, dat een der onderdeelen het gansche bestuurs-raderwerk in zijn loop zou kunnen belemmeren. Wil men geen stoornis in het bestuur, dan is het noodzakelijk, dat zich in alle onderdeelen van den Staat, bij het eene meer dan bij het andere, de invloed van het centrale gezag — in dit geval door tusschenkomst van den Resident, als uitvoerder van den wil van dit gezag — kan doen gelden. Dat dit vooral bij de keuze van het desa-hoofd noodzakelijk is, blijkt wel uit de ondervinding, dat de dorpelingen veelal den minst ijverige tot desa-hoofd trachten te verkiezen, omdat zij zoodoende hopen het gemakke-

---

1) KEUCHENIUS t. a. p. III, bl. 675.

lijk te zullen hebben, waarop de Javaan zeer gesteld is, maar dat niet in zijn belang is, omdat hij als een kind moet geleid worden en tot zijn eigen best herhaalde aansporing behoeft [1]). Bleef deze aansporing van den kant van het desa-hoofd achterwege, — de Javaan zou geneigd zijn om in een *dolce far niente* voort te leven. Maar mag dit in een geordenden Staat gebeuren, en zou men het wijs staatsbeleid kunnen noemen, die neigingen niet tegen te gaan en daarin geen verbetering trachten te brengen? Trouwens RAFFLES, de eerste die de desa-aangelegenheden in bijzonderheden regelde, onderwierp de keuze van het desa-hoofd aan de goedkeuring van den Resident, en ik geloof niet, dat de uitkomsten van dezen maatregel zoo slecht zijn te noemen, maar veeleer geacht kunnen worden gunstig te zijn geweest, zoowel voor de bevolking, die, door een krachtig hoofd geleid, meer presteerde als voorheen, als voor het Gouvernement, welks maatregelen op deze wijze het best werden uitgevoerd.

Zou het dus wel wenschelijk geweest zijn om in 1854 eene bepaling te schrappen, die gedurende meer dan 40 jaren uitstekend gewerkt had? Ik geloof het niet en blijf het ook nu nog wenschelijk achten de keuze van het dorps-hoofd aan de goedkeuring van het europeesche gezag te onderwerpen, ook hierom, omdat het desa-hoofd niet alleen de vertegenwoordiger is van de belangen der dorpsbewoners, maar tevens Gouvernements-ambtenaar: door zijne tusschenkomst

---

[1]) Tijdschrift de Indische Bij I, bl. 9.

komen de maatregelen, door het Gouvernement ten aanzien van zijn dorp genomen, tot de bevolking. Hij is dus uitvoerder van Regeeringsbevelen, m. a. w. Gouvernements-ambtenaar.

Wat de vraag van den heer VAN HOËVELL aangaat, door wien en op welke wijze het ontslag van het desa-hoofd zou plaats hebben, daarop gaf de minister van Koloniën, de heer BAUD, antwoord met de aanhaling van het besluit van 1819 Stbl. nº. 13, sub 6º: »Wanneer een desa-hoofd uithoofde van verzuim, wangedrag of misdrijf door den landraad of andere daartoe bevoegde magt van zijne bediening ontzet wordt, zal het nieuwe hoofd in dit, gelijk in andere gevallen, door het desa-volk zelf verkozen worden," [1]) en hij voegde er bij, dat hij onder die andere macht den Resident verstond [2]).

Bij a. 75 [3]) wordt in de M. v. B. gezegd, dat men door gewestelijke en plaatselijke politie-reglementen dezulke bedoelt, die slechts in een gewest, in een gedeelte daarvan of in een der groote steden geldig zijn. Het zijn die, waarvan sprake is in a. 10 van het reglement op het binnenlandsch bestuur Stbl. 1819 nº. 16 [4]). In zuiver

[1]) Vgl. thans de Staatsbladen 1878 nº. 47 en 1883 nº. 229

[2]) KEUCHENIUS t. a. p. III, bl 677.

[3]) R. R 1854, a. 72.

[4]) Zie bl 83. — Zie thans Stb 1858 nº 17. — Op 7 Juli 1857 wees het Hoog Gerechtshof een vonnis en gaf in de overwegingen een omschrijving van het doel der politie-verordeningen en plaatselijke keuren: „O. dat, volgens de dienaangaande algemeen aangenomen regelen van strafregt, het doel der policie-verordeningen en plaatselijke keuren geen ander wezen kan, dan de zorg voor de bescherming der burgers of hunne goederen tegen inbreuken van geringen aard,

javaansche desa's wordt de politie overgelaten aan het desa-bestuur, met inachtneming der algemeene bepalingen, voorkomende in het Reglement op de uitoefening der politie, burgerlijke rechtspleging en strafvordering onder de Inlanders. Daar waar ook Europeanen, Chineezen en andere niet–Javaansche ingezetenen gevestigd zijn, gaat de handhaving der politie van het burgerlijk (europeesch) gezag uit.

Het laatste artikel (76) van dit hoofdstuk [1]) hoort eigenlijk in een politie-reglement te huis, 't geen de Regeering dan ook in de M. v. B. erkende, maar dat zij toch in de wet had opgenomen, omdat zij het nuttig oordeelde en eenvormigheid daarmede trachtte te bevorderen. — De voorschriften, welke aan de hoofden van vreemde Oosterlingen gegeven zouden worden, zullen rechtstreeks of door tusschenkomst van anderen door den G. G. gegeven worden. In den regel zullen zij kunnen uitgaan van het gewestelijk bestuur

---

Dùs is in 't kort de wordingsgeschiedenis en de toelichting van het IVe hoofdstuk van het reglement, dat op den 2en September 1854 Nederl. Stbl. nº. 129 door den Koning werd bekrachtigd en verheven tot: »Wet, houdende vaststelling van het Reglement op het beleid der Regee-

---

welke daarop kunnen worden gemaakt, hetzij door de onvoorzigtigheid of nalatigheid, hetzij door elk ander, volgens het eigenlijk gezegd publiek regt, niet strafbaar verzuim van anderen;" Het Regt in Nederlandsch-Indië, XV. bl. 69

[1]) R. R. 1854, a 73

ring van Nederlandsch Indië. — Het is als 't ware de G. W. van Nederlansch Oost-Indië.

Gemak- en volledigheidshalve geven wij hier artikelsgewijze den inhoud terug, van het IVe Hoofdstuk van het R. R. van 1854, omdat dit hoofdstuk tot leiddraad zal strekken bij de hierna te bespreken organisatie van het Gewestelijk bestuur.

Het Regeerings-Reglement van 1854.

Hoofdstuk IV.

Van de gewestelijke en plaatselijke besturen.

Artikel 67. Zooveel de omstandigheden het toelaten, wordt de inlandsche bevolking gelaten onder de onmiddelijke leiding van hare eigene, van regeeringswege aangestelde of erkende hoofden, onderworpen aan zoodanig hooger toezigt, als bij algemeene of bijzondere voorschriften door den Gouverneur-Generaal is of zal worden bepaald.

Artikel 68. De indeeling van het grondgebied van Nederlandsch-Indië in gewesten geschiedt door den Koning.

In de gewesten wordt, in naam van den Gouverneur Generaal, het bestuur uitgeoefend door hoofd-ambtenaren, onder zoodanige ambtstitels als zijn of zullen worden bepaald.

De Gouverneur-Generaal stelt de instructiën dier hoofdambtenaren vast en regelt hunne betrekking tot de verschillende kollegiën en ambtenaren, tot de militaire gezaghebbers en tot de bevelhebbers van 's Rijks schepen van oorlog.

Het burgerlijk gezag is, zoolang niet anders is bepaald, het hoogste.

ARTIKEL 69. De verdeeling der gewesten in regentschappen geschiedt door den Gouverneur-Generaal.

In elk regentschap wordt, onder zoodanigen ambstitel als de inlandsche gebruiken medebrengen, een regent aangesteld, door den Gouverneur-Generaal uit de inlandsche bevolking gekozen.

De instructiën der regenten en hunne betrekking tot de Europeesche ambtenaren worden door den Gouverneur Generaal vastgesteld.

Bij het openvallen der betrekking van regent op het eiland Java wordt, behoudens de voorwaarde van bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw, zooveel doenlijk tot opvolger gekozen een der zonen of nabestaanden van den laatsten regent.

ARTIKEL 70. De regentschappen worden, waar hij dit noodig acht, door den Gouverneur-Generaal verdeeld in districten.

Elk district wordt bestuurd door een inlandsch hoofd, onder zoodanigen ambtstitel als de inlandsche gebruiken medebrengen.

De instructiën der districtshoofden en hunne betrekking tot de Europeesche ambtenaren worden door den Gouverneur-Generaal vastgesteld.

ARTIKEL. 71. De inlandsche gemeenten verkiezen, behoudens de goedkeuring van het gewestelijk gezag, hare hoofden en bestuurders. De Gouverneur-Generaal handhaafd dat regt tegen alle inbreuken.

Aan die gemeenten wordt de regeling harer huishou-

delijke belangen gelaten, met inachtneming der van den Gouverneur-Generaal of van het gewestelijk gezag uitgegane verordeningen.

Waar het bepaalde bij de alinea's 1 en 2 van dit artikel niet overeenkomt met de instellingen des volks of met verkregene regten, wordt de invoering daarvoor achterwege gelaten.

Artikel 72 De ambtenaren, met het hoogste gewestelijk gezag bekleed, zijn bevoegd tot het maken van reglementen en keuren van politie. Zij kunnen tegen de overtreding daarvan straffen bedreigen, overeenkomstig regels bij algemeene verordening te stellen.

Artikel 73. Vreemde Oosterlingen, in Nederlandsch Indië gevestigd, worden zooveel doenlijk in afzonderlijke wijken vereenigd, onder de leiding van hunne eigene hoofden.

De Gouverneur-Generaal zorgt dat die hoofden van de vereischte voorschriften worden voorzien.

B. *Het Gewestelijk Bestuur.*

Het begrip, dat men hieraan hecht, gaven wij reeds in de Inleiding op: het kader europeesche en inlandsche ambtenaren, dat in de gewesten op Java belast is met het dagelijksch beheer en onmiddelijk bestuur over de bevolking — Men wachte zich echter hieruit af te leiden, als zou in Indië het stelsel van decentralisatie, d. i. dat het centrale gezag (de Hooge Regeering te Batavia) aan ondergeschikte besturen een deel der estuurstaak overdraagt, bestaan. Hoe wenschelijk mis-

schien ook [1]), bestaat dit stelsel echter niet in Indië en dus ook niet op Java. — Het gezag in Indië zetelt bij den Gouverneur-Generaal [2]), terwijl de gewestelijke en plaatselijke besturen geen zelstandige machten zijn, maar slechts uitvoerders, regeerings-commissarissen, van den wil van den Gouverneur-Generaal, het centrale gezag. Drukt deze op den knop te Batavia, dan moet men in alle gewesten de schel hooren weêrklinken, m. a. w. het centralisatie-stelsel.

Naar aanleiding der artikelen 68, 69 en 70 van het R. R. is Java verdeeld in Residentiën; Assistent-Residentiën; Contrôle-afdeelingen; Regentschappen; Districten; Onder-districten en Gemeenten (desa's) [3]). Over elk dezer deelen zijn ambtenaren gesteld, belast met de handhaving van het gezag aldaar, en wier werkkring wij in de volgende bladzijden zullen beschrijven.

a. Europeesche ambtenaren.

Hierboven zagen wij reeds, dat er tijdens de O. I. Compagnie geen europeesch binnenlandsch bestuur op Java bestond, maar dat DAENDELS zoodanig bestuur op Java invoerde en dit sedert behouden bleef, zij 't ook al

---

[1]) Zie de verhandeling van Prof J. DE LOUTER „Decentralisatie in Indië," door ZHG. voorgedragen in de vergadering van 25 Sept 1888 van het Indisch Genootschap te 's-Gravenhage

[2]) Zie R. R a 1 en 7

[3]) De Preanger-Regentschappen, hoewel aanvankelijk niet opgenomen in de op Java ingevoerde organisatie van het binnenlandsch bestuur, deelen echter thans hierin sedert 1871. — v. MEERTEN, Overzicht van de hervorming van het Preanger-stelsel, bl. 25—36.

dat de werkkring daarvan in den loop der jaren hier en daar gewijzigd werd.

Residenten

(R. R. a. 68 § 2, 3, 4; — a. 72; — Stb. 1867 n°. 114 A.)

Hoe de Residenten tijdens de O. I. C. slechts handelsagenten waren; — hoe zij onder Daendels aan het hoofd werden geplaatst van de gewesten (Landrostambten, Prefectures) en met de bestuurstaak daarover belast, terwijl hun naam veranderd werd in dien van Prefect (later Landdrost); — dat Raffles den oorspronkelijken naam van Resident herstelde en hun werkkring wijzigde; — dat C. C. G. G. dit voetspoor volgden, — dit alles is reeds in de vorige bladzijden omstandiger verhaald en gebleken, zoodat wij daarop te dezer plaatse niet behoeven terug te komen. Wij zullen hen dus beschouwen van het standpunt waarop zij tegenwoordig, d. i. sedert 1854, staan

Aan het hoofd van eene residentie staat, onder het onmiddelijk gezag van den Gouverneur-Generaal, een europeesch hoofd ambtenaar door den G. G. daartoe benoemd, met den titel van Resident [1]),die tevens het bijzonder

---

[1]) Onder Resident en hoofden van plaatselijk bestuur worden ook verstaan Assistent-residenten, die geen Resident boven zich hebben, en andere Europeesche gezaghebbers, bekleed met een gelijk gezag als aan de Residenten is toegekend „Hoofd van plaatselijk bestuur" beteekent zoowel den europeeschen ambtenaar, die aan het hoofd staat van een gewest, de Resident of (buiten Java) de Gouverneur b.v. van Sumatra's westkust, als die het dagelijksch bestuur voert over een

bestuur heeft over de afdeeling, waartoe de hoofdplaats van het gewest behoort, uitgezonderd de Vorstenlanden en gedeeltelijk Batavia, Samarang en Soerabaya, waar bepaalde deelen der taak van het bestuur ter hoofdplaats aan Ass-residenten zijn opgedragen.

De Residenten krijgen een traktement, dat in bedrag afwisselt naarmate den rang der residentie [1]). Vroeger, vóór 1866, kregen zij cultuur-procenten, maar deze zijn sedert ten opzichte van alle europeesche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur op Java ingetrokken. Thans genieten zij nog representatie-kosten, verschillend geregeld in de onderscheidene residentiën (van ƒ 3000—6000), benevens reiskosten tot een bedrag van ƒ 1200,— 's jaars, behalve de Vorstenlanden (residentiën Soeråkertå en Djokjåkertå), waar dit slechts ƒ 300,— bedraagt [2]). Tot hun hulp zijn hun europeesche en inlandsche ambtenaren, hierna te noemen, toegevoegd.

---

gedeelte van een gewest, de Assistent-resident of (buiten Java) de Resident b. v. van Tapanoeli. (O. a 103 — Stb. 1884 n°. 76). Op de bezittingen buiten Java en Madoera dragen de hoofden van gewestelijk bestuur ook wel den naam van Gouverneur o a. Gouverneur van Sumatra's Westkust, — van Atjeh en onderhoorigheden

[1]) Men heeft n. l drie klassen van residentiën: de 1e klasse (Batavia Samarang, Soerabaya, Soeråkartå en Djokjåkartå) wordt betaald met ƒ 18,000 's jaars; de 3e klasse (Krawang en Bezoeki) met ƒ 12 000: de 2e klasse (alle overige) met ƒ 15,000.

[2]) Stb 1866 n°. 6 — Vóór de afschaffing der cultuur-procenten bestond er groot verschil tusschen het inkomen der verschillende Residenten. In het voorstel van den Directeur der Cultures, Umbgrove, in 1861 omtrent de afschaffing der cultuur-procenten gedaan, vinden we, dat de Resident van Rembang ƒ 18,000 en die van Pasoeroean ƒ 40,000 's jaars trok. — Vermeld bij De Waal, Aanteekeningen over koloniale onderwerpen III, bl. 248.

De Resident moet wonen in de hoofdplaats der residentie en mag zijn gebied niet verlaten zonder verlof van den G. G., tenzij hij voor den rechter wordt gedaagd, maar zelfs dan nog alleen, wanneer er geen tijd meer is om een antwoord af te wachten op een te vragen verlof, en wanneer geen dienstbelangen van dringenden aard zijne verwijdering onraadzaam mochten maken.

Vóór de aanvaarding van zijn ambt legt de Resident in handen van den G. G. of diens gemachtigde den eed van trouw aan den Koning, van gehoorzaamheid aan den G. G. en den zuiverings-eed af.

Zijn werkkring [1]) kan men vierledig verdeelen en komt dan hierop neêr:

a. CIVIEL BEHEER. De Resident bekleedt het hoogste civiele gezag in zijn gewest, zoodat alle andere autoriteiten aldaar hem als het hoofd van het bestuur te erkennen hebben, daar het burgerlijk gezag, zoolang niet anders is bepaald, het hoogste is [2]).

Verbod. Opdat hij zijn bestuurstaak onpartijdig en nauwgezet zal waarnemen, is het hem verboden om eenigen handel te drijven of verbindtenissen van geldelijken aard aan te gaan met inlandsche of andere Hoofden [3]). Zoo mag hij rechtstreeks noch zijdelings deelhebber zijn in, noch borg zijn voor eenige onderneming ten grondslag hebbende eene met de Indische Regeering om

---

[1]) Zie instructie 1867 Stb. n°. 114 A. — R. R. a. 68 § 2, 3 en 4; a. 72.

[2]) De Resident voert de vergulden pajong; zijn rang staat gelijk met dien van Kolonel. Stb. 1817 n°. 1. (Zie bl. 76).

[3]) Vgl. Stb 1854 n°. 84 — 1886 n° 245.

winst of voordeel aangegane overeenkomst. Hij mag geen belang hebben bij eenige onderneming van landbouw, nijverheid of scheepvaart in zijn gewest, noch aldaar huurder of eigenaar van landerijen zijn.

Instructie Hij heeft niet alleen zijne instructie na te leven, maar hij moet zich ook aan het R. R. houden en zich beijveren om, binnen den kring zijner bevoegdheid, den G. G. in staat te stellen na te komen hetgeen dat Reglement vordert.

De Resident zorgt voor de afkondiging en aanplakking in de oostersche talen [1]), de uitvoering en handhaving van alle algemeene maatregelen van inwendig bestuur en van alle bevelen, ordonnantiën en beschikkingen door den G. G. gedaan en tot welker uitvoering de tusschenkomst van den Resident wordt vereischt. — Hij is eveneens belast met de uitvoering der bevelen van de Directeuren der departementen van Algemeen burgerlijk bestuur, ten aanzien van die takken van dienst, over welke het beheer aan genoemde Directeuren is opgedragen [2]). Echter is hij bevoegd om, deze bevelen niet raadzaam achtende, de beslissing van den G. G. in te roepen [3]).

Het is hem verboden eenige willekeurige of harde handeling jegens de ingezetenen te plegen.

Ambtenaren. Allen aan zijne bevelen ondergeschikte ambtenaren geeft hij zoodanige orders, als hij in het

---

[1]) Stb 1858 nos. 17 en 18.
[2]) Vgl Stb. 1866 n°. 127.
[3]) Stb 1876 n° 57

belang van den dienst noodig oordeelt. — Hij houdt toezicht over hen en maakt van hen conduiten-staten [1]) op, welke van veel invloed zijn op de promotie van die ambtenaren. De conduiten-staten worden door hem door tusschenkomst van het betrokken departement van Algemeen bestuur aan den G. G. ingezonden (Bijblad 1959).

Hij waakt er voor, dat geen zijner ondergeschikten zich eenig ander voordeel uit- of krachtens zijn ambt verschaffe, dan hem bij zijne benoeming is toegestaan. Iedere overtreding in deze rapporteert hij, met de noodige bewijsstukken, aan het betrokken departement of, zoo noodig, ook aan den G. G , met verzoek om bevelen. Inmiddels kan hij zoodanig ambtenaar in zijne betrekking schorsen. — Draagt het feit het kenmerk van een misdrijf en is het door een Eurepeaan of met dezen gelijkgestelde gepleegd, dan bericht hij dit aan den Officier van justitie.

Hij ziet toe, dat de europeesche en inlandsche ambtenaren zoowel jegens als onder elkaâr den gepasten eerbied niet uit 't oog verliezen en op minzame wijze met elkaâr omgaan, op straffe voor den overtreder, van uit den dienst ontslagen te worden.

Hij tracht ook moreelen invloed op zijne ambtenaren uit te oefenen: lust tot wetenschap aan te kweeken; de invloedrijke inlandsche geslachten en bijzonderlijk de zoons en nabestaanden der Regenten aan te sporen zich te bekwamen, opdat zij in aanmerking kunnen komen om later in Gouvernements-dienst te worden geplaatst. —

---

[1]) Bijblad n°. 4153. — Fokkens, de Controleur bl 621 en 622.

Het gebruik van opium gaat hij krachtig bij hen tegen, in één woord, hij tracht een goeden invloed uit te oefenen op hun geheele wezen van zijn. — Hij bevordert de toenadering der indische bevolking tot het europeesch gezag.

Tot het geven van bevelen aan de inlandsche bevolking, moet hij zooveel mogelijk gebruik maken van de tusschenkomst der inlandsche hoofden

Benoeming. De Resident vermag alle onder hem staande inlandsche ambtenaren en beambten benoemen en ontslaan, zoo dit niet aan andere autoriteiten is voorbehouden [1]). — Hij kan alle dezen, except de Djaksa's (Stb. 1868 n°. 52), onder de nadere goedkeuring der Regeering, in hunne betrekking schorsen en tijdelijk in de vacature voorzien, mits dadelijk den G. G. of het betrokken departement van Algemeen bestuur daarvan kennis gevende. -- Onder verplichting van diezelfde kennisgeving is hij bevoegd om, bij ontstentenis van een onder hem staanden ambtenaar, beambte of inlandsch hoofd, wiens benoeming aan andere autoriteiten is opgedragen, tijdelijk in diens plaats te voorzien

[1]) Door den G. G. worden benoemd en ontslagen de Regenten, Patih's, Ondercollecteurs, Djaksa's en hunne adjuncten, Hoofd-penghoeloes en districts-hoofden — Alle andere inlandsche beambten, die *f* 100, of minder 's maands inkomen hebben, kan hij in overleg met den Regent ontslaan en benoemen, van welke zijne verrichtingen hij een driemaandelijksch rapport zal opzenden aan den betrokken Directeur van Algemeen bestuur. Wil hij een der door den G. G. te benoemen ambtenaren ontslaan, dan moet hij door tusschenkomst van den Directeur van binnenlandsch bestuur daartoe voorstellen indienen. — Stb 1867 nos. 79 en 168 — Zoo zal de Resident, volgens Stb. 1887 n°. 71, de vaccinateurs benoemen, ontslaan, plaatsen en verplaatsen

Inlichting. Alle autoriteiten zijn verplicht om in dienstzaken de door den Resident gevraagde inlichtingen te geven, die op zijn beurt daartoe gehouden is, waar dit van hem in het belang van den dienst verzocht wordt.

Meent hij in het belang van den dienst de samenwerking van het burgerlijk en militair gezag noodig te hebben, dan handelt hij in overleg met den bevelvoerenden officier der land- en zeemacht.

Naar aanleiding van a. 71 § 2 R. R. doet de Resident aan den G.G. voorstellen, betreffende de regeling van het desa-bestuur, en geeft kennis van de regeling, welke hij zelf op dat gebied heeft gemaakt.

Heerendiensten. Voor zooverre er nog heerendiensten door de bevolking moeten bewezen worden, zorgt hij, dat deze zoo billijk en dragelijk mogelijk over de bevolking verdeeld worden en dat geene nieuwe of meerdere diensten gevorderd worden [1]). Hij onderzoekt voortdurend voor welke vermindering — het algemeen belang daarbij in aanmerking nemende — de heeren-dienstplichtigheid vatbaar is, maar houdt, zooveel hij zulks kan, de persoonlijke diensten in stand, die de dorpelingen *more maiorum* in het belang van hun desa verrichten. Acht hij geraden vermindering dezer persoonlijke diensten voor te stellen, dan draagt hij zijn plannen voor, terwijl hij jaarlijks in zijn verslag der cultures of bij bijzonder

---

[1]) De heerendiensten zijn geregeld bij Stb. 1885 n° 211 (zie hieronder bij de desa-hoofden „Belastingen") — Wat de persoonlijke (pantjen)diensten betreft, deze zijn in 1882 Stb n°. 136 op geheel Java en Madoera afgeschaft, met uitzondering van die, welke aan de desahoofden bewezen worden.

rapport den uitslag zijner bevindingen en den staat dier persoonlijke diensten mededeelt.

Staten. De Resident moet op de hoogte zijn van alles wat er in zijn gewest omgaat Hij zorgt dus, dat hem nauwkeurige bevolkingsstatistieken [1]), staten van den veestapel, der ziekten, vaccine, der behandelde rechtszaken, der bebouwde velden, van de productie enz. worden geleverd.

Petitiën. Hij moet voor een iegelijk de gelegenheid tot het inbrengen van klachten en petitiën openstellen.

Hygiène. Hij tracht zooveel mogelijk de hygiène te bevorderen.

Landbouw. Hij zorgt in 't algemeen voor den landbouw en de geregelde productie der voedingsmiddelen.

Godsdienst. De godsdienst is vrij, behoudens de maatregelen door den Resident te nemen ter verzekering der openbare orde en rust.

Onderwijs Het inlandsch onderwijs is aan zijn toezicht onderworpen; hij bevordert de oprichting van scholen, voorzoover daaraan behoefte bestaat. Hij is voorzittter der gewestelijke sub-commissie van onderwijs.

Armwezen. Het armwezen, de besturen van alle weeshuizen en andere openbare instellingen van liefdadigheid zijn aan zijn toezicht onderworpen Hij handhaaft de volksinstellingen, krachtens welke de inlandsche en daarmede gelijkgestelde bevolking gehouden is voor hare eigene armen en hulpbehoevenden te zorgen. — Hij gaat bedelarij tegen.

---

[1]) Hij kan een persoon aanwijzen tot het houden van registers van den burgerlijken stand voor de inlandsche Christenen — Stb 1864 nº 142.

Reizigers. Hij zorgt, dat alle reizigers — bijzonderlijk die *ex officio* reizen — 't zij burgerlijke of militaire, van de noodige hulp en vervoermiddelen voorzien worden.

Copiën. Opdat geen dienststukken zullen verloren gaan, moet de Resident alle inkomende stukken naar orde des tijds en nauwkeurig bewaren; van alle uitgaande stukken moet een copie worden gehouden, met de noodige registers op een en ander om het zoeken gemakkelijk te maken. Alle officieele stukken moeten voorzien zijn van 's Lands zegel met het omschrift: Resident van .....

Rapport. Van alle belangrijke voorvallen binnen zijn gewest moet hij den G.G., als ook het betrokken departement dadelijk kennis geven [1]). Bij staatkundige aangelegenheden richt hij zijn bericht alleen aan den Gouverneur-Generaal

Inspectie. De Resident moet jaarlijks een inspectiereis door zijn gewest maken; laat zich omtrent alles inlichten, opdat hij naar bevind van zaken zijn jaarlijks rapport kan opmaken, waarin alles omstandig beschreven moet worden, wat er in zijn gewest is voorgevallen, en welk verslag hij vóór ultimo Maart van ieder jaar aan den G.G. zal moeten opzenden.

b. FINANCIEN. De Resident stelt de definitieve classificatie der landen voor de landrente [2]) naar den dorps-

---

[1]) Stb. 1866 n°. 127.

[2]) In de Preanger werd de landrente ingevoerd in 1872 Stb n° 219*b*, en gewijzigd in 1874 n°. 65*b*.

aanslag vast, volgens de grondslagen vastgesteld bij algemeene verordening van 1872 Stb. n°. 66 [1]).

---

[1]) Gewijzigd: Stb 1872 n°. 219*a* en 1874 n°. 65*a* — Voor den aanslag in de landrente worden de gronden verdeeld in 10 klassen, naar den grondslag der gemiddelde bruto opbrengst aan padi of aan andere gewassen op gronden waar geen padi als hoofdgewas wordt geplant, per bouw van 500 vierkante Rijnlandsche roeden, in de drie laatste jaren, berekend tegen den gemiddelden laagsten prijs der padi in diezelfde jaren. (Stb. 1872 n°. 66 a 2 § 1) Al naar mate men nu in een hoogere klasse wordt geplaatst, betaalt men ook een hoogere som in de belasting (landrente).

Iedere 5 jaren wordt de aanslag opnieuw gedaan (a 12). Echter achtte de Regeering dezen vijfjaarlijkschen aanslag voor vervolg van tijd niet wenschelijk, waarom het Stb 1878 n°. 110 omtrent de regeling van den aanslag der landrente op Java en Madura in a 1 zegt „Voor zoover geen gebruik wordt gemaakt van de na te noemen bevoegdheid (zie a 2), is de aanslag der landrente op Java en Madura voor 1878 *en volgende jaren* gelijk aan het bedrag voor 1877, zonder aftrekking van de verminderingen of vrijstellingen, bedoeld in de artt. 7 en 10 van de ordonnancie van 3 April 1872 Stb n°. 66, [a. 7 luidt, dat de landrente vóór 20 Dec moet betaald zijn; van de onbebouwd gebleven landen moet aan den Controleur opgave gedaan worden; is een stuk grond gedurende een vol jaar onbebouwd gebleven, dan wordt door den Resident afschrijving van landrente bevolen tot een bedrag als waarvoor dat stuk grond bij de repartitie der desa (zie bij de desa-hoofden) in het kohier is aangeslagen. En a 10, dat de G G in buitengewone gevallen bevoegd is om geheele of gedeeltelijke vrijstelling van landrente te verleenen; hiervan geschiedt aanteekening in de kohieren], en in de artt. 6 en 10 van de ordonnancie van 11 December 1872 Stb n°. 219*b*, [bij dit Stb werd de landrente ingevoerd in de Preanger Nu bepaalt a. 6 hetzelfde als a. 7 Stb 1872 n° 66, zie boven, maar a 10 geeft aan den Resident de bevoegdheid om bij misgewas, onder nadere vóór 1 Dec te vragen goedkeuring van den G.G., geheele of gedeeltelijk vrijstelling van landrente te geven, waarvan aanteekening geschied in de kohieren], evenwel behoudens de toepassing van het laatste lid van a. 2 dier ordonnanciën [beide ordonnanciën bepalen in a. 2 laatste lid hetzelfde, nl dat gogovelden van de classificatie zijn uitgesloten Zij worden jaarlijks opgenomen en aangeslagen door den Resident, zooveel mogelijk

Zoo oefent de Resident het toezicht uit, dat bij tijds de invordering geschiedt van 's Lands belastingen, respectievelijk der landrente, koffietuinen en pachten, — benevens het toezicht over de ambtenaren, belast met het beheer van 's Lands kassen en de vendu-administratie, in welk toezicht hij geholpen wordt door de Assistent-residenten, Inspecteurs en Onder-inspecteurs van financiën. [1]).

Kas. Met het beheer zelf der kassen is bijna overal, sedert 1878 Stbl. n°. 237 en later [2]), een afzonderlijk ambtenaar, de Algemeene ontvanger, belast, die in handen van den Resident of het hoofd van het plaatselijk bestuur zijn eed aflegt en onmiddelijk aan den Resident ondergeschikt is [3]). Deze ambtenaar is rekenplichtig aan de Rekenkamer. Zoo mag de Algemeene ontvanger geen betalingen doen, dan na verleend *fiat* van den

---

overeenkomstig de grondslagen der classificatie der gronden in de landrente] en behoudens den aanslag van gronden, die na 1877 voor het eerst landrentepligtig worden;

a 2. „De hoofden van gewestelijk bestuur zijn bevoegd om elk jaar onder nadere en vóór 1 October in te roepen goedkeuring van den G.G., wijzigingen in den aanslag te brengen waar dit in verband met verkregen betere gegevens omtrent den opbrengst en de uitgestrektheid der gronden noodig wordt geacht.

De aanslag op die wijze vastgesteld, geldt ook voor volgende jaren, voor zoover daarin niet opnieuw wijziging wordt gebragt;

a. 3 „Op de wijze, door de hoofden van gewestelijk bestuur te bepalen met inachtneming der voorschriften van den G. G., wordt aanteekening gehouden van het bedrag der landrente voor de grondstukken door repartitie of aanslag vastgesteld."

[1]) Stb 1832 n°. 5; 1878 n° 237; 1879 n°. 59; 1822 n°. 29, a 2 j° 1886 n° 84, a. 4 I § 2 en II.

[2]) Vgl. o. a. Stb 1882 n°. 275 en 1884 n°. 6.

[3]) Stb 1879 n° 280; 1820 n° 15 a 2

Resident [1]) of een ander daartoe door de wet bevoegd

---

[1]) De hoofden v gew best. zijn nl, als gedelegeerden van den G.G, bevoegd tot het beoordeelen, verevenen en betaalbaarstellen van tot hun ressort betrekking hebbende vorderingen, ten laste van den lande, voor zoover deze niet vóór de betaling aan het onderzoek der Algemeene Rekenkamer onderworpen zijn

Ten aanzien der overige vorderingen is hunne bevoegdheid beperkt tot het bedrag, bepaald in het laatste lid van art 8, en binnen den tijd, aangewezen in art. 10 Stb 1875 n°. 25 Nu zegt a. 8 Stb 1875 n° 25, dat aan het onderzoek der Algemeene Rekenkamer vóór de betaling onderworpen zijn: „alle vorderingen, wier verevening afhankelijk is van eene voorafgaande inlevering van stukken, als: ter zake van aanneming levering, overvoer en verkoop, gegrond op bestaande contracten of op tarieven, declaratiën wegens daggelden, reis- en verblijfkosten, ligdagen van schepen en dergelijke

Van deze vorderingen kan, behoudens het bepaalde in het tweede lid van art 10, een bedrag van hoogstens vier vijfde gedeelten vóór het onderzoek der Algemeene Rekenkamer worden betaalbaar gesteld Van die betaalbaarstellingen worden aanteekeningen gesteld op de bescheiden, bedoeld in het eerste lid van art 12"

A. 10 zegt: „Aan het onderzoek der Algemeene Rekenkamer, vóór de betaling zijn de in het vorig artikel bedoelde uitgaven [a 9 behelst de vorderingen, die niet vooraf aan de goedkeuring van de Rekenkamer behoeven onderworpen te worden n l. de vaste posten van uitgaaf op de begrooting, als: tractementen, soldijen, pensioenen, onderstandgelden, vast bepaalde reis- en verblijfkosten en dergelijke wier bedrag volgens organieke bepalingen op den 1en dag van elke maand verschuldigd is; voorts: uitgaven voor den inkoop van koffie en zout; idem voor de delving en den inkoop van tin: idem voor bouw- en waterstaatswerken, niet uitgevoerd wordende op contract van aanneming; voorschotten; dagelijksche kleine uitgaven; uitgaven voor commissiën en onderzoekingen, en alle andere uitgaven, geene vorderingen zijnde, als in artikel 8 omschreven] onderworpen, wanneer de bedragen niet zijn betaalbaar gesteld vóór 1 April — of voor zoover het eerste gedeelte van art. 13 der wet van 23 April 1864 (Indisch Staatsblad n°. 106 *) toepasselijk is, vóór 1 Julij — van het jaar, volgende op het dienstjaar, waartoe zij behooren

Na die datums wordt het tweede lid van art 8 niet meer toegepast"

---

*) Art 13 eerste gedeelte der comptabiliteitswet van 1864 n°. 106 zegt, dat het dienstjaar open blijft: tot den 31en Maart van het jaar, volgende op het dienstjaar, om de werken of gedeelten daarvan, en de leveranciën te volbrengen, die, volgens de verklaring van het hoofd der betrokken administratie, ten gevolge van buitengewone omstandigheden, in die verklaring te vermelden, niet voor den laatsten December van het dienstjaar zijn afgeleverd

verklaarde autoriteit [1]), terwijl de Resident ieder jaar verplicht en zoo dikwijls hij dit wil bevoegd is, zelf of door eene commissie de kas te doen nazien [2]). Echter is hij niet rekenplichtig aan de Rekenkamer [3]) — Is de rekening van den Ontvanger door de Rekenkamer vereffend, dan is de Resident verplicht om de Onderkashouders te déchargeeren. Bij ziekte of ontstentenis van den Ontvanger, zal de Resident onverwijld de kas door eene commissie doen nazien, en in het beheer van 's Lands gelden en in de waarneming der functiën van den Ontvanger voorzien. Voor een en ander is hij persoonlijk verantwoordelijk [4])

De hoofden van gewestelijk bestuur zijn, niet alleen in de gevallen waar hun dit krachtens algemeene of bijzondere regelingen en krachtens bevelen of machtiging van den G. G. of van de hoofden der departementen van

---

En a. 12 § 1: „De bescheiden, door de schuldeischers tot staving hunner vorderingen over te leggen, moeten aantoonen, dat aan de voorwaarden is voldaan, waarop de vordering zich grondt, en worden overigens opgemaakt in den vorm bij algemeene of bijzondere voorschriften vastgesteld, of door de Algemeene Rekenkamer, in overleg met de hoofden der betrokken departementen van Algemeen bestuur, bepaald." *)

[1]) Stb 1875 n°. 25, a. 3, 6 en 7 De Resident van Batavia kan echter, zie a. 7 § 1 van genoemd Stb., geen betalingen ordonneeren.

[2]) Te Batavia geschiedt dit door den Directeur van Financiën.

[3]) Stb. 1820 n°. 15 a. 1 j' 1876 n° 57.

[4]) Stb. 1832 n° 5; 1860 n°. 6; 1862 n°. 144. — Wel had de Resident vroeger meer financiëele werkzaamheden, maar deze gingen bij de reorganisatie der departementen in 1866 Stb. n°. 127 grootendeels over op de verschillende Hoofden der departementen van Algemeen bestuur.

---

*) Een en ander ontleend aan: Regelen voor het administratief beheer, Stb. 1875 n°. 25 a. 4 § 1

Algemeen bestuur is toegestaan, bevoegd tot handelingen, welke uitgaven ten laste van den lande ten gevolge hebben, maar ook ten allen tijde, zoo die handelingen onmiddelijk moeten geschieden, wanneer anders 's lands belang, zoo eerst machtiging gevraagd werd, benadeeld zou worden. Dus alleen in dringende omstandigheden: is alsdan het vermoedelijk bedrag *f* 500 of meer, dan zenden zij zoo spoedig mogelijk bericht van hunne handeling aan den Directeur van het betrokken departement, met vermelding van het landsbelang, dat bij de zaak betrokken was, en in welk opzicht benadeeling dreigde, en van het geraamd bedrag der uitgave. Zendt de Resident het bericht per telegraaf, dan moet hij daarna nog daarenboven per post een omstandig bericht aan den Directeur van het betrokken departement zenden, met overzending der tot de zaak betrekkelijke stukken of afschriften daarvan. Meent de Directeur van het betrokken departement, dat uit het ontvangen bericht niet voldoende blijkt van gevaar voor benadeeling van 's lands belang, dan beveelt hij de schorsing van den genomen maatregel.

De hier genoemde bevoegdheid van den Resident en het recht van schorsing van den Directeur strekken zich ook uit tot handelingen, die de overschrijding ten gevolge hebben van het maximum, aangewezen bij de regeling, het bevel of de machtiging hierboven bedoeld.

De Resident kan, waar 's lands belang dit vordert, maar op eigen verantwoordelijkheid, het teekenen namens hem van mandaten van betaling opdragen aan zoodanige aan hem ondergeschikte hoofden van plaatse-

lijk bestuur, als daartoe door hem zullen worden aangewezen. Van deze aanwijzing moet hij kennis geven aan den G. G., aan elk der Directeuren van de Departementen en aan de Rekenkamer, en daarvan algemeene afkondiging in het Staatsblad gedaan worden.

Het hoofd van gewestelijk bestuur kan mandaten afgeven op alle landskassen in zijn gewest. — Terwijl de hier en in noot 1 van bl. 130 genoemde bevoegdheid van den Resident, ten opzichte van militaire aangelegenheden is opgedragen aan daartoe aangewezen militairen, zoo zal het hoofd van gewestelijk bestuur, bij ontstentenis van militairen daarmede belast, ook ten aanzien van militaire zaken in zijn gewest dezelfde bevoegdheid uitoefenen [1])

c. RECHTSWEZEN. Hij ziet toe, dat er onder den naam van heerendiensten geen gedwongen leveringen van de bevolking geëischt worden

Toezicht. Waar dit niet aan een ander is opgedragen, zal de Resident binnen zijn gewest het oppertoezicht uitoefenen over de burgerlijke gevangenissen, bedelaarsgestichten en strafwerkplaatsen, terwijl hij maandelijks zich persoonlijk moet overtuigen of de ter hoofdplaats gevangen zittenden goed behandeld worden [2]). Hij moet zich de registers doen toonen en nagaan of zij goed gehouden zijn. — Hetzelfde zal maandelijks geschieden ten aanzien der buiten de hoofdplaats gevestigde gevan-

---

[1]) Vgl. voor een en ander Stb. 1875 n°. 25, a. 2, 4 6, 7 en 8. Het Staatsblad sluit den Resident van Batavia van deze regeling uit.

[2]) Vgl. Stb. 1875 n°. 127.

genissen, 't zij door den Resident, 't zij namens hem door den Assistent-resident of door een ander daartoe aan te wijzen europeesch ambtenaar. — Om de 3 maanden moet hij den Procureur-Generaal een lijst toezenden van alle gevangenen binnen zijn gewest, of die in dat tijdsbestek uit de gevangenis zijn ontslagen, met opgave der redenen van aanhouding en van den tijd waarop zij in de gevangenis zijn gebracht, — en wat de ontslagenen en naar elders vervoerden betreft, daaruit ontslagen of vertrokken zijn. — Hij moet registers houden van de veroordeelden tot dwangarbeid in- of buiten den ketting, voor welken in zijn gewest strafplaatsen zijn aangewezen [1]).

De Resident beschermt de bevolking tegen alle willekeur, knevelarij, afpersing van geld, goederen of arbeid door wien ook begaan [2]). Is hij niet bij machte dat tegen te gaan, dan doet hij daaromtrent voorstellen aan de Regeering.

Politie. De Resident is verantwoordelijk voor een goede politie in zijn gewest; dat alzoo de rust en goede orde niet gestoord worde en de veiligheid van personen en goederen verzekerd zij. Voor een en ander staan hem ten dienste de schutterij en andere gewapende machten, buiten het leger staande, en kruisbooten. – De instruc-

---

[1]) I R. a. 90 v.v. – Stb. 1871 n°. 78 a. 38.

[2]) Zoo schijnt knevelarij vooral te zijn voorgekomen bij de keuze van desa-hoofden, wier verkiezing de hoogere hoofden trachtten te bemoeilijken door daaraan zware lasten en geldelijke verplichtingen te verbinden — Hiertegen zijn straffen bedreigd in het Wetb. v Strafr voor Inlanders, a. 122.

ties, hem in het belang der politie door den Procureur-Generaal gegeven, moet hij stipt opvolgen.

Hij zorgt voor de instructie en vervolging van alle binnen zijn gewest door Inlanders of daarmede gelijkgestelden gepleegde strafbare feiten. — Zijn zij door Europeanen of daarmede gelijkgestelden bedreven, dan is hij gehouden de rechterlijke ambtenaren, bij hunne bemoeiingen in deze, de noodige hulp te verleenen.

Binnen zijn gewest is de Resident het hoofd der politie [1]. Ter handhaving der openbare orde en rust zijn de Residenten elkaâr onderling hulp verschuldigd. — Zonder zijn schriftelijk bevel of, namens hem, van den Ass.-resident, mag niemand in hechtenis worden genomen [2], behoudens bij betrapping op heeter daad (a. 5 I. R.), in welk geval iedereen *bevoegd* en ieder beambte der politie [3] *verplicht* is den dader aan te houden.

---

[1] Vergelijk hierbij het I. R. a. 75 v.v

[2] Het schijnt echter dat in Indië zeer veel misbruik wordt gemaakt van de preventieve hechtenis, zie Mr. Winckel: De rechtsbedeeling onder de Inlanders en daarmede gelijkgestelden I, bl 68 — Zie ook het verslag van den Proc. Gen. Swart over den toestand van het rechtswezen in Indië in 1858, bij De Waal, Aanteekeningen over koloniale onderwerpen III, bl 235.

[3] Met het doen van aanhoudingen en het opsporen van strafbare feiten zijn belast:

1° Desa-hoofden en alle lagere Inlandsche politie-beambten, hoe ook genaamd; die welke over particuliere landerijen zijn aangesteld, daaronder begrepen;

2° Districts-hoofden en de aan dezen toegevoegde beambten;

3°. Hoofd-Djaksa's en Djaksa's;

4°. Regenten, Rongo's (onderregenten) en Patih's;

5°. Residenten en Ass.-residenten, en alle ambtenaren daartoe in bijzondere gevallen bevoegd verklaard;

De inlandsche politie-ambtenaren, behalve de Regenten en de Djaksa's, kunnen echter ook zonder bevelschrift een verdachte aanhouden, wanneer er vrees bestaat voor zijne ontvluchting, en zelfs zijn zij daartoe verplicht, wanneer er een lijk gevonden wordt, waaromtrent men vermoedt, dat een misdaad daarmede in betrekking staat en bij de schouwing daarvan genoegzame aanwijzing bestaat van de schuld van den verdachte (a. 16, 18, 44 en 45 I. R.). — Op schriftelijke vordering van den Procureur-Generaal, den Officier van Justitie, of van een ander Resident ter aanhouding van een verdachte binnen zijn gebied, is de Resident daartoe verplicht, maar de verantwoordelijkheid daarvan draagt de verzoeker.

Alle rapporten en stukken betreffende strafbare feiten, door de districtshoofden opgemaakt en door tusschenkomst van den Regent aan den Resident gezonden, moet deze onderzoeken en beslissen hoe er verder behoort gehandeld te worden, na het gevoelen te hebben gevraagd en gehoord van den Regent en Hoofd-djaksa. Acht hij echter, alvorens eene beslissing te nemen, een nader onderzoek wenschelijk, dan stelt hij te dien einde de stukken in handen van den Hoofd-djaksa of zoodanig ander beambte, b. v. den controleur [1]), als hij noodig zal oordeelen. Blijkt echter na een en ander, dat er genoegzame aanwijzing van schuld bestaat, dan kan de

---

6°. Alle andere beambten en personen, in zaken bij bijzondere wettelijke voorschriften aan hunne waakzaamheid toevertrouwd, I. R. a. 1

[1]) Stb. 1880 n°. 164 a. 4.

Resident, zoo er op het feit gevangenis- of een zwaardere straf staat, de gevangenneming en opzending van den verdachte naar de hoofdplaats der residentie bevelen, alwaar deze binnen 24 uren door den Hoofd-djaksa moet worden gehoord [1]). Is gevangenneming niet noodig, dan wordt de verdachte tegen een bepaalden tijd ter verschijning opgeroepen, met bevel van meêbrenging zoo hij niet verschijnt. Heeft het verhoor door den Hoofd-djaksa plaats gehad, dan worden alle gevangenen van de laatste week en de opgeroepene verdachten vóór den Resident gebracht, die, van de stukken kennis genomen hebbende, alle die personen en de getuigen, voorzoover aanwezig, in bijzijn van den Hoofd-djaksa ondervraagt. Deze werkzaamheid verricht de Resident eens of meermalen in de week [2]). — Acht de Resident na deze ondervraging alvorens een beslissing te nemen (zie hieronder sub 1°., 2°. 3°. en a. 86 I. R.), een nader onderzoek wenschelijk, dan belast hij daarmede den Hoofd-djaksa of een ander politiehoofd, zelfs een con-

---

[1]) Zie hieronder bij de Regenten onder „rechtswezen"

[2]) Het schijnt, dat vroeger de voorschriften omtrent het verhoor der verdachten aller wonderlijkst werden nageleefd. Althans de Proc Gen Swart nam in zijn verslag van het rechtswezen in Indië over 1858 een rapport op van den Resident der Preanger Regentschappen, waarin deze mededeelde, dat de djaksa of hoofd-djaksa begon met alle zaken op de politierol te brengen, waarop de zakelijke inhoud der verklaringen van beklaagden en getuigen werden vermeld, en dat, eerst nadat het den Resident of Ass. resident *bij het houden der politierol* gebleken was, dat er grond tot verwijzing naar den Landraad of de Ommegaande rechtbank bestond, een meer uitvoerig proces-verbaal van onderzoek werd opgemaakt en daarna de verwijzing gedaan. — De Waal, t a. p. III, bl 235 en 236

troleur [1]), en bepaalt den dag waarop de verdachte op nieuw voor hem zal moeten verschijnen of worden gebracht. Zoodra echter de Resident vermeent, dat de zaak genoegzaam is onderzocht en dat de kennisneming er van 't zij aan de rechtbank van Ommegang, 't zij aan den Landraad behoort, dan:

1°. zendt hij de stukken ten spoedigste aan den voorzitter der rechtbank, welke hij bevoegd acht. Tevens *gelast* hij, dat de verdachte, zoo hij is aangehouden, in preventieve hechtenis zal blijven, of anders daarin zal worden gesteld, indien op het feit een der straffen staat, vermeld in a. 5 n°. 1 tot en met 4 van het Wetboek van strafrecht voor Inlanders [2]). Is tegen het feit dwangarbeid buiten den ketting voor meer dan 2 jaren bedreigd, of valt 't feit onder diefstal, oplichting, misbruik van vertrouwen, verwonding, wederspannigheid, bedreiging, bedelarij of landlooperij, of is 't een overtreding waartegen, behalve geldboete of verbeurdverklaring, dwangarbeid buiten den ketting is bedreigd, dan *kan* de Resident bevelen, dat de verdachte in hechtenis zal blijven of daarin zal worden gesteld. In alle andere gevallen gelast hij, dat de zich in preventieve hechtenis bevindendende verdachte dadelijk op vrije voeten worde gesteld [3]);

---

[1]) Stb 1880 n° 164 a. 4 en 1885 n°. 81.

[2]) Die straffen zijn: de doodstraf; dwangarbeid in den ketting van 5 tot 10, 15 en 20 jaren.

[3]) De verwijzing naar de terechtzitting geschiedt door den president, die de hem door den Resident toegezonden stukken onderzoekt. Meent de president, dat het feit niet ter competentie staat van zijn gerecht, maar van den politierechter, of van het regentschaps- of districts-

2°. behoort de beslissing van het feit tot de bevoegdheid van den Resident, rechtsprekende krachtens a. 110 R. O. [1]), dan laat hij de zaak op de *Politie-rol* [2]) schrijven (a. 84 I. R.);

3°. indien de zaak voor een regentschaps- of districtsgerecht moet komen, dan gelast de Resident dat gerecht om in de zaak uitspraak te doen. Na deze beslissing van den Resident wordt de beklaagde, zoo hij in preventieve hechtenis is en de zaak niet ten zelfden dage kan worden berecht, terstond in vrijheid gesteld, en gelast op een bepaalden of nader te bepalen en hem aan te zeggen dag voor den rechter te verschijnen [3]) (a. 84 I. R.).

Moet de zaak op de Politie-rol worden afgedaan, dan kan de Resident, zoo er vrees voor ontvluchting bestaat, bevelen den beklaagde te arresteeren of in arrest te houden, echter voor niet langer dan 8 dagen. Blijkt het den Resident, dat er geen voldoende grond bestaat tot verdere vervolging, of dat het feit niet strafbaar is, dan moet de verdachte dadelijk in vrijheid worden gesteld. (I. R. a. 86).

---

gerecht, dan verwijst hij de zaak bij gemotiveerde beschikking naar dezen en zendt de hem toegezonden stukken aan den Resident terug, die alsdan in den zin van a 84 I R. voor de verdere afdoening zorg draagt. De aangewezen rechter is verplicht aan de beslissing van den president gevolg te geven. Stb. 1885 n°. 81. — R. O. a. 45.

[1]) Zie hieronder: Politie-rol.

[2]) De strafbare feiten, welke ter uitsluitende competentie der Residenten staan, worden door den Hoofd-djaksa in een register, Politie-rol, geschreven — I R a 369 § 1.

[3]) Vgl. a. 114 I R. - Stb 1885 n°. 81, welke de artt 81, 82, 83, 84, 87 en 89 I R in bovengenoemden zin wijzigde

Van alle de beslissingen, hierboven onder sub 1°, 2° en 3° vermeld, moet de Resident nauwkeurig aanteekening houden in een daartoe bestemd register.

POLITIE-ROL.

Aan den Resident is een bijzondere rechtspraak opgedragen, bekend onder den naam van: *Rechtspraak ter Politie-rol*[1]).

De Resident of diens plaatsvervanger [2]) zal zooveel mogelijk twee malen 's weeks recht doen *in casu* klachten tegen Inlanders en daarmede gelijk gestelde personen [3]), wegens *overtredingen*, niet behoorende tot de kennisneming der regentschaps- of districts-gerechten [4]), waarop geen zwaardere straf is gesteld dan geldboete van *f* 100, of eene der straffen, vermeld bij »artikel 28 der bepalingen ter regeling van eenige onderwerpen van strafwetgeving, welke een dadelijke voorziening vereischen" [5]), met of zonder verbeurdverklaring van bepaalde voorwerpen. — Naar bevind van zaken doet de Resident uitspraak; zijn vonnissen worden dadelijk ten uitvoergelegd en bij niet betaling binnen 8 dagen van een opgelegde boete, is deze bij lijfsdwang verhaalbaar. Tegen zijne vonnissen is geen enkele voorziening toegelaten. De straffen door den Resident opgelegd, moet hij in een

---

[1]) R. O a. 110–112; I. R. a. 368 v.v.

[2]) O. a. 103. Zie ook onder: Ass. residenten en Secretaris.

[3]) R. R a. 109 § 3

[4]) Zie onder: Regenten en Districts-hoofden.

[5]) Stb. 1848 n° 6. Die bepalingen van a. 28 zijn nu vervallen en vervangen door de bepalingen van het Algemeen politie-reglement van 1872 Stb. n°. 111 a. 4

daartoe bestemd register inschrijven en onderteekenen De overlegging van dit register kan ten allen tijde door het Hoog-Gerechtshof worden bevolen.

BATAVIA. Daar in deze residentie geen Inlandsch bestuur bestaat [1]), zoo worden de strafzaken, ter competentie staande van districts- en regentschapsgerechten, aldaar mede door den Resident ter Politie-rol berecht. Zijne uitspraken ten deze zijn voor geene voorziening vatbaar (R. O. a. 88 § 3 en 4).

Vóór het jaar 1871 hadden de Residenten op Java nog de bijzondere rechtspraak, vermeld in a. 108 der R. O., terwijl zij tevens voorzitters van de Landraden waren. Sedert dat jaar echter werd een begin gemaakt met de aanstelling van Meesters in de Rechten tot voorzitters der Landraden [2]), welke maatregel al meer en meer wordt uitgebreid, zoodat men waarschijnlijk binnen niet al te langen tijd overal op Java Landraden zal aantreffen, voorgezeten door rechtskundige voorzitters [3]). Aan deze voorzitters werd toen tevens opgedragen de bij a. 108 R. O. aan de Residenten toegekende bijzondere rechtspraak.

Evenwel heeft de reorganisatie van 1871 geen betrekking op *alle* gewesten van Java, met name niet op

---

[1]) Zie bl. 9

[2]) Stb 1871 n°. 129 — Zie bl. 1329 en 1330 Ned. Ind Wetboeken door Mr. REITZ 1882 — Stb. 1888 n°. 31.

[3]) De wenschelijkheid van dezen maatregel werd reeds betoogd in het verslag van den Proc Gen. RAPPARD in 1859. — Zie bij DE WAAL t. a. p. III, bl. 240

Bantam, Banjoewangi, Krawang en Pekalongan [1]), waar de Resident nog het voorzitterschap van den Landraad is opgedragen en hij nog belast is met de hierboven genoemde bijzondere rechtspraak.

Bij een en ander zullen wij een oogenblik stilstaan.

LANDRADEN [2]).

In ieder gewest zijn een of meer Inlandsche gerechten, *Landraden*, welke door een Europeesch ambtenaar worden voorgezeten.

Deze rechtbanken zijn de gewone dagelijksche rechters van de *Inlanders* en de met hen gelijkgestelden [3]), ook wanneer de hier genoemde personen door Europeanen en met dezen gelijkgestelden in rechten worden betrokken.

Een of meermalen per week, al naar gelang der behoefte, moet de Landraad vergaderen. De zittingen worden gehouden in de hoofdplaats van het gewest of der afdeelingen waar een Assistent-resident is geplaatst [4]) De Residenten zijn echter bevoegd om, in hooge noodzakelijkheid, den Landraad te doen vergaderen buiten de plaats, waar deze gevestigd is. — De zitting is wettig, wanneer gezamenlijk tegenwoordig zijn de Resident, de Griffier, twee inlandsche Hoofden, de Hoofd-penghoeloe of diens plaatsvervanger en de Hoofd-djaksa of Djaksa.

---

[1]) Stb. 1886 n°. 185 — Zie voor de Vorstenlanden hieronder „Residentie-raad "

[2]) R. O a. 89 v.v.; I. R. a. 123—237 en a. 241—367.

[3]) R R. a. 109.

[4]) Stb 1867 n°. 2.

SAMENSTELLING. *Voorzitter*, de Resident of Ass.-resident. Deze laatste, wanneer de Landraad buiten de hoofdplaats van het gewest geplaatst is of bij ontstentenis van den Resident. In geval ook de Ass.-resident verhinderd is, treedt de residentie-Secretaris voor hem in de plaats. Bij ontstentenis èn van den Resident èn van den Ass.-resident èn van den Secretaris, wordt door den G.G. een ambtenaar met het voorzitterschap belast.

Griffier. Is geen afzonderlijk ambtenaar daartoe benoemd, dan doet de Secretaris der residentie als zoodanig dienst, of een ander ambtenaar, daartoe door den Resident aangewezen. Echter mogen de Controleurs bij het binnenl bestuur, zonder voorkennis en goedkeuring van den G. G., niet daarmede belast worden [1]).

Leden, de Regenten van het gewest of der afdeeling, of andere voorname inl. hoofden, daartoe door den G. G. aangewezen.

Adviseerend lid, de Hoofd-penghoeloe of diens plaatsvervanger.

O. M., de Hoofd-djaksa of Djaksa.

Alle hier genoemde gewone en buitengewone elementen van den Landraad (en van het Ommegaande gerecht) leggen in handen van den Resident den eed af, voorgeschreven bij a. 113 en 114 der Rechterlijke Organisatie in Indië.

---

[1]) Stb 1854 n° 6

Rechtspraak. De Landraad neemt kennis

a. in eersten aanleg van:

1°. alle civiele acties, wanneer niet blijkt, dat de waarde der vordering *f* 50.— of minder bedraagt [1]), except die vorderingen, waarin de Inlanders of de met hen gelijkgestelden, krachtens wettelijke voorschriften of ten gevolge van vrijwillige overeenkomst, aan de europeesche wetten zijn onderworpen (R. O. a. 124, 2°.);

2°. alle misdrijven, except die ter competentie staan van van den Ommegaanden rechter [2]) of van den Raad van Justitie [3]);

3°. alle overtredingen van politie, plaatselijke keuren en algemeene wettelijke bepalingen, behalve die ter kennisneming staan der districts- en regentschapsgerechten en van den Resident ter Politierol [4]);

NB. Zijn er geen districts-gerechten, dan komen alle zaken van deze bij de regentschapsgerechten. Bestaan er noch districts- noch regentschaps-gerechten, dan komen alle zaken, die voor deze gerechten zouden moeten dienen, bij den Landraad, welke alsdan rechtspreekt in het hoogste ressort (R. O. a. 88).

---

[1]) Stb. 1887 n°. 153.

[2]) Zie hier beneden onder Soerakartå en Djokjåkartå: Residentieraad 1° - 3°.

[3]) De R. v J. neemt in eersten aanleg, zonder onderscheid van den landaard van den beklaagde, van de volgende misdrijven kennis:

a zeeroof; *b.* van de misdrijven, aangaande prijs en buit a. 125 R. O.; *c.* van alle overtredingen der wettelijke bepalingen op het stuk van den slavenhandel. — a 129, 2° R O

[4]) Zie hieronder bij de Regenten en districtshoofden en hierboven bl. 140 Politie-rol.

4°. alle klachten en vorderingen, anders behoorende tot de bevoegdheid der districts- en regentschapsgerechten, wanneer deze ingesteld worden door Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen (vgl. R. O. a. 87);

5°. alle vorderingen en klachten tegen met Inlanders gelijkgestelde personen ingesteld, welke, zoo zij tegen eigenlijk gezegde Inlanders waren gericht, ter competentie zouden staan der districts- en regentschapsgerechten (R. R. a. 109 § 3. — R. O. a. 79, 80 en 83).

b. in hooger beroep EN *hoogste ressort.*

van alle vonnissen, in eersten aanleg door de regentschapsgerechten gewezen (R. O. a. 98 en 83).

c in hoogste ressort.

van alle zaken, hierboven onder *a.* sub 3°. NB., 4°. en 5°. genoemd (R. O. a. 88 § 4 en a. 96 § 2).

Het hooger beroep der daarvoor vatbare vonnissen, in eersten aanleg door de Landraden gewezen, wordt ingesteld bij den Raad van Justitie [1]). Vatbaar voor hooger beroep zijn:

1°. de zaken, hierboven onder *a.* 1°. genoemd, wanneer niet blijkt, dat de waarde der vordering *f* 500,— of minder bedraagt (Stb. 1887 n°. 153, a. 2.);

2°. de zaken, hierboven onder *a.* sub 3°. vermeld, wanneer het maximum der bedreigde boete meer dan *f* 500,— bedraagt, of indien, met of zonder geldboete, een andere zwaardere straf of verbeurdverklaring van bepaalde voorwerpen op de overtreding is gesteld.

---

1) R. O. a. 127, 2°

BIJZONDERE RECHTSPRAAK.

In de vier bovengenoemde gewesten op Java [1]) is aan den Resident de bijzondere rechtspraak opgedragen, waarvan a. 108 en 109 R. O. spreken. [2])

Eens in de week of om de 14 dagen zal de Resident [3]), bijgestaan door den Secretaris der residentie of een ander daartoe door den Resident aangewezen ambtenaar, als griffier, en door den griffier van den Landraad [4]) of een ander europeesch ambtenaar, daartoe door den Resident aangewezen, als O. M., — ter hoofdplaats [5]) van het gewest zitting houden, om *in eersten aanleg* uitspraak te doen in:

1°. alle *persoonlijke* en tot *roerende* goederen betrekking hebbende vorderingen, de som of waarde van *f* 200 niet te bovengaande,

a. *door* Inlanders of daarmede gelijkgestelden *tegen* Europeanen of met dezen gelijkgestelden ingesteld;

b. waarin partijen, voor zooverre zij Inlanders of daarmede gelijkgestelden zijn, krachtens wettelijke bepalingen of vrijwillige overeenkomst aan de Europeesche wetten zijn onderworpen;

c. door wien ook ingesteld tegen Inlanders of daarmede

---

[1]) Zie bl. 142

[2]) Vgl voor de formeele bepalingen I. R. a. 238 v.v en Sv. a 199 v v.

[3]) De wijze waarop de Resident vervangen wordt, is dezelfde als bij ontstentenis van den voorzitter van den Landraad. R. O a 112 — Zie bl 143.

[4]) Stb 1866 n°. 162.

[5]) Met toestemming van den G G., ook op een andere plaats buiten de hoofdplaats R. O. a 108 § 3.

gelijkgestelden, betrekkelijk onderwerpen ten aanzien van welke niet beide partijen, maar alleen de *gedaagden*, krachtens wettelijke verordeningen aan de europeesche wetten zijn onderworpen [1]).

2°. alle klachten tegen Europeanen of daarmede gelijkgestelden ingebracht, ter zake van overtredingen van politie, van plaatselijke keuren en van algemeene wettelijke bepalingen, mits daarop geen hoogere of andere straf is ingesteld dan 8 dagen gevangenisstraf of geldboete van *f* 100,— met of zonder verbeurdverklaring van bepaalde voorwerpen.

Zoo in de gevallen onder sub. 1°. en 2°. genoemd, Europeanen of daarmede gelijkgestelden *gezamenlijk* met Inlanders of daarmede gelijkgestelden als *gedaagden* of *beklaagden* terechtstaan, zullen die zaken ook door den Resident worden beslist

Hooger beroep. Van de beslissingen door den Resident genomen bestaat appèl bij den Raad van Justitie,

a. *in civiele zaken*, wanneer de eisch meer dan *f* 50,— bedraagt;

b. *in zaken van overtredingen*, wanneer het maximum der bedreigde boete meer dan *f* 25,— bedraagt, of een andere zwaardere straf met of zonder geldboete, of verbeurdverklaring van bepaalde voorwerpen op de overtreding is gesteld.

In alle andere gevallen beslist de Resident in hoogste ressort.

De Residenten of hunne plaatsvervangers zijn tevens

---

[1]) O. a. 9.

hulpofficieren van justitie en zijn als zoodanig belast met de instructie en vervolging van alle strafbare feiten, binnen hun gewest gepleegd, welke ter competentie staan van de Raden van Justitie. Zij kunnen daartoe den bijstand inroepen van de openbare burgerlijke, of de gewapende macht. Zoo de Officieren èn hulp-officieren van justitie zich gelijktijdig een zaak aantrekken, zullen de laatsten zich van verdere bemoeiing onthouden, tenzij de Officier van Justitie hunnen bijstand verzoekt of hun de verdere instructie opdraagt, waaraan zij in beide gevallen moeten voldoen. Alle aangiften, processen-verbaal en andere door hen opgemaakte stukken, tot de zaak betrekkelijk, moeten de Residenten aan den Officier opzenden. De processen-verbaal moeten gedagteekend en onderteekend zijn en inhouden den aard en de omstanheden van het feit, den tijd wanneer en de plaats waar het gepleegd is, met de bewijzen en aanwijzingen ten laste van den verdachte. [1])

d. WETGEVING. Volgens a. 72 R. R. zijn de Residenten [2]) bevoegd om reglementen en keuren van politie vast te stellen, 't zij voor een geheel gewest, 't zij voor een bepaalde afdeeling of gedeelte daarvan, 't zij voor een bijzondere plaats of gemeente, m. a. w. zij kunnen maatregelen nemen in 't belang van de goede orde en volkswelvaart, de politie, maar zich niet bewegen op

---

[1]) Sv. a. 15, 20 v.v.

[2]) Zie de noot op bl 119. — R. R. a 72 luidt: „De ambtenaren, met het hoogste gewestelijk gezag bekleed,.. enz", dit zijn Ass.-residenten, Residenten of Gouverneurs, die onmiddelijk ondergeschikt zijn aan den *Gouverneur-Generaal.*

het gebied van het algemeene recht, de justitie, 't geen aan hoogere machten is opgedragen Daarenboven zullen de door de Residenten vastgestelde reglementen en keuren ophouden te werken, zoodra een hoogere wetgever (de Algemeene d. i. de Staten-Generaal met den Koning; de Koning of de G. G.) in de regeling van het onderwerp voorziet, terwijl de Residenten ook niet meer bevoegd zijn te regelen wat reeds door een hoogere macht is geregeld. De keuren en reglementen van politie moeten door den Secretaris der residentie of diens plaatsvervanger worden gewaarmerkt, d. i. hij zet er zijn handteekening op. De afkondiging — door plaatsing in het officieele nieuwsblad — geschiedt op bevel van den G. G. door den Resident, die de genoemde keuren en reglementen moet doen aanplakken en, zoo noodig, in de inlandsche en Chineesche talen moet doen overzetten; een vast formulier van afkondiging is voorgeschreven (Stb. 1858 n°. 17 a 4.).

In de meer genoemde keuren en reglementen mogen geen andere straffen bedreigd worden dan:

a. boete van *f* 1 tot *f* 100,—
b. gevangenisstraf van 1 tot 8 dagen
(met of zonder verbeurdverklaring van bepaalde voorwerpen)

Bij niet betaling binnen 1 maand na aanmaning van een opgelegde boete, kan deze worden verhaald bij lijfsdwang, doch voor niet langer dan 8 dagen. Boeten en verbeurdverklaringen komen ten voordeele van den Lande. [1])

Daar het zou kunnen gebeuren, dat de Resident,

[1]) Stb 1858 n° 17 en 18

meestal geen doctor in de rechtswetenschap, keuren en reglementen maakte, welke in conflict zouden kunnen zijn met hoogere wetten en besluiten, zoo is bepaald, dat de Resident alvorens de keuren en reglementen af te kondigen, deze aan den Directeur van Justitie ter beoordeeling zal moeten zenden [1]; bij verschil van meening wordt de beslissing van den G. G. ingeroepen [2].

In 1872 Stb. nos 110 en 111 is voor geheel Java een Algemeen politie-reglement vastgesteld, zooals de considerans zegt »ten aanzien van zoodanige feiten, welke niet vallen binnen de wetgevende bevoegdheid der Hoofden van gewestelijk bestuur." Aldus sprekende, geloof ik, dat de considerans te ver gaat, want hoe wenschelijk 't ook zij een algemeene regeling te maken, zoo komen toch in 't bedoelde reglement onderwerpen voor, waarvan men niet kan zeggen, dat zij »niet vallen binnen de wetgevende bevoegdheid der Hoofden van gewestelijk bestuur." De Resident in zijn gewest zal toch alleszins bevoegd zijn, om o. a bepalingen te maken ten aanzien van het losloopen van vee langs den openbaren weg; het afsteken van vuurwerk enz. Het ware dus voorzichtiger geweest te zeggen: »Dat hij (de G. G.), in aanmerking nemende de *wenschelijkheid* tot het vaststellen van een Algemeen politie-strafreglement ten aanzien van sommige onderwerpen; Heeft goedgevonden en verstaan: enz." Aldus gesteld, geloof ik, dat de considerans beter

---

[1]) Stb. 1870 n°. 189.
[2]) Stb 1862 n° 146

in overeenstemming zou geweest zijn met den inhoud van het reglement.

Dit, voor zoover den Residenten aangaat. Echter vinden we in a. 43 Stb. 1867 n°. 114 A.: »Deze instructie is slechts in zoover verbindend voor de Residenten in de *Vorstenlanden* (Soeråkartå en Djokjåkartå), als dezelve geacht kan worden bestaanbaar te zijn met de bijzondere verhouding der vorsten tot het Gouvernement, in verband tot de met hen aangegane overeenkomsten en de aldaar bestaande instellingen of gebruiken, en tot de bijzondere voorschriften en bepalingen voor die landen daargesteld."

Soeråkartå. — Djokjåkartå.

In de Vorstenlanden oefenen de Soesoehoenan te Solo en de Sultan te Djokjo over hunne onderdanen een gezag uit, dat slechts beperkt wordt door de tusschen die vorsten en het Gouvernement gesloten contracten. Aan welke ambtenaren in die landen eenig gezag is opgedragen, m. a. w. hoe het bestuur over de eigenlijk gezegde onderdanen van die vorsten is ingericht, zullen wij hier voorbijgaan, daar dit buiten ons doel valt. Genoeg zij het hier mede te deelen, dat de vorsten in Solo en Djokjo leenmannen van het Gouvernement zijn; dat de eerste staatsdienaar in die landen, de Rijksbestuurder, door ons Gouvernement wordt aangesteld; dat de vorst zijn Regenten benoemt, terwijl de lagere ambtenaren door den Rijksbestuurder worden aange-

steld [1]); dat het politie toezicht buiten de Negårå (de Kraton en zijne omgeving) aan Regenten is opgedragen, die alleen in overleg met den Resident benoemd en ontslagen kunnen worden.

Wat het bestuur over Gouvernements-onderdanen, op ons gebied gevestigd, aangaat, dit is geregeld evenals in de andere gewesten [2]).

Toch moeten wij een oogenblik bij de Vorstenlanden stilstaan, omdat de rechtsbedeeling, zoowel onder de onderdanen van de vorsten als onder Gouvernements-onderdanen, eenigszins verschilt met die in de overige gewesten op Java. Hoedanig die rechtsbedeeling onder *Gouvernements-onderdanen* aldaar geregeld is, valt binnen de grens van ons doel en het is dus gerechtvaardigd, wanneer wij onze aandacht daarop vestigen.

Soerakarta. In 1833 kwam tusschen onze Regeering ter eener en den Soesoehoenan van Soeråkartå benevens den Pangèran Adipatti Ario Mangkoe Negoro ter andere zijde, een overeenkomst tot stand [3]), waarbij bepaald werd, dat, zoo onderdanen van een der partijen afzonderlijk of onderdanen van den Soesoehoenan in vereeniging met onderdanen van Ario Mangkoe Negoro een strafbaar feit plegen [4]), zij terecht zullen staan voor die gerechten, binnen wier ressort het *feit* gepleegd is.

---

[1]) Mr. v. d. Berg, Inl. rangen en titels, bl. 53 meent echter, dat alle ambtenaren door den vorst worden aangesteld. — Wat de desa-hoofden betreft, zie hieronder bij de desa-hoofden.

[2]) v. Deinse, De toestand in de Vorstenlanden. Acad. proefschrift. Leiden, 1887. bl. 32—47.

[3]) Stbl 1833 n°. 39.

[4]) Stbl 1847 n°. 30 a. 23.

Heeft men den dader niet op heeter daad kunnen betrappen en is hij gevlucht buiten het gebied van het gerecht alwaar het feit gepleegd is, dan zal men den dader niet op vreemd gebied mogen in hechtenis nemen of vervolgen, maar zijn aanhouding en uitlevering moeten vragen. Bij de instructie der zaak zal, zoo min mogelijk, de opkomst van getuigen, woonachtig op vreemd grondgebied, worden gevorderd. — Zoo onderdanen van den Soesoehoenan in vereeniging met Gouvernements-onderdanen zich schuldig maken aan eenig misdrijf, dan zullen zij gezamenlijk voor den Residentie-raad te Soeråkartå, — of zoo het feit is gepleegd in vereeniging met Europeanen of hunne afstammelingen, gezamenlijk voor den Raad van Justitie te Samarang worden terechtgesteld.

Djokjakarta. De inhoud van de overeenkomst, welke onze Regeering in hetzelfde jaar [1]) met de voogden van den minderjarigen Sultan en de beide Pangèrans Adipatti Pakoe Alam en Notto Prodjo sloot, wijkt eenigzins af van dien der overeenkomst met Soerakarta. — Volgens deze overeenkomst toch, zullen de respectieve onderdanen wèl mogen vervolgd worden buiten het ressort van het gerecht alwaar het feit gepleegd is, zonder dat uitlevering behoeft gevraagd te worden, mits de vervolgers aan de autoriteiten der plaatsen waar zij aankomen of passeeren, het doel hunner komst bekend maken. — Overigens stemmen beide overeenkomsten met elkaâr overeen. (Natuurlijk, dat waar boven van Soerakarta sprake is, ten deze Djokjakarta moet gelezen worden).

[1]) Stbl. 1833 n°. 61.

Residentie-raad.

In de Vorstenlanden zijn geen Landraden, maar twee Residentie-raden [1]), zetelende de een te Soerakarta en de andere te Djokjakarta. — Zij werden in 1831 ingesteld.

Deze gerechten oefenen, zoowel ten crimineele als ten civiele, dezelfde rechtsmacht uit als de Landraden elders [2]), en daarenboven is hun opgedragen de kennisneming en de beslissing van zaken, die elders voor den Ommegaanden rechter moeten worden gebracht [3]). De bepalingen van formeelen aard op den Landraad en Ommegaande gerechten van toepassing [4]), hebben insgelijks betrekking op de Residentie-raden.

Voor zoover niet nader daaromtrent bepaald is [5]), staan alleen Inlanders, *Gouvernements-onderdanen*, voor den Residentie-raad terecht.

Eenmaal in de week, op een dag door den Resident te bepalen, houdt de Raad gewone zitting; buitengewone zitttingen worden gehouden, al naar gelang der behoefte.

SAMENSTELLING. *Voorzitter*, De Resident of, bij ontstentenis, het oudste in benoeming aanwezige lid [6]).

Griffier, een daartoe benoemd of door den Resident aangewezen ambtenaar [7]).

---

[1]) Stbl. 1876 n° 140.

[2]) Zie bl. 144 v.

[3]) R. O. a. 105. v. v.

[4]) I. R a. 123—237; a 241—367; a 373 v.v

[5]) Zie bl 152 en 153.

[6]) Stb 1876 n°. 74 III.

[7]) In Solo wordt de griffier benoemd, en kan de Resident hem dus niet aanwijzen Stb. 1874 n°. 61), wèl in Djokjo (Stb. 1885 n° 95.)

Leden, twee of drie ambtenaren of burgers.

O. M., de Secretaris der residentie of, bij ontstentenis, een ander ambtenaar daartoe door den Resident aangewezen, of wel een ander persoon op verzoek van den Resident door den G G aangewezen [1])

Door den ambtenaar van het O. M. kan aan den Djaksa, die met de behandeling der zaken ter Politie-rol (zie hieronder) te Soerakarta en Djokjakarta belast is, de instructie worden opgedragen der strafzaken, waarin geen Europeanen of met dezen gelijkgestelden betrokken zijn [2])

RECHTSPRAAK. De Residentie-raad neemt kennis: [3])

1°. van moord, moedwilligen doodslag, menschenroof, brandstichting; het valschelijk namaken of vervalschen van munt- en bankpapier of eenig ander op hoog gezag in omloop gebracht papieren geld, van muntspeciën en het besnoeien van speciën, in Ned. Indië wettigen koers hebbende; het in circulatie brengen van muntspeciën, munt- en bankpapier of eenig ander op hoog gezag in omloop gebracht papier, wetende dat een en ander valsch, vervalscht of besnoeid is;

landverraad, oproer, diefstal met geweld of in vereeniging van personen of door gewapende benden gepleegd; van alle misdrijven waarop de doodstraf of levenslange gevangenisstraf staat;

---

[1]) Stb. 1860 n°. 21. — Stb 1876 n°. 140 I. b. 2°. j° 1883 n°. 34 en 1888 n° 11.

[2]) Stb 1876 n°. 74 II.

[3]) Zie hierbij noot 3 bl. 144

2°. van gewelddadig verzet en feitelijkheden tegen het openbaar gezag, gepaard met bloedstorting en verwonding;

3°. van knevelarij en misbruik van gezag, door inlandsche ambtenaren beneden den rang van districtshoofd gepleegd;

4°. van alle zaken rakende de pachten van den Lande [1]);

5°. van alle civiele zaken, onverschillig tot welk bebedrag en door wien ook ingesteld tegen Inlanders, Gouvernements-onderdanen, zoomede tegen vreemde Oosterlingen; wat deze laatsten betreft, indien de vordering niet berust op de op hen toepasselijk verklaarde Europeesche wetgeving;

6°. van alle civiele zaken, door Inlanders tegen vreemde Oosterlingen ingesteld, indien de vordering berust op de op de laatsten toepasselijk verklaarde Europeesche wetgeving en de som of waarde van *f* 500,— niet te boven gaat;

7°. van alle burgerlijke acties, door Inlanders tegen Europeanen ingesteld, indien de vordering de som of waarde van *f* 500,— niet te boven gaat;

Alle burgerlijke acties tusschen Europeanen onderling, of tusschen vreemde Oosterlingen onderling, dan wel tegen elkander ingesteld, onverschillig tot welk bedrag, staan ter kennisneming van den R. v. J te Samarang, mits, voor zooveel de vreemde

---

[1]) Voor de wijze van procedeeren zie Stb. 1853 n°. 86, gewijzigd en aangevuld door de Stb. 1857 n°. 77 en 1862 n°. 123. — Vgl. ook Stb. 1847 n°. 30 a. 24

Oosterlingen betreft, de vordering gegrond zij op de op hen toepasselijk verklaarde Europeesche wetgeving [1]).

8°. van alle strafbare feiten door Chineezen, andere vreemde Oosterlingen of Inlanders, onderdanen van het Gouvernement, binnen de residentiën Soerarakarta en Djokjakarta gepleegd;

9°. van alle politie-*overtredingen* door Europeanen of hunne afstammelingen begaan; voor *misdrijven* staan dezen terecht voor den Raad van Justitie te Samarang.

De vonnissen, in civiele en overtredingszaken door den Residentie-raad gewezen, zijn vatbaar voor hooger beroep; de vonnissen in misdrijf-zaken gewezen, zijn vatbaar voor revisie De vonnissen door den Residentie-raad in burgerlijke en overtredingszaken in hoogste ressort gewezen, alsmede die, door den R. v. J. te Samarang in hooger beroep van eerstgemelde vonnissen gewezen, zijn vatbaar voor cassatie [2]).

De onderdanen van de vorsten in de Vorstenlanden staan ook voor den Residentie-raad terecht, zoo zij medeplichtigen zijn van Chineezen of andere der bovengenoemde personen.

Zoo er huiszoeking [3]) moet gedaan worden bij onder-

---

[1]) Vgl. voor sub 5°, 6° en 7° het Stb. 1888 n°. 138.

[2]) Stb. 1888 n°. 138.

[3]) Vooral met het oog op de naleving der bepalingen omtrent 's lands middelen en pachten, werden bepalingen gemaakt aangaande huiszoeking. Stb 1865 n°. 84; 1874 n°. 201; 1876 n°. 136.

danen van de vorsten, dan geschiedt dit door een politie-beambte, in bijzijn van een persoon door den Rijks bestuurder daartoe aangewezen.

Politie-rol.

Vóór het jaar 1876 bestond er in de Vorstenlanden geen rechtspraak ter Politie-rol. In dat jaar [1]) echter werd bepaald, dat overtredingen door Inlanders of met dezen gelijkgestelden begaan, waarop geen zwaardere straf is gesteld dan dwangarbeid van ten hoogste 3 maanden, gevangenisstraf van hoogstens 8 dagen of geldboete van ten hoogste *f* 100,— met of zonder verbeurdverklaring van bepaalde voorwerpen — niet meer voor den Residentie-raad zouden komen, maar door den Resident ter Politie-rol zullen worden berecht, en dat zooveel doenlijk de bovengenoemde formeele bepalingen, ten opzichte der rechtspraak ter Politie-rol, hierbij van toepassing zullen zijn. Tevens werd voor deze rechtspraak een Djaksa aangewezen om daarbij als O. M. te fungeeren [2]).

Na de beschouwing van de omvangrijke taak, aan den Resident opgedragen, kunnen we met recht zeggen, dat hij in zijn gewest de persoon is om wien alles draait, en RAFFLES niet te veel zeide, toen hij getuigde, dat »de europeesche Resident de spil was van het gansche bestuurs raderwerk".

---

[1]) Stb. 1876 n°. 74, I.
[2]) Stb. 1876 n°. 75

Assistent-Residenten.

(Stb. 1867 n°. 114. A. a. 6).

Wij zeiden reeds boven (bl. 120), dat den Resident voor de richtige waarneming van zijne omvangrijke taak europeesche en inlandsche ambtenaren zijn toegevoegd, die hem bij zijne verschillende werkzaamheden ter zijde staan.

Wat nu deze europeesche ambtenaren betreft, onder hen neemt een eerste plaats in: de *Assistent-Resident.* Ieder gewest n.l. is weêr verdeeld in één of meer afdeelingen, welke bestuurd worden door een Assistent-Resident, die onder de onmiddelijke bevelen van den Resident staat. — Men heeft echter ook Assistent-Residenten, die niet onder de bevelen van den Resident staan, maar onmiddelijk onder die van den G G. Zoodanige Ass.-residenten zijn bekleed met het hoogste gewestelijk gezag [1]), zoodat hetgeen aangaande den Resident vermeld is, ook op hen van toepassing is. — Wij echter houden ons alleen bezig met de bespreking van den Ass.-resident, welke aan den *Resident* ondergeschikt is.

Eerst onder Raffles wordt gewag gemaakt van Ass. residenten, waar hij den Resident de bevoegdheid geeft om zich een Assistent of Deputy te kiezen, als hulp bij zijn uitgebreide bestuurstaak.

Vroeger waren er 2 klassen van Ass.-residenten [2]), maar sedert 1873 Stb. n°. 212 is die onderscheiding in klassen opgeheven en genieten alle Ass.-residenten jaar-

[1]) Vergelijk noot 2 bl. 148.

[2]) Stb 1866 n°. 6.

lijks een traktement van *f* 7200,— en *f* 600, aan reiskosten, terwijl zij, die niet van Gouvernementswege gehuisvest worden, een maandelijksche toelage van *f* 100, voor huishuur ontvangen. — Hun rang staat gelijk met dien van Majoor in 't leger.

Benoemd en ontslagen wordt hij door den G.G., die hem tevens de afdeeling, waar hij werkzaam zal zijn, aanwijst. Een eed van trouw en geheimhouding zweert hij in handen van den Resident [1]).

Wanneer de Resident verhinderd mocht zijn het bestuur waar te nemen, zullen zijne werkzaamheden worden waargenomen door den ter hoofdplaats van het gewest gevestigden Ass.-resident, of den Secretaris, zoo er geen Ass.-resident daar ter plaatse aanwezig is. Deze waarnemers van het bestuur zijn alsdan bekleed met het hoogste gewestelijk gezag.

Het verbod voor den Resident, om handel te drijven enz. of borgtochten en verbindtenissen van geldelijken aard met de inlandsche hoofden en bevolking aan te gaan, is evenzeer op den Ass.-resident van toepassing (Stb. 1886 n°. 245; 1854 n°. 84).

De werkkring van den Ass.-resident komt in hoofdzaak hierop neer:

a. Civiel beheer Hij is in zijn afdeeling hoofd van het bestuur, en als zoodanig heeft hij, ofschoon binnen engere grenzen, dezelfde werkzaamheden te verrichten, welke in het geheele gewest aan den Resident zijn opgedragen, maar hij doet dit onder de onmiddelijke

---

[1]) R. R. a. 49. — Stb. 1827 n°. 115; 1862 n° 104

bevelen van den Resident: hij vertegenwoordigt den Resident en is alleen aan dezen verantwoording schuldig [1]).

Burgerl. stand. Voor zoover de G.G. geen ander daarmede belast, is de Ass.-resident in zijne afdeeling, ambtenaar van den burgerlijken stand en moet de registers van den b. s. voor Europeanen en daarmede gelijkgestelden houden. Tot het houden van diezelfde registers voor inlandsche Christenen kan hij een persoon aanwijzen [2]).

Notaris. Hij kan door den G.G. belast worden met het ambt van Notaris, zoo o a. in Bantam [3]).

b FINANCIEN. Ook de Ass.-resident ziet toe, dat in zijne afdeeling de landrente en andere Lands belastingen op tijd worden voldaan.

NB. Te Samarang en te Soerabaija had men vroeger een afzonderlijken Ass.-resident voor de comptabiliteit, maar deze betrekking werd in 1875 Stb. n°. 212 ingetrokken.

Ontvanger. Waar de Ass.-resident de functie van Secretaris vervult en waar ter hoofdplaats van het gewest geen residentie-Secretaris is, zal de Ass.-resident belast zijn met de waarneming van het ambt van Algemeenen Ontvanger. Maar deze bepaling geldt nog alleen voor die afdeelingen, waar nog geen afzonderlijke Algemeene Ontvanger is aangesteld. Waar deze wèl is benoemd, helpt de Ass.-resident den Resident in het toezicht houden over den Algemeenen Ontvanger [4]).

---

[1]) I. R. a 89.
[2]) B S. a 1. — Stb. 1864 n°. 142.
[3]) Not. a. 2, *b.* j° a 10. — Reg. Almanak 1887, II bl 458 v.v
[4]) Stb 1832 n°. 5, a. 1 § 2; 1878 n°. 237; — 1882 n°. 275.

In verschillende afdeelingen vervult de Ass.-resident het ambt van super-intendent over de vendu-kantoren, terwijl hij hier en daar ook wel de betrekking van vendu-meester bekleedt [1]).

c. RECHTSWEZEN In zijne afdeeling staat hij aan het hoofd der politie en is aldaar verantwoordelijk voor de goede orde en openbare rust, tot handhaving waarvan hij bevoegd is den bijstand van de gewapende macht in te roepen.

De Ass.-resident in zijne afdeeling en op de hoofdplaatsen (zie hieronder), de Ass.-resident der politie, is tevens hulp-officier van justitie (Sv. a 2, 2°. en a. 20 § 2) [2]).

Politie. Namens den Resident kan hij bevel geven tot aanhouding van personen, en is hij overigens in zijne afdeeling bevoegd tot het verrichten der politie-werkzaamheden, welke op bl. 135, regel 8 v. b.—138 hierboven aan den Resident zijn opgedragen, echter met deze restrictie, dat hij, in stede van zelf omtrent de wijze van afdoening der zaken te beslissen, na raadpleging van den Regent en met vermelding van diens gevoelen, een schriftelijke voordracht moet doen, welke door hem, met de ter zake betrekkelijke stukken, aan

---

[1]) Reg. Almanak 1887, II. bl. 458 v v.

[2]) Vgl. hierbij een vonnis op 18 Oct. 1872 door het H. Gerechtshof gewezen (Indisch Weekblad van het Recht n° 496) — Het H G. overwoog daarbij, in tegenstellling van een vonnis van den R. v. J., dat de Ass-resident voor de politie geen hoofd van plaatselijk bestuur is en dus niet gerechtigd tot huiszoeking in zake van overtredingen van 's Lands pachten.

den Resident ter beslissing moet worden opgezonden. Echter kan de Resident den Ass.-resident machtigen om, namens hem, in de zaak een beslissing te nemen, in welk geval hij geregeld, ten minste éénmaal 's maands, verplicht zal zijn het register van zijne beslissingen — zoo noodig vergezeld van een schriftelijk verslag dien aangaande — aan den Resident te doen toekomen [1]).

Landraad. Bij ontstentenis van den Resident als voorzitter, of van den rechtskundigen voorzitter van den Landraad, zal de ter hoofdplaats van het gewest gevestigde Ass.-resident het praesidium waarnemen. Bij ontstentenis van den rechtskundigen voorzitter van de in de afdeelingen gevestigde Landraden, zal eveneens de Ass.-resident der afdeeling als president optreden, tenzij een ander ambtenaar daartoe door den G G. wordt aangewezen [2]).

Politie-rol Bij verhindering van den Resident worden de zaken ter Politie-rol door den ter hoofdplaatse van het gewest gevestigden Ass.-resident of een ander ambtenaar, daartoe door den G.G aangewezen, berecht [3]).

Zelfs kan de Resident aan den buiten de hoofdplaats gevestigden Ass.-resident machtiging verleenen, om de daarvoor vatbare zaken op de Politie-rol af te doen, met de verplichting echter om geregeld, ten minste éénmaal 's maands, het register zijner beslissingen, voor

---

[1]) I. R. a. 1, 5°; artt 75, 76 en 89 -- Stb. 1885 n°. 81 heeft a. 89 § 3 I. R. ingetrokken.

[2]) R. O. a. 93 j° Stb. 1876 n° 225

[3]) R. O. a 112. — Vgl. Stb. 1876 n° 74, 1 § 3; 1883 n° 148.

zoover noodig vergezeld van een schriftelijk verslag dien aangaande, aan den Resident toe te zenden [1]).

In de Vorstenlanden kan de Ass.-resident door den Resident worden gemachtigd, om ter Politie-rol af te doen de zaken, welke in die landen aan den Resident zijn opgedragen om die als zoodanig te beslissen [2]).

NB. In de drie hoofdplaatsen, Batavia, Samarang en Soerabaya zijn afzonderlijke Ass.-residenten voor de politie aangesteld, die met de werkzaamheden belast zijn, hierboven bij de Residenten en Ass.-residenten onder »Rechtswezen" aangegeven. Ook ter hoofdplaats Bandong werd in 1871 Stb. n°. 169 een afzonderlijke Ass.-resident voor de politie aangesteld.

SECRETARIS DER RESIDENTIE.

De instelling van het ambt van residentie-Secretaris, dateert eerst van het bestuur van DAENDELS. Toen deze Java in gewesten verdeelde, voegde hij aan den Prefect een Scriba (bl. 42) toe, om bureau- en enkele andere werkzaamheden te verrichten. Die instelling van het ambt van Secretaris is tot heden bewaard gebleven.

De Secretaris wordt benoemd en ontslagen door den G.G., die hem tevens de residentie aanwijst, alwaar hij werkzaam zal zijn. Bij aanvaarding van zijn ambt legt hij in handen van den Resident den eed van trouw en

---

[1]) I R a 89.

[2]) Zie bl 158. — Stb 1876 n° 74.

geheimhouding af [1]). Hij is »Chef de bureau", en alle administratieve stukken worden door den Resident *èn* den Secretaris onderteekend. — Hij krijgt een vast traktement en mag binnen het gewest zijner aanstelling geen handel drijven enz. [2]).

Behalve met bureau-werkzaamheden, is hij nog met enkele andere belast:

a. CIVIEL BEHEER. Wanneer er ter hoofdplaats [3]) van het gewest geen Ass.-resident aanwezig is, die bij ontstentenis van den Resident diens functiën zou moeten waarnemen dan moet bij verhindering van den Resident, de Secretaris zich met diens werkzaamheden belasten [4])

Burgerl.stand. Hij is in de hoofdplaats van het gewest ambtenaar van den burgerlijken stand; is er geen Secretaris, dan wordt het ambt van ambtenaar van den b. s waargenomen door den administratieven ambtenaar, onmiddelijk in rang volgende op het hoofd van het plaatselijk bestuur [5]). Als zoodanig is hij dan belast met het houden der registers van den b. s. voor Europeanen en daarmede gelijkgestelden.

Notaris. De Secretaris kan door den G.G. belast worden met het ambt van Notaris [6]).

---

[1]) R. R a 49. — Stb. 1827 n°. 115; 1862 n° 104.

[2]) Stb. 1886 n° 245; 1854 n°. 84 (Zie bl. 160).

[3]) Is er een residentie-secretaris aangesteld, dan is hij ook altijd op de hoofdplaats van het gewest gevestigd

[4]) Stb. 1867 n°. 114 A, a 6.

[5]) B. S a. 1.

[6]) Not. a. 2, b j° a. 10.

b. FINANCIEN. Waar geen afzonderlijke Algemeene Ontvanger is aangesteld, neemt de Secretaris in de hoofdplaats van het gewest diens werkzaamheden waar en is als zoodanig verantwoording schuldig aan de Algemeene Rekenkamer [1]).

Intendent. In enkele residentiën, o. a te Tjeribon, Samarang, Soerabaya, Pasoeroean en de Vorstenlanden, vervult de Secretaris de betrekking van superintendent bij het Vendu kantoor [2]), en hier en daar ook die van hypotheek-bewaarder [3]).

c. RECHTSWEZEN. De Secretaris kan het praesidium van den Landraad voeren, doch alleen in geval de Resident verhinderd- en er geen Ass.-resident ter hoofdplaats van het gewest gevestigd is.

Onder dezelfde omstandigheden kan hij ook belast worden met de rechtspraak ter Politie-rol.

Wanneer geen bijzonder ambtenaar daarmede belast

---

[1]) Stb. 1878 n°. 237 (zie bl. 129). — 1832 n°. 5.

[2]) Stb. 1865 n°. 40; 1875 n°. 212; 1883 n°. 92; 1886 n°. 84 II; 1888 n°. 11.

[3]) Stb. 1834 n°. 27. a. 1 § 1: „De bewijzen van eigendom en overgang van alle vaste en onroerende goederen (ook schepen van 4 lasten of goyangs), voorts alle acten, waarbij zoodanige onroerende goederen worden verhypothekeerd of verbonden, en eindelijk alle acten van cessie van zoodanige hypotheken, zullen op poene van nulliteit, worden verleden, in de residentiën, alwaar Raden van Justitie gevestigd zijn, voor één of twee Commissarissen uit de Raden, bijgestaan door derzelver Griffier; en in de residentiën, waar zoodanige regtbanken niet gevestigd zijn, voor den Resident of Assistent-resident, bijgestaan door den Secretaris der Residentie, of waar geen Secretaris is, door een' Commies van het residentie-kantoor" — Vgl. ook Stb 1886 n°. 53 a 4; 1888 n°. 32

is, doet de Secretaris bij den Landraad en bij de bijzondere rechtspraak der Residenten dienst als Griffier [1]).

d. WETGEVING. Hij heeft geen wetgevende bevoegdheid, maar hij moet de door den Resident vastgestelde reglementen en keuren van politie mede-onderteekenen [2])

CONTROLEURS.

Noch DAENDELS noch RAFFLES maken gewag van *Controleurs*, zoodat we de instelling van het ambt op een later tijdstip moeten zoeken Wanneer? Daarop geven de Staatsbladen antwoord. Toen n. l. in 1827 de reorganisatie van het beheer der Landelijke inkomsten tot stand kwam, werd de benaming van: *Opziener der Landelijke inkomsten* vervangen door die van: *Controleurs der Landelijke inkomsten.* [3]) Hun werkkring bestond uitsluitend uit *toezien* op de inning der landrente, zonder zich direct of indirect met de inning zelve te mogen bemoeien. Ook bij andere aan hen opgedragen werkzaamheden hadden zij zich van bevelen te onthouden. Zij stonden onmiddellijk onder de bevelen van den Collecteur en den Ass.-resident van de afdeeling waarin zij geplaatst waren [4]). — Men onderscheidde hen in Controleurs der 1e, 2e en 3e klasse, met nog een lagere on-

---

[1]) R. O artt. 93, 112, 92 en 108.

[2]) Stb 1858 n°. 17.

[3]) De naam „Controleur" komt dus eerst sedert 1827 voor, hoewel men reeds vroeger ambtenaren kende, met dezelfde taak belast als de Controleurs der Landel inkomsten, maar die ambtenaren heetten toen: Opzieners.

[4]) Stb. 1818 n°. 49; 1827 n° 109. — v. GORKOM Gids voor de Controleurs Inleiding bl. 2

derscheiding in *Surnumeraire ambtenaren voor de Landelijke inkomsten.* Deze laatsten stonden onder het toezicht van de Ass.-residenten en van de Controleurs der 1e klasse. Wenschte men bij het binnenlandsch bestuur te worden geplaatst, dan begon men met de betrekking van Surnumerair en klom dan later, naar gelang van bekwaamheid, op tot Controleur, Ass-resident en Resident. De eischen, den adspirant-surnumerair gesteld, waren niet hoog: een goede hand schrijven, goed Nederlandsch schrijven en spreken; zooveel kennis van het Maleisch, dat men zich daarin kon uitdrukken, — een en ander ter beoordeeling staande van den Directeur van 's lands middelen en domeinen [1]).

Toen in 1830 het Cultuur-stelsel in Indië werd ingevoerd, werden de Controleurs tevens belast met het toezicht over de cultures en werd hun titel in overeenstemming daarmede veranderd in: *Controleurs en Surnumerairen bij de Landelijke inkomsten en de Cultures* [2]).

Gaandeweg werd het Cultuurstelsel op den achtergrond gedrongen, en werd de eigenlijke bestuurstaak meer en meer een onderwerp van de bemoeiingen der Controleurs. In overeenstemming hiermede dragen zij thans den naam van: *Controleurs bij het binnenlandsch bestuur* [3]).

Zij zijn verdeeld in *a.* Controleurs der 1e klasse;
b. » » 2e » ; [4]).
c. Adspirant Controleurs.

---

[1]) v. Gorkom, t. a. p. Inleiding bl. 2
[2]) Stb. 1832 n°. 15; 1837 n° 28; 1838 n° 20
[3]) Stb. 1872 n°. 225. II, 6°.
[4]) Stb 1866 n°. 6 B, 2°.

Zelfstandige ambtenaren zijn zij niet en kunnen dus geen bevelen uitvaardigen, maar zij zien toe, dat de bevelen der hoogere autoriteiten worden nagekomen. De Controleurs zijn altijd beschouwd als te zijn, de helpers van den Resident of Ass.-resident, zelven krachtens hun mandaat niet met gezag bekleed, maar bij uitnemendheid geroepen, om het gezag ernstig te schragen en te bevorderen. [1]). Zij zijn verplicht de bevelen van hooger hand na te komen, al overschrijden deze de grenzen der bevoegdheid van de hoogere ambtenaren en al ligt de uitvoering daarvan buiten den kring hunner bevoegdheid, welke men omschreven, maar niet begrensd vindt in de proef-instructie van 1855 Bijblad n°. 1067. In dat jaar n. l. zond de Directeur van binnenlandsch bestuur aan de Hoofden van gewestelijk bestuur een proef-instructie voor de Controleurs, om die in werking te brengen, waarna men haar later, zoo zij aan haar doel beantwoordde, als algemeene verordening zou kunnen vaststellen. Dit laatste gebeurde echter niet, omdat de Regeering in de invoering van eene instructie voor de Controleurs eene beperking zag van de bevoegdheid der Residenten en Ass.-residenten, 't geen zij meende te moeten weren. Intusschen kan deze instructie tot leiddraad dienen.

De Controleur wordt benoemd en ontslagen door den G. G. en door den Directeur van binnenlandsch bestuur ter beschikking gesteld van den Resident, die hem dan in de residentie zijn standplaats aanwijst in eene der

---

[1]) v Gorkom, t. a. p. Inleiding bl. 4.

z. g. contrôle-afdeelingen der 1e of 2e klasse waarin het gewest verdeeld is [1]).

Hij komt dagelijks in aanraking met de inlandsche hoofden, wien hij de in 't belang der inl. bevolking gegeven bevelen van het europeesch gezag ter uitvoering opdraagt. Juist door die dagelijksche aanraking en omgang met den Inlander, is zijn taak een zeer moeielijke te noemen. Immers hij kan daardoor de onmiddellijke oorzaak worden van de ontevredenheid der bevolking tegen het europeesch gezag, welks bevelen de Controleur moet uitvoeren. Hij heeft dus, ter vermijding van allen aanstoot, een zekeren tact noodig om met den Inlander om te gaan. »Hij, de Controleur, doet dan ook het best, om steeds in overleg met den Regent te handelen. Vooral moet de Controleur, behoudens een goede pligtsbetrachting, zich niet te veel op dien naam laten voorstaan en in elk geval, met vermijding van den schijn van verspieden, de contrôle op eene kiesche wijze uitoefenen. Beter is het, geringe misbruiken aan den Regent bekend te maken en de uitwerking van die kennisgeving af te wachten, dan den Resident met elke kleinigheid lastig te vallen. De geschikte manier om zich getrouw van zijnen pligt te kwijten en tevens allen noodeloozen aanstoot te vermijden, is het grootste struikelblok, waarvoor de dienstijver van velen zich niet genoegzaam weet in acht te nemen'' [2]).

Aan de juistheid dezer woorden zullen wel weinigen twijfelen, overtuigd als men is, dat *te* groote dienstijver

---

[1]) Bijblad 1855 n°. 1067 a. 1; R R. a. 49. — v Gorkom t a p bl. 8.

[2]) Tijdschrift: de Indische Bij I, bl. 19 — Zie ook a. 4 der Proef-Instructie en evenens v. Gorkom. t a p. bl. 25 v.v.

schadelijk kan werken. Immers er zijn voorbeelden te noemen, zelfs onder de hoogere ambtenaren, dat zij, door de minste kleine misbruiken aan de Regeering te rapporteeren, bij deze de overtuiging vestigden, dat zij misschien accurate, ja te accurate ambtenaren waren, maar toch geen geschikte magistraats-personen om op den duur met succes de bestuurstaak op zich te nemen, aangezien het gevolg van aanhoudende haarkloverij en het z. g. »*korrekken*" is: oneenigheid en haat. Dat dit nadeelig zou werken op de goede verstandhouding van het europeesche gezag met de inlandsche bevolking, zag de Regeering in en liet aan die ambtenaren merken, dat het haar aangenaam zou zijn, wanneer zij hun ontslag namen, hetgeen zij hun dan eervol verleende. »De Controleurs dienen derhalve, als het ware hand aan hand, met de Regenten en andere Hoofden te werk te gaan en het zich somwijlen te getroosten om de inzigten van deze te volgen, al verdienen zij wel is waar de voorkeur niet, indien zij slechts niet lijnrecht met de bestaande voorschriften in strijd zijn. Eerst dan, wanneer de Regent een zaak blijkbaar geheel verkeerd inziet en van zijne opgevatte meening niet is af te brengen, is het tijd om den Resident daarover te onderhouden en deszelfs bevelen te vragen. Jonge ambtenaren gaan hierin dikwijls uit verkeerden dienstijver al te haastig te werk en stoten aldus de inlandsche Hoofden, die van inborst niet zeer voortvarend zijn, onwillekeurig voor het hoofd: eene onbezonnenheid, waartegen men niet genoeg kan waarschuwen." [1]).

---

[1]) Tijdschrift: De Indische Bij. 1, bl. 31

Adspirant-Controleurs.

Zij, die zich voor den administratieven dienst in Indië wenschen te bekwamen, moeten 't zij in Nederland, 't zij in Indië een examen afleggen, waarna hun, na goed afgelegd examen, het radicaal van Oost-Indisch ambtenaar wordt uitgereikt. Dit examen dient om aan te wijzen, wie in aanmerking komen voor de jaarlijks beschikbaar gestelde plaatsen bij het binnenlandsche bestuur in Indië. Hij, die n°. 1 op de ranglijst van het examen is geplaatst, komt het eerst in aanmerking enz, totdat de plaatsen vervuld zijn [1]. De minister van Koloniën stelt die personen alsdan ter beschikking van den G G. in Indië, om aldaar door hem benoemd te worden bij het binnenlandsch bestuur. Zijn zij eenmaal door den G G. benoemd, dan worden zij door den Directeur van het departement van binnenlandsch-bestuur ter beschikking gesteld van de hoofden van gewestelijk bestuur, die hun dan een standplaats in het gewest aanwijzen [2]) Zoodra zij door den G.G. benoemd zijn, dragen zij den titel van *Adspirant-Controleur*, vóór 1874 dien van Surnumerair (zie boven), die ambtenaar ter beschikking was [3].

Met deze betrekking moet men beginnen, om vervolgens te kunnen opklimmen tot Controleur der 2e en 1e klasse, tot Ass.-resident en eindelijk tot Resident. De Adspirant-controleurs worden, naargelang hunner bekwaamheid,

[1]) Stb 1886 n° 148

[2]) R. R. a. 49 — v. Gorkom, t. a. p bl 8 — Fokkens, de Controleur, bl. 529—539.

[3]) Stb 1874 n° 76 voerde den titel van Adspirant-Controleur in — v. Gorkom, t. a. p Inleiding bl. 5.

tot Controleur 2e klasse benoemd, zonder dat zij, zooals vroeger, minstens gedurende 2 jaren als Adspirant-Controleur behoeven gefungeerd te hebben [1]).

Alvorens hun betrekking te aanvaarden leggen zij in handen van den Resident of, bij ontstentenis, in die van den Ass.-resident den eed van trouw, geheimhouding en zuivering af [2]).

Zij krijgen jaarlijks een traktement van *f* 2700,— en *f* 600, reiskosten [3]). Zij zijn toegevoegd aan den Assistent-resident of den Controleur, om onder diens leiding te worden geoefend in de taak, welke hun later zal worden opgedragen [4]). De praktijk is hier evenwel niet geheel mede in overeenstemming, aangezien men den Adspirant-controleur »te zeer gebruikt tot het verrichten van schrijfwerk."

Controleurs der 1e en 2e klasse.

Wat hun benoeming en ontslag aangaat, zie bl. 169.

Als traktement ontvangen die der 1e klasse een som van *f* 4800,— 's jaars; die der 2e klasse *f* 3600.— Om de reiskosten te dekken, die door de Controleurs ter richtige uitoefening van hun ambt moeten worden uit gegeven, wordt aan de Controleurs der beide klassen jaarlijks een toelage van *f* 600,– uitgekeerd. — Wanneer van Gouvernementswege niet voorzien is in

[1]) Stb. 1875 n°. 57. – De Regeering erkent voor de burgerlijke ambtenaren geene officieele ranglijsten en regelt de bevordering naar de eischen en behoeften van den dienst. (v Gorkom, t. a p. Inleiding bl. 7).

[2]) Stb. 1827 n° 115; 1876 n° 90; 1882 n°. 219.

[3]) Stb 1866 n°. 6 C. 5°. — 1886 n° 263.

[4]) Stb 1866 n°. 6 a 6 b

hunne huisvesting, dan wordt maandelijks f 75, huishuur uitbetaald aan de Controleurs op de hoofdplaatsen der gewesten of afdeelingen gevestigd; aan de anderen f 50 [1]).

In hoofdzaak komt de werkkring der Controleurs hierop neêr: [2])

De Controleurs dienen om de hoofden van gewestelijk of plaatselijk bestuur ter zijde te staan. Zij voeren een bij uitstek controleerend gezag en mogen geen bevelen geven, daar zij zich moeten beschouwen als de afgezondenen van hunnen chef, om voor dezen nauwkeurig en onafgebroken na te gaan, of alle gegeven bevelen aan de Inlandsche ambtenaren en de verschillende verordeningen en instructiën behoorlijk worden nageleefd [3]). Daarom ontvangen zij mededeeling van de gedane mondelinge bevelen en, zoo noodig, afschrift van de verschillende aanschrijvingen aan het Inlandsch bestuur.

Zij staan onder de bevelen van den Resident of Ass. resident hunner afdeeling en moeten mitsdien alle bevelen, door dezen gegeven, stiptelijk opvolgen Achten zij het onder zekere omstandigheden wenschelijk, om af te wijken van de gegeven bevelen, dan mogen zij dit niet op eigen gezag doen, maar moeten daarover eerst het gevoelen van den Resident of Ass.-resident inwinnen. In praktijk echter bezitten de Controleurs meer of mindere zelfstandigheid, al naarmate de Resident dit wenschelijk acht. Deze laatste is de verantwoordelijke persoon.

Zij dienen bij hun chef alle berichten, staten, voor-

---

[1]) Stb. 1873 n° 212

[2]) Zie de instructie Bijblad 1855 n° 1067. — v. Gorkom, t. a p. bl. 9 131 [3]) Stb 1837 n°. 20 I, 3°.

stellen enz. in, en zijn verplicht om alle inspecteerende ambtenaren de noodige inlichtingen en hulp te verleenen. Zij zijn bij uitnemendheid aangewezen, om de aandacht hunner chefs te vestigen op voorkomende gebreken en verkeerdheden, als ook op de hulpmiddelen waardoor de ontwikkeling van land en volk zullen worden bevorderd.

Wat hun verhouding tot het inlandsch bestuur aangaat, zij moeten in hunne dagelijksche aanraking met dát bestuur, door hun goed gedrag, wellevendheid en tact om met den Inlander om te springen, de inlandsche hoofden achting voor het europeesch bestuur trachten in te boezemen. Zij doen daarom het best, om bij alle handelingen, waarbij inlandsche hoofden, ambtenaren of de bevolking betrokken zijn, in overleg met den Regent te handelen.

Hiermede is in hoofdtrekken aangegeven, welke de verhouding van den Controleur tot het europeesch en inlandsch bestuur is.

Enkele bijzonderheden willen we hier laten volgen.

Den Controleur wordt aanbevolen zich zooveel mogelijk op indische talen toe te leggen, opdat hij zich gemakkelijk kan onderhouden met het inlandsch bestuur en de bevolking. »In zijne gesprekken en briefwisseling met de Inlandsche ambtenaren van rang, zal de Controleur in den regel wel doen, zich van de Maleische taal te bedienen, tenzij de Nederlandsche kunne worden gebruikt. Het Maleisch worde dan met Latijnsche karakters geschreven. Bij aanraking met de mindere ambtenaren en hoofden, zoomede met de bevolking, is het gebruik der landstaal aangewezen." Het schijnt, althans volgens het oordeel

van een deskundige, de heer N D Lammers van Toorenburg, dat het gebruik der landstaal, om met het inlandsch bestuur te spreken of te correspondeeren. niet aanbevelenswaardig is, en men beter doet met Maleisch, welke als officieele taal geldt, of anders Hollandsch te spreken. Zoo zeide o a. een Regent: »Ik hoop, dat de Ass-resident niet als gewoonte aanneemt om mij, in het publiek, steeds in het Javaansch aan te spreken," en toen de Controleur vroeg of de Ass.-resident dan hinderlijke fouten had gemaakt, antwoordde hij: „Neen, dat volstrekt niet, en onder ons zal ik het ook zeer aangenaam vinden, maar in bijzijn van mijne onderhoorigen, heb ik het liever niet." [1]).

Om de belangeloosheid van den Controleur (ook van de adspirant-controleurs) te bevorderen, is hem *verboden* rechtstreeks of zijdelings deel te nemen in, of borg te zijn voor eenige onderneming, ten grondslag hebbende eene met de Indische Regeering om winst of voordeel aangegane overeenkomst; handel te drijven; belang te hebben bij eenige bijzondere onderneming van landbouw, nijverheid of scheepvaart, gevestigd of werkende binnen de afdeeling waarin hij werkzaam is; verbintenissen van geldelijken aard aan te gaan met de hoofden der inlandsche en daarmede gelijkstaande bevolking, borgtochten daaronder begrepen; zonder vergunning der Regeering, geschenken aan te nemen ter zake van ambtelijke verrichtingen [2]).

Ter behoorlijke vervulling van zijn ambt, is de Con-

---

[1]) v. Gorkom t. a. p bl 17, 18 en 20.

[2]) Stb. 1886 n°. 245; 1854 n°. 84; 1861 n° 111.

troleur bevoegd de hulp te vragen van den Regent en de districts-hoofden (a 8. Stb. 1867 n°. 114 B. en C.)

Inspectie. Hun ambt brengt meê, dat ze veelal »en route" moeten zijn, om de verschillende aan hunne contrôle onderworpen takken van dienst te inspecteeren en om zich met de hoofden te onderhouden, dat gemeenlijk kan plaats hebben eens in de maand, wanneer de dorpshoofden bij den wedânâ komen om dezen verslag te geven. Dan is het moment gunstig om rechtstreeks inlichtingen te vragen, mededeelingen te doen en opmerkingen te maken en de hoofden hunne plichten onder 't oog te brengen. Zoo ook eens in de maand, wanneer de districts-hoofden bij den Regent komen. — Hoewel het doel van den Controleur moet zijn, om zooveel mogelijk mondeling en persoonlijk inlichtingen te verkrijgen, zoo wees reeds de heer VAN GORKOM [1]), hoofd-inspecteur der cultures, er op, dat te veel door middel van pen en inkt geschiedt.

Agenda. Zonder verzuim en naar tijdsorde, moeten in een agenda worden ingeschreven: alle uitgaande en inkomende stukken, als brieven, nota's, processen-verbaal enz [2]).

Dagboek. De Controleur moet een dagboek houden, waarin hij, naar orde des tijds, dagelijks moet aanteekenen hetgeen hij in de uitoefening van zijne betrekking verrichtte [3]). Het is een middel om contrôle over zijne bedrijvigheid uit te oefenen, waarom hij maandelijks,

---

[1]) T a. p. bl 32—35.
[2]) v. GORKOM. t. a p bl. 36.
[3]) Stb 1837 n° 20, I. 5°. § 7. — v. GORKOM, t a p bl 38

vóór den 5en, aan het hoofd van plaatselijk bestuur zijn dagboek inzendt.

Bekendmaking. De Controleur moet, door aanplakking of door mondelinge mededeeling, zooveel mogelijk algemeene kennis verspreiden der reglementen als anderszins, de rechten en verplichtingen der bevolking rakende [1]).

a CIVIEL BEHEER. Hij moet de bevolking aanmoedigen tot de uitoefening van de meest winstgevende takken van landbouw, nijverheid en handel; tot den aanplant van 't tweede gewas (d. i. het product van den grond, dat de Inlander geheel voor zich kan houden, dus zoodra hij zijn aandeel in de cultures heeft opgebracht). Dit z. g. tweede gewas is veelal groente of andere voedingsmiddelen, welke de Inlander ten eigen bate aan den man brengt.

Waar door den G.G. ten algemeenen nutte of ten behoeve der op hoog gezag ingevoerde cultures wordt beschikt over gronden door Inlanders voor eigen gebruik ontgonnen, of aan de dorpen behoorende, moet de Controleur toezien, dat de daarvoor te geven schadeloosstelling, aan den rechthebbende wordt gegeven [2]).

Cultures. Hij zorgt voor de nakoming der bevelen, gegeven in het belang der rijst-, koffie- en suikercultuur. Dat de producten geregeld gezaaid en geoogst worden.

Veeteelt. Hij let op den veestapel en, waar hij kan, geeft hij de middelen aan om gezonde en krachtige beesten te verkrijgen. — Zoo ook tracht hij de vischteelt aan te moedigen.

---

[1]) Zie o. a. Stb. 1872 nº. 193, a. 2.

[2]) v. GORKOM, t a. p. bl. 78.

Irrigatie. Hij overlegt met het inlandsch bestuur omtrent het zooveel mogelijk partij trekken van rivier- en bronwater ter irrigatie van de landerijen.

Heerendiensten. Maandelijks dient de Controleur een staat, opgemaakt naar de door de districts-hoofden verstrekte gegevens, betrekkelijk de verrichte heerendiensten in. Hij waakt over de regeling der heerendiensten en ziet dus toe, dat de betrekkelijke voorschriften worden nageleefd en dat van de bevolking geen andere diensten worden gevorderd, dan die in de regeling begrepen zijn [1]).

Openb. werken Behoudens het toezicht, rechtstreeks uitgeoefend door de ambtenaren bij de publieke werken, kan ook de Controleur zijn oog laten gaan over de openbare werken. (Stb. 1885 nº. 173).

Statistiek. De Controleur moet op zijne tournée nagaan of de door het desa-hoofd gehouden bevolkingsstaat goed is bijgehouden.

Jaarlijks ontvangt de Controleur van de districtshoofden een staat der bevolking, van den veestapel en van de voertuigen.

Hij zal zich op de hoogte trachten te brengen van de aangelegenheden zijner afdeeling, als: ligging, uitgebreidheid, grenzen, bergen, rivieren, wegen, waterleidingen, bevolking, veestapel enz. en de bestaande statistiek te verbeteren, alsmede een kaart van zijn afdeeling trachten te ontwerpen of een bestaande aan te vullen of te verbeteren [2]).

---

[1]) v. Gorkom, t a. p. bl. 103 en 105 — Zie hieronder bij de desahoofden „Belastingen."

[2]) v. Gorkom, t. a. p. bl. 112—123. De statistieke bureaux, waarvan deze schrijver spreekt, zijn opgeheven bij Stb 1879 nº 164

De Controleur houdt aanteekening van de mutatiën, die jaarlijks in zijne afdeeling onder de inlandsche hoofden en hunne huisgezinnen door geboorte, huwelijk, sterfte, vertrek, verplaatsing of ontslag hebben plaats gehad, een en ander van alle hoofden tot den rang van desahoofd ingesloten.

Vaccine-Hygiène. De Controleur inspecteert het journaal van den vaccinateur en ziet of deze aan zijne verplichtingen heeft voldaan. Hij zet zijn naam op het journaal, als 't in orde is. Hij ziet toe, dat de vaccinateur zelf inent en dit geen helpers laat doen, en voorts, dat zooveel mogelijk jaarlijks de kinderen van 10—12 jaren gerevaccineerd worden.

Hij trachte zooveel mogelijk de volksgezondheid te bevorderen.

Onderwijs Hij is in zijne afdeeling lid der schoolcommissie voor het Inlandsch onderwijs; hij fungeert daarin meestal als Secretaris.

Hij stelt zich op de hoogte van het inl. onderwijs, om op leemten daarin te kunnen wijzen [1]).

b. FINANCIEN. Zonder bijzondere opdracht van den G.G, mag de Controleur in geen geval en onder geen voorwendsel, hoe ook genaamd, belast worden met geldelijk of materieel beheer [2]).

Zoo zal den Controleur, zonder de voorkennis en de goedkeuring van den G.G., niet opgedragen mogen worden

[1]) v. GORKOM, t a p. bl. 123—131 — Fokkens, t a. pl bl. 805 v v. bl. 767 en 768.

[2]) Proefinstructie 1855 Bijblad 1067 a. 22; Stb. 1818 n°. 49, a. 31; Bijblad n°. 219.

het houden van toezicht over openbare werken, waarmede beheer van gelden of goederen en de daaruit voortvloeiende rekenplichtigheid verbonden is, of waaruit verplichting tot briefwisseling met de betrokken ambtenaren van den Waterstaat, buiten de hoofden van gewestelijk of plaatselijk bestuur om, kan ontstaan [1]).

Sedert de Regeering in beginsel aannam, om verschillende werken door het Binnenlandsch bestuur te doen ontwerpen en onderhouden, zijn de hoofden van gewestelijk bestuur ook bevoegd, tot richtige rekening en verantwoording der daartoe bestede gelden, den Controleur bevelen te geven. »Het beheer en de verantwoording door deze ambtenaren, van gelden voor bepaalde werken binnen hunne kontrôle-afdeeling, maakt dan ook geen inbreuk op het verbod in het algemeen, dat meer betrekking heeft op de belastingen en op doorloopende administratie en verantwoording, die den ambtenaar aan plaats en tijd zouden binden en hem van zijnen eigenlijken werkkring afleiden kunnen" [2]).

Bedrijfsbelasting. [3]). Van de commissie, die met den aanslag in de bedrijfsbelasting belast is, kan de Controleur den presidentszetel innemen, evenals hij dezen vroeger in de commissie, belast met den aanslag in de landrente, innam, 't geen echter in 1878 Stb. n°. 110 verviel, toen de landrente eens vooral werd vastgesteld.

De Controleur moet bij voortduring de ondercollecteurs

---

[1]) Stb. 1856 n° 67.

[2]) v. Gorkom, t. a p bl 112-115, bl. 22 en 23 — Stb. 1885 n°. 173 — Fokkens, t. a. p. bl. 841 845

[3]) Zie hier beneden bij de desa-hoofden „Belastingen"

controleeren in het ontvangen der belastingen, welker inning aan hen is opgedragen. Daarom is hij verplicht op de districts-rapport-dagen (zie boven) de *piagems* (kohieren) van iedere desa na te zien en aan te teekenen 't geen is afbetaald, en die afbetalingen verifieeren met de boeken van de onder-collecteurs. Ten minste éénmaal 's maands, op ongezette tijden, moet hij de kassen der onder-collecteurs opnemen en nagaan of de som, die volgens de boeken ingecasseerd moet zijn, daarin aanwezig is, zich de quitantiën doen overleggen en de gedane betalingen opteekenen in het door hem te houden contra-boek [1]).

Van den zoutverkoop-pakhuismeester krijgt de Controleur exemplaren van de boeken, welke deze houden moet (zie bij Fokkens, t. a p. bl. 736 en 737).

c. Rechtswezen. De Controleur is in de gewesten en contrôle-afdeelingen, welke door den G.G. worden aangewezen, belast met het opsporen van overtredingen in zake de opiumpacht, waartoe hem de bevoegdheid is toegekend om, zoo noodig, huiszoeking te doen volgens de gestelde regelen [2]).

Hij kan door den Resident worden belast met de griffierswerkzaamheden bij den Landraad, maar altijd met de bijzondere voorkennis en goedkeuring van den G. G. [3]).

Hij moet nauwlettend toezien, dat aan de met de

---

[1]) Bijblad n°. 1067. — Fokkens, t. a. p. bl 347

[2]) Stb. 1865 n°. 84 j° 1874 n°. 201; 1876 n°. 136

[3]) Stb 1854 n°. 6.

inlandsche bevolking aangegane en door den Resident of Ass.-resident geregistreerde overeenkomsten geen strekking worde gegeven, welke met den inhoud derzelve strijdig is. In verband hiermede ontvangt hij van de hoofden van plaatselijk en gewestelijk bestuur de noodige mededeeling der aangegane contracten. Hij moet tegengaan het sluiten van overeenkomsten tot betaling der landrente voor de desa's zijner afdeeling tegen afstand van een gedeelte van haar product; er voor waken dat geen voorschotten op het rijstgewas worden gegeven, om de rijstoogst op eene goedkoope wijze meester te worden.

Wij zeiden boven, dat de werkkring van den Controleur een zoo bij uitstek ondergeschikte was, zonder dat hem eenige zelfstandigheid werd toegekend, — met betrekking tot het politie-wezen is dit echter eenigszins gewijzigd geworden, in zooverre, dat men tegenwoordig eenige meerdere zelfstandigheid toekent aan den Controleur. Immers in het Stb. van 1880 n°. 164 vinden we, dat de Controleur, except die ter hoofdplaats van het gewest of der Ass.-residentie werkzaam is, gehouden is om van de strafbare feiten, binnen zijn ressort begaan en ter zijner kennisse gekomen, onverwijld mededeeling te doen aan den bevoegden ambtenaar van politie [1]). Daarbij zendt hij maandelijks aan het hoofd van het bestuur der afdeeling waartoe hij behoort, een opgave van de door hem gedane mededeelingen van gepleegde strafbare feiten, met vermelding van den ambtenaar van politie, ter wiens kennis hij het strafbare feit heeft gebracht. — Is bij betrapping

---

[1]) I R. a 1, 2 en 3; Sv. a. 2, 20

op heeter daad geen politie-beambte aanwezig, dan is de Controleur verplicht den dader aan te houden en inmiddels alles aan te wenden wat dienstig kan zijn, om het feit tot klaarheid te brengen, maar toch moet hij tevens den bevoegden politie-ambtenaar van het feit in kennis stellen. De desa-hoofden en politie-agenten, wier bijstand hij inroept, moeten daaraan gevolg geven.

De Resident kan, wanneer hij naar aanleiding van de hem door de Regenten toegezonden rapporten der districts-hoofden (zie bl. 136) een zaak moet onderzoeken en beslissen, en hij wegens het ingewikkelde van het geval een nader onderzoek wenschelijk acht, deze nadere instructie opdragen aan den Controleur, binnen wiens ressort het feit gepleegd is [1]).

Men denke niet, dat de hiergenoemde werkzaamheden van den Controleur de eenige zijn, waarmede hij zich heeft bezig te houden. Immers, ik zeide reeds hier boven, dat de Regeering de hoofden van gewestelijk bestuur niet aan een bepaalde instructie voor den Controleur wilde binden, waarom de Residenten dus bevoegd zijn den Controleur het toezicht op te dragen over alle takken van dienst en alle functies te doen bekleeden, welke niet uitdrukkelijk zijn uitgesloten of aan anderen voorbehouden.

De hierboven genoemde ambtenaren maken uit het kader europeesche ambtenaren van het Gewestelijk be-

[1]) I R a 78 al 2; a 87 — Stb 1885 n° 81

stuur op Java. Zij worden bijgestaan door de noodige commiezen, klerken, oppassers enz. tot het verrichten van schrijfwerk en het overbrengen van bevelen, maar eenig aandeel in het bestuur hebben dezen volstrekt niet.

Wij zullen thans overgaan tot de beschouwing van het Inlandsch bestuur op Java.

b. Inlandsche ambtenaren.

(R. R. a. 67.)

Reeds in de vorige bladzijden hadden wij gelegenheid eene meer breedvoerige beschouwing te geven van de inrichting van het inlanlandsch bestuur op Java, zooals dit vóór het tot stand komen van het R. R. van 1854 geregeld was: Van ondergeschikte dienaren des keizers, vóór de komst der onzen in Indië, waren de Regenten langzamerhand leenheeren van den Vorst geworden en bestuurden, oogenschijnlijk als stadhouders van dezen, maar inderdaad als onafhankelijke en erfelijke vazallen de hun toevertrouwde landstreken. Zóó was de stand van zaken, toen de O. I. Cie op Java vasten voet verkreeg. — De Cie, uitgaande van het beginsel zich niet in de inwendige aangelegenheden der inlandsche bevolking te moeten moeien, handhaafde het *status quo* in het bestuur en sloot met de Regenten contracten (acten van verband [1]), eenig en alleen in het belang van den

---

[1]) De inhoud van zoo'n acte van verband kwam hierop neêr: erkenning van de Souvereiniteit der Cie; verplichting van den Regent om aan de Cie zekere opbrengsten uit te keeren, bestaande in eene bepaalde hoeveelheid of soort van producten, dus wat vroeger aan den vorst werd uitgekeerd zie noot 3 bl. 13.)

handel, waarop zij enkel het oog had gericht, terwijl zij overigens aan de inlandsche Hoofden de leiding der binnenlandsche aangelegenheden overliet. Wèl volgde de Cie een oogenblik het Engelsche bestuursstelsel, d. i. onderwierp zij een landstreek, dan zette zij den vorst af en verving het geheele inlandsche bestuur door enkel europeesche ambtenaren — zóó o. a. in het rijk van Jacatra, waarom wij nog heden ten dage in de residentie Batavia geen inlandsch bestuur aantreffen, — maar dit stelsel was slechts uitzondering en spoedig werd het prijs gegeven voor een ander, volgens welke de Compagnie de inlandsche Hoofden in hunne positie als bestuurders handhaafde. — DAENDELS, niet van plan zijnde om daar waar de koning van Holland — en in diens naam de Gouverneur-Generaal — het hoogste gezag uitoefende, andere *vorsten* te dulden, deed een geweldige greep in het karakter van het inlandsch bestuur en verklaarde alle Regenten en lagere inlandsche Hoofden tot *ambtenaren* van Zijne Majesteit, den Koning van Holland. In plaats van de acte van verband onder de Cie, kregen zij allen een acte van aanstelling (uitgezonderd de desa-hoofden, die door de bevolking gekozen werden), terwijl hun bestuurstaak naar vaste voorschriften geregeld werd. — Op het voetspoor van DAENDELS ging RAFFLES voort, maar deze besnoeide nog meer de macht van het inlandsch bestuur en bracht deszelfs bemoeiingen terug tot bijna uitsluitend politie werkzaamheden. — C. C. G. G , niet genegen de bestaande en eenmaal ingevoerde orde van zaken door eene andere te vervangen, van oordeel zijnde dat zij de juiste was, aanvaardden

de nalatenschap van het engelsche tusschen-bestuur, alleen, waar zij konden, het prestige der inlandsche Hoofden eenigszins verhoogende, daar dit wel wat al te veel door de Engelschen was verwaarloosd geworden.

Hoewel nu met enkele beperkingen — waarbij aan het europeesch gezag meerdere invloed werd gegeven, dan tijdens de Cie. — behielden wij toch in hoofdzaak ook in het R.R. van 1854 het beginsel, dat de inlandsche bevolking onder de leiding van hare eigene hoofden zal gelaten worden. Of dit systeem al dan niet wenschelijk is, daarop behoef ik te dezer plaatse niet terug te komen, maar kan volstaan met te verwijzen naar hetgeen door mij op bladz. 11 en 12; 104 en 105 werd gezegd. Men versta mij echter wel: ik wil daarmede niet zeggen, dat wij, door aan de inlandsche hoofden de leiding van de inlandsche bevolking toe te vertrouwen, daarom geen perken aan aan hunne macht en invloed zouden mogen stellen, — integendeel, ik geloof, dat we voorzichtig zullen handelen door aan die Hoofden een niet te groote macht en invloed toe te kennen, omdat het gevolg daarvan zou zijn, dat zij zich als gewichtiger personen dan de vertegenwoordigers van het europeesch gezag zouden gaan beschouwen, waardoor het ontzag voor het Gouvernement onvermijdelijk zal afnemen, zoowel in de oogen der inlandsche Hoofden als in die der bevolking. Een krachtig europeesch bestuur, dat nauwlettend al de bewegingen van het inlandsch bestuur gadeslaat en dáár, waar dit noodig is, krachtig maar op kiesche wijze zijn gezag doet gelden, met ter zijdestelling van alle wekelijkheid en twijfelmoedigheid,

is, mijns erachtens, noodzakelijk. Gaat het daarbij tevens met rechtvaardigheid te werk — iets waarop een ieder, en dus ook de Inlander, zeer gesteld is — dan zal men niet alleen bij de bevolking de overtuiging vestigen, dat het europeesch bestuur hooger staat dan het inlandsche, dat meestal zeer willekeurig te werk ging, maar men zal ook de genegenheid der bevolking voor ons bestuur er door bevorderen, iets, waarbij wij meer kunnen winnen dan verliezen.

Het tegenwoordige inlandsch bestuur kunnen we vergelijken met een »trechter", waardoor de bevelen van het Gouvernement tot den Inlander komt. Het wordt geraadpleegd over de belangen van de inlandsche bevolking en het zorgt voor de tenuitvoerlegging der bevelen, door het europeesch bestuur in 't belang van den Inlander gegeven. Het is dus 1º. Adviseur in alle zaken rakende de belangen van den Inlander;

2º. na uitgebracht advies, uitvoerder van de bevelen van het europeesch bestuur.

Het inlandsch bestuur is meer de Mentor dan de bestuurder van de inlandsche bevolking.

Regenten.

(R. R a. 69; — Stb. 1867 nº. 114 B.)

Volgens a. 69 R. R. worden de gewesten op Java, uitgezonderd de residentie Batavia, in regentschappen

verdeeld [1]), met een daartoe door den G G. benoemden Regent aan het hoofd.

De Regent staat binnen zijn gebied aan het hoofd der inlandsche ambtenaren en is, bij het nemen van maatregelen ten opzichte der inlandsche bevolking, de vertrouwde raadsman van den Resident [2]). Hoewel nu de Resident in zijne bevoegdheid om volgens eigen inzichten te handelen, niet beperkt wordt door het advies van den Regent, zal hij toch wèl doen, door geen maatregel met geweld door te drijven, wanneer de Regent er zich beslist tegen verklaart en *gegronde* redenen voor zijn bezwaren aanvoert. De Regent kent immers bijna altijd de bevolking beter dan de Resident en een maatregel dus, met reden door den Regent afgekeurd, maar toch door den Resident ten uitvoergelegd, kan soms bedenkelijke gevolgen na zich slepen, omdat de Regent veelal een grooten invloed heeft op de bevolking, waarvan hij wel eens misbruik schijnt gemaakt te hebben, waarom men in de laatste jaren begonnen is om, waar het noodig was, den te grooten invloed der Regenten tegen te gaan. Zij hebben ons echter ontegenzeggelijk groote diensten bewezen, o. a. in den Java-oorlog, zoodat wij hen eenigszins moeten ontzien, maar dit mag ons niet weêrhouden om hen, die te zeer hun plicht verzaken, terecht te wijzen en, zoo noodig, te straffen. Immers dankbaarheid mag nimmer reden tot zwakheid zijn.

De Regenten dragen verschillende titels, hun door

---

[1]) Stb. 1874 n°. 73.

[2]) Vgl. noot 1 bl. 86.

den G G. verleend al naar gelang hunner verdiensten [1]. De laagste rang is die van *Toemenggoeng;* wil men hun een hoogere onderscheiding toekennen, dan geeft men hun den titel van *Adipatti*, en in zeer enkele gevallen dien van *Pangèran* (prins). De Regent draagt dan nog meestal een titel, die op zijn adelijke geboorte wijst, zooals *Radhen* of *Mas*, welke vóór zijn ambtstitel wordt geplaatst maar de Pangèrans dragen geen anderen titel daarenboven, omdat deze titel alle andere in zich sluit, dus: Radhen Toemenggoeng; Radhen Adipatti; Mas Toemenggoeng, Adipatti; Radhen Mas Toemenggoeng, Adipatti; maar Pangèran Ardjo Adi Negoro. — Wil de Regent van naam verwisselen, dan is de goedkeuring van den G.G. noodig (Stb. 1867 n°. 168).

Een Toemenggoeng staat gelijk in rang met een Majoor; een Adipatti met een Luitenant-Kolonel. — Verder hebben de Regenten uiterlijke kenteekenen ter onderscheiding van hun rang. Zoo heeft de Adipatti als *songsong* of *pajong*, d. i een zonnescherm, van de volgende kleur:

wit veld met drie vergulde cirkels;

veld half wit en half groen met drie vergulde cirkels, voor een Toemenggoeng. Daarenboven heeft de Adipatti, als statie, een gevolg van 34 personen; een Toemenggoeng 27 personen; tevens hebben zij dan nog 4 tot 6 oppassers. [2]) Tegenwoordig geeft men hun nog andere onderscheidingsteekenen, als gouden medailles enz. [3]).

De Regenten krijgen een vast traktement van *f* 600 tot

---

[1]) Vgl Stb. 1824 n°. 13.

[2]) Stbl 1820 n°. 22; 1824 n°. 13; 1871 n . 206.

[3]) Fokkens, t. a. p bl. 680.

f 1200,— 's maands en een toelage, terwijl zij daarenboven cultuur-procenten ontvangen, n.l. 10 duiten van iedere pikol koffie; van de suiker 8 duiten per pikol, een en ander wanneer in hun regentschap koffie of suiker gecultiveerd wordt (Stb. 1850 n°. 24). Zij hebben echter sedert 1882 Stb. n°. 136 geen recht meer op z. g. *pantjendiensten*, d. i. om zoovele dienstplichtigen van de bevolking te eischen, als voor de bebouwing van hun land en voor hunne huishouding noodig is. — Voor het gemis van pantjendiensten worden zij schadeloosgesteld door de bepaling van Stb. 1882 n°. 138, volgens hetwelk zij maandelijks *f* 5 boven hun traktement zullen krijgen voor iederen aan hun ambt verbonden dienstplichtige, m. a w. zij krijgen een maandelijksche toelage van *f* 200, daar zij recht hadden op 40 heerendienstplichtigen [1]).

Zij worden benoemd en ontslagen door den G. G., maar de Resident is bevoegd, om door tusschenkomst van den Directeur van binnenlandsch bestuur, voorstelllen tot ontslag van een Regent te doen, terwijl hij hem kan schorsen en tijdelijk in de vacature voorzien, mits den G. G. en den Directeur van het betrokken departement (hier het dep. van binnenl. bestuur) dadelijk daarvan kennis gevende [2]).

Zoolang de Regenten in functie zijn, mag geen civiele

---

[1]) Stb. 1867 n°. 123 en 125. — Voor de Pr. Regentschappen, Stb 1870 n°. 122 en 124. - Wetb. v. Strafrecht voor Inlanders a. 122. — Afschaffing van pantjen-diensten, zie Mr. Pieren: De diensten aan de hoofden op Java en Madura Acad. proefschr. Leiden, 1884.

[2]) Stb. 1867 nos 79, 168 en 114

vordering noch strafvervolging tegen hen worden ingegesteld, dan met verlof van den G. G., en zullen zij ter eerster instantie terecht staan voor den Raad van Justitie. Zijn zij echter niet meer in werkelijken dienst, dan is dat verlof niet meer noodig en staan zij, benevens hunne vrouwen, bloed- en aanverwanten, wettige en onwettige, tot en met den 4en graad, in strafzaken in eersten aanleg terecht voor de rechtbanken en rechters voor Europeanen en met dezen gelijkgestelde personen aangewezen [1]).

De Regent behoort te wonen in den Dalamregentswoning) op de hoofdplaats van het regentschap

Alvorens hij zijn ambt aanvaardt moet de Regent in het openbaar en op plechtige wijze in handen van het hoofd van gewestelijk bestuur den eed van trouw aan den Koning, gehoorzaamheid aan den G.G. en van zuivering afleggen.

Zijn werkkring [2]) komt hierop neêr:

a. Civiel beheer. De Regent staat onder de bevelen van den Resident of Ass.-resident zijner afdeeling en moet zorg dragen voor de uitvoering van de door dezen aan hem gegeven bevelen. Hij doet dit met inachtneming der daaromtrent bestaande bepalingen, voor zoover deze niet indruischen tegen de volksinstellingen, de adat.

---

[1]) R. R. a 84. — Stb. 1867 nº. 10; 1875 nº. 127 — Hetgeen hier werd gezegd omtrent het terechtstaan der Regenten nadat zij zijn afgetreden, heeft ook betrekking op Inlanders, die recht hebben op het voeren van den vorstentitel, ofschoon zelf nimmer geregeerd hebbende. Stb 1869 nº 27

[2]) Stb. 1867 nº 114 B. — 1870 nº 124.

Waar de dienst dit niet uitdrukkelijk vordert, mag hij zonder des Residents toestemming het regentschap niet verlaten.

Hij treedt op voor de belangen van de inlandsche bevolking [1]).

Inlichting. De Regent moet de Controleurs en ook alle andere ambtenaren, die, krachtens hun ambt of door den G.G. aangewezen, eenig onderzoek in zijn gebied moeten doen, behulpzaam zijn en van voorlichting dienen en van een en ander aan zijn chef [2]) mededeeling doen.

Inspectie. De Regent moet zijn gebied doorreizen, zoo dikwijls dit in het belang van den dienst noodig is en deelt hetgeen hij op zijn inspectie gezien heeft aan zijn chef mede. — Wordt hem niet anders bevolen, dan begeleidt hij den Resident of Ass.-resident en den Inspecteur der cultures op hunne inspectie reizen door zijn gebied.

Verbod Hij mag geen handel drijven en rechtstreeks noch zijdelings eenig aandeel hebben in- of borg zijn voor eenige verpachting, aan- of uitbesteding In zijn regent-

---

[1]) In 1871 richtte de Regeering een schrijven aan de hoofden van gewestelijk bestuur om geen maatregel, het inlandsch bestuur betreffende, te nemen, dan na *persoonlijk* den Regent te hebben geraadpleegd, en wel, omdat de Residenten wel eens door een ander of in 't geheel niet het gevoelen van den Regent inwonnen.

[2]) „Chef", d i. de Resident of Ass.-resident der afdeeling. Immers alle Regenten in een gewest zijn gelijkelijk ondergeschikt aan den Resident, maar in de afdeelingen zijn de Ass.-residenten, als vertegenwoordigende den Resident, de onmiddelijke chefs der Regenten — De Regenten ter hoofdplaats van het gewest gevestigd hebben den Resident tot hun onmiddelijken chef. — Vgl Stb. 1867 n⁰. 114 A. a. 6 en I R a 74

schap mag hij geen belang hebben in eenige bijzondere onderneming van landbouw of nijverheid. Hij mag geen aandeel hebben in het bezit van gemeente-velden der bevolking, noch in derzelver product; geen eigenaar, bezitter of houder van gronden voor den landbouw worden, tenzij hem dit door den G. G. wordt toegestaan; geen grond ontginnen op den voet der ordonnantie van 1874 Stb. no. 79 [1])

Copie. Alle dienststukken door den Regent ontvangen, moeten naar orde des tijds worden bewaard en van alle uitgaande stukken een afschrift gehouden, met de noodige registers op een en ander.

Rapport. Hij moet zijn chef van alles, wat er in zijn regentschap voorvalt, op de hoogte houden en dus zorgen, dat hij in de eerste plaats zelf bekend zij met hetgeen er binnen zijn gebied omgaat.

Hoofd. Binnen zijn regentschap is de Regent hoofd der inlandsche ambtenaren en zorgt mitsdien, dat zij zich binnen de grens hunner bevoegdheid houden. — Hij gaat het gebruik van opium onder hen met kracht tegen; slagen zijne vermaningen niet, dan stelt hij zijn chef daarmede in kennis.

Registers. Hij moet een register houden van alle — except de desa-hoofden — in zijn regentschap aanwezige inlandsche ambtenaren, die van een acte van aanstelling voorzien zijn. — Zoo moet hij ook een register houden van de voorname inlandsche geslachten, omtrent hun afkomst, afstammelingen, bloed- en aanverwanten; der geboorten, huwe-

---

[1]) Stb. 1886 no. 244.

lijken en sterfgevallen, terwijl de ambtelijke loopbaan van de ingeschreven personen mede in het register moet worden vermeld [1]). Veranderingen worden in de loopende registers ingelascht en jaarlijks bij een staat door den Regent aan zijn chef overgelegd.

Gezag. Hij handhaaft het gezag binnen zijn regentschap, maar heeft geen beschikking over de gewapende macht.

Onderwijs. Hij houdt toezicht op het onderwijs en de scholen der inlandsche bevolking.

Godsdienst. Als hoofd van den Mohammedaanschen godsdienst, heeft de Regent het oppertoezicht over de priesters en houdt een nauwlettend oog, dat zij zich binnen de perken hunner bevoegdheid houden; dat niemand zich wederrechtelijk een geestelijken titel aanmatige. Hij geeft aan den Resident op, wie passen moeten hebben om als *Hadji* (Mekkaganger) te kunnen vertrekken. De Resident mag die pas niet weigeren. Zoo een Hadji [2])

---

[1]) Om de vijf jaren wordt het register door een nieuw vervangen en het oude bewaard. Hetzelfde geschiedt met het priester-register.

[2]) De Hadji's zijn een der verderfelijkste elementen van de inlandsche bevolking. Het zijn veelal fanatieke onruststokers, die door alle tijden heen het gouvernement last hebben veroorzaakt en nog zullen veroorzaken. De bevolking beschouwt hen als gewichtige wezens, en „thus respected, it was not difficult for them to rouse the country to rebellion, and they became the most dangerous instruments in the hands of the native authorities opposed to the Dutch interests The Mahometan priests have almost invariably been found most active in every case of insurrection Numbers of them, generally a mixed breed between the Arabs and the islanders, go about from state to state in the Eastern Islands, and it is generally by their intrigues and exhortations that the native chiefs are stirred up to attack or massacre the Europeans, as infidels and intruders," zegt RAFFLES van hen in zijn History of Java I bl. 3. Dat hij juist schreef, is door menig voorbeeld

terug is gekeerd, onderzoekt de Regent of hij zijn plichten te Mekka heeft verricht, en zoo ja, dan rijkt hij hem een getuigschrift uit, waardoor deze de bevoegdheid krijgt om de kleeding van Hadji te dragen.

Van een en ander geeft de Regent den Resident kennis, alsmede van elke overtreding door de priesters in hun beroep begaan. — Hij houdt een register der priesters van zijn regentschap, waarin hij alle mutatiën onder hen moet aanteekenen, en legt daarvan jaarlijks een staat aan zijn chef over.

Armwezen. Bedelarij gaat hij tegen. De Regent zorgt, dat de behoeftigen volgens de volksinstellingen en gebruiken worden onderhouden. Mochten hieromtrent algemeene maatregelen noodig zijn, dan brengt hij zulks met zijne voorstellen ter kennis van zijn chef.

Hygiène. Hem is de zorg voor de algemeene gezondheid opgedragen, zoodat hij de reinheid en zindelijkheid in zijn regentschap moet bevorderen. Mocht in het belang der hygiène eenig bijzonder werk noodig zijn, dan doet

---

bevestigd geworden, waarom het zeer wenschelijk en gebiedend is om aan den invloed van deze dweepers en onruststokers voor goed een einde te maken, dien althans zeer te beperken. Het Bataviaasch Handelsblad gaf, na de onlusten in 1888 te Tjilegon in Bantam, als middel aan, om b.v. geen enkel voordeel aan de betrekking van Hadji te verbinden. Zou men niet b.v bij wijze van patent een zeer hoog hoofdgeld kunnen eischen van den Hadji, met onherroepelijke verbeurte van de rechten aan het Hadjischap verbonden bij niet betaling? Ook de O. I. C zag het gevaarlijke van de Mekkagangers in en vaardigde op 4 Aug. 1716 een plakkaat uit, verbiedende het overvoeren met Compagnies schepen van „bedevaers off pelgrims, die het graff van Mahometh tot Mecca besogt hebben", en wel „aangesien sodanige swervers alhier maar schadelijk sijn om haeren aanhang onder de Mahomedaenen". VAN DER CHIJS Nederlandsch Indisch Plakaatboek IV, bl. 80.

hij zijn chef de daartoe noodige voorstellen. Hij moet zooveel mogelijk maatregelen nemen ter voorkoming van epidemiën en besmettelijke ziekten; mocht onverwachts een ziekte uitbreken, dan meldt hij dit aan zijn chef.

De Regent moet de koepok-inenting onder de bevolking trachten te bevorderen.

Landbouw. Hij moet de landbouw aanmoedigen en zich op de hoogte trachten te stellen van de daarin voorkomende gebreken en van de middelen tot verbetering daarvan. Hij ziet toe, dat op het juiste tijdstip de producten geplant en ingezameld worden; dat het tijdstip der te verrichten heerendiensten geen beletsel aan den landbouw toebrenge; dat er voldoende besproeiings-werken zijn; dat er een goede qualiteit zaden wordt gezaaid en bewaard voor den volgenden zaai-tijd. Worden algemeene voorschriften of maatregelen in 't belang van verscheidene gemeenten gevorderd, dan doet de Regent daartoe de noodige voorstellen aan zijn chef.

Hij ziet toe, dat de desa-besturen niet afwijken van de gemeentelijke of bijzondere rechten van gebruik of bezit van bouw-, wei- of woeste gronden, zooals die door den G.G. of het gewestelijk gezag, conform de adat zijn geregeld; dat de gemeente-gronden [1]) bijtijds

---

[1]) Het zijn die velden, welke bebouwd worden. Het dorp bestaat n.l. uit huizen met erven, welke individueel bezeten worden; in de nabijheid van de desa treft men dan de velden, sawah's, aan en tevens de gemeene weiden en de woeste gronden, welke op korteren of grooteren afstand van het dorp zijn gelegen. De sawah's zijn de gemeente-velden en worden onder de bevolking verdeeld en door haar bebouwd. VETH, Java I, bl. 648.

verdeeld worden. Worden hem misbruiken te dier zake bekend, of strijdt het plaatselijk belang met het algemeen belang, of blijven bouwlanden braak liggen, dan zendt hij bericht aan zijn chef met zijne voorstellen daaromtrent. — Hij moet den staat der te veld staande gewassen nagaan, bijzonderlijk die tot de voeding der bevolking dienen. Bestaat er vrees, dat hier of daar de oogst zal mislukken, dan geeft hij daarvan dadelijk kennis aan zijn chef, met opgave van de maatregelen welke hij dienstig oordeelt.

Veeteelt. De Regent moet de bevolking aansporen tot uitbreiding van den veestapel, terwijl hij zorgt voor een nauwkeurige opgave van de stuks vee en van de in den veestapel plaats gehad hebbende veranderingen. Is er veepest of een andere besmettelijke veeziekte, een groote sterfte onder het vee of wordt het te veel uitgevoerd, dan waarschuwt hij zijn chef.

Handel. Hij moedigt den voor zijn regentschap winstgevenden handel en takken van nijverheid aan; hij zorgt voor de bestaande *bazars* (markten) en doet daaromtrent voorstellen, zoo hij de oprichting van nieuwe bazars dienstig oordeelt.

Openbare werken. Hij moet zijn aandacht vestigen op de verkeermiddelen en werken van openbaar nut, waarover hem het toezicht is opgedragen. — Hij onderzoekt de behoefte aan- en de gewenschte verbetering en uitbreiding van de verkeermiddelen en levert daaromtrent het verslag aan zijn chef in.

Cultures. Hij moet medewerken tot instandhouding der houtbosschen en tot het welslagen der voorgeschreven

cultures. De bevelen, hem dienaangaande gegeven, brengt hij aan de lagere inlandsche ambtenaren over en zorgt voor de uitvoering daarvan.

Gedierte. De Regent moet wijders de bevolking aanmoedigen tot het dooden van schadelijk en verscheurend gedierte.

Vermaning. Hij moet welwillend zijn tegenover de bevolking en ziet toe, dat de lagere inlandsche ambtenaren het eveneens zijn. Hij vermaant hen, die hierin te kort schieten, en baat dit niet, dan is hij verplicht zijn chef daarvan in kennis te stellen. — Hen straffen mag hij echter niet, — dit recht heeft alleen het europeesch gezag.

Verbetering. Hij moet er voortdurend op uit zijn den staat van zijn regentschap en den toestand der bevolking te verbeteren en daaromtrent voorstellen doen aan zijn chef.

b. FINANCIEN. Opdat de aanslag in de landrente, voor zoover nog noodig, kunne worden gedaan, moet de Regent zoo nauwkeurig mogelijk aan zijn chef een opgave doen van de uitgestrektheid der bebouwde gronden binnen zijn gebied.

Aanslag. Hij helpt meê bij den voorloopigen aanslag in de op de bevolking rustende belastingen.

Belooning. Hij ziet toe, dat de belooningen voor de gouvernements cultures, op de wijze bij algemeene verordeningen voorgeschreven, hoofdelijk aan de bevolking, d.i. aan elk bij de cultuur ingedeeld huisgezin, worden uitbetaald. Worden die betalingen op gezette tijden gedaan, dan dient hij daarbij tegenwoordig te zijn.

Inning. De Regent mag zich echter niet inlaten met de onmiddellijke invordering van 's lands inkomsten noch met de administratie van 's lands pakhuizen.

c. RECHTSWEZEN. [1]). De Regent zorgt voor de handhaving der goede orde en openbare rust, voor de veiligheid van personen en goederen binnen zijn gebied.

Heerendiensten. Hij zorgt, dat de heerendiensten [2]), der bevolking opgelegd, nauwkeurig en zonder eenige afwijking worden nagekomen. Hij let op de bezwaren en gebreken in de bestaande regeling der heerendiensten, en welke middelen, met inachtneming van het algemeen belang, kunnen worden aangewend tot verlichting en vermindering der heerendiensten, en brengt een en ander ter kennis van zijn chef.

Bedrog. De Regent moet er op letten, dat geen volksmenners de bevolking opruien, noch kwakzalvers haar trachten af te zetten door het verkoopen van tooverbriefjes (talismans of amuletten) of anderszins, noch door voorspellingen, bedreigingen, het aannemen van valsche namen of andere middelen de bevolking vrees aanjagen. Merkt hij iets van dergelijke handelingen, dan is hij gehouden zijn chef daarvan terstond kennis te geven of, moet er dadelijk gehandeld worden, dan kan hij op eigen verantwoordelijkheid, in afwachting van nadere bevelen, alle zoodanige maatregelen nemen als in het belang der goede orde en rust geboden worden, op welke beschikkingen hij dadelijk de goedkeuring van zijn chef moet vragen. Immers, wel is hem de zorg der politie binnen zijn ge-

---

[1]) Bij ontstentenis van een Regent zullen de politie-werkzaamheden, aan de Regenten opgedragen, door den Resident of Ass.-resident worden waargenomen, voor zoover de bepalingen op dezen toepasselijk kunnen zijn I. R. a 73 en 74.

[2]) Zie hieronder bij de desa-hoofden „Heerendiensten".

bied opgedragen, maar onder de bevelen van den Resident.

Rapport. Alle rapporten en relazen van districtshoofden, door hem ontvangen, moet de Regent aan den Resident doorzenden Komt er ter hoofdplaats van de residentie of ass.-residentie een gevangene aan, dan geeft hij daarvan dadelijk kennis aan den Hoofd-djaksa of Djaksa, met toezending van de tot de zaak betrekkelijke stukken, welke zullen dienen bij het verhoor, dat binnen 24 uren door den Hoofd-djaksa of Djaksa moet worden gehouden en die daarvan proces-verbaal opmaakt. De Regenten, die niet ter hoofdplaats der residentie of ass.-residentie gevestigd zijn, moeten de vóór hen gebrachte gevangenen met de tot zaak betrekkelijk stukken en hun schriftelijk bericht en advies, benevens het proces-verbaal van het door den Djaksa gehouden verhoor, *illico* aan den Resident opzenden, of, ligt hun regentschap in een ass.-residentie, dan aan den Ass.-resident.

Heeft de Regent van een districts-hoofd kennis gekregen van een gedane aanhouding, dan geeft hij de noodige bevelen aan dat Hoofd, maar in belangrijke zaken moet hij eerst den Resident om instructie vragen.

De bevolkingsstaten, hem door de districts-hoofden toegezonden, worden door den Regent met zijne aan- of opmerkingen aan den Resident gezonden

Binnen zijn gebied heeft hij het toezicht over alle gevangenissen, moet die van tijd tot tijd bezoeken en doet aan den Resident verslag van zijn bevinding [1]).

Opsporing. Hij is verder belast met de opsporing van

---

[1]) Vgl. I R. a 65, 67—70.

strafbare feiten, waarbij hij de daartoe betrekkelijke voorschriften zal hebben te volgen (I. R.)

Gemeente. De Regent beschermt het recht der desa, om hare huishoudelijke aangelegenheden met inachtneming van de plaatselijke gebruiken te regelen, voor zooverre deze laatste niet in strijd zijn met de verordeningen van den G. G. of van het gewestelijk gezag. Hij waakt, dat geen inbreuk worde gemaakt op het recht der dorpelingen om hun eigen desa-bestuur te kiezen. Mocht de *adat* (zeden, gewoonten en instellingen van het volk) in strijd zijn met het algemeen belang, de verordeningen van den G. G. of van het gewestelijk gezag, dan waarschuwt hij zijn chef.

Worden bij algemeene oproeping bijzondere diensten van de desa-bewoners geeischt, dan zorgt de Regent, dat de districts-hoofden naar billijkheid die diensten over alle desa's verdeelen.

Knevelarij. Hij waakt tegen elke willekeur en knevelarij [1]), door wien ook gepleegd tegen de bevolking. Worden deze toch begaan, dan waarschuwt hij zijn chef.

Hij houdt een nauwlettend oog, dat geen andere belastingen van de bevolking worden geheven, dan die bij algemeene verordeningen zijn bevolen. Elke overtreding in deze bericht hij onmiddelijk aan zijn chef.

Petitie. Hij moet voor den Inlander de gelegenheid openstellen, om vrijelijk klachten tegen het bestuur in te brengen en verzoekschriften in te dienen. — Alle bezwaren der ingezetenen worden bij hem ingebracht

---

[1]). A. 122 Wetb v Strafr. voor Inlanders.

en door hem onderzocht. Naar bevind van zaken neemt hij dadelijk de vereischte maatregelen, of stelt die aan den Resident voor, wien hij van alles behoorlijk verslag moet geven [1]).

Contract. De Regent zorgt, dat geen overeenkomsten tot het beginnen of voortzetten van ondernemingen van landbouw of nijverheid met de bevolking, in strijd met de bestaande verordeningen, worden gesloten of ten uitvoergelegd [2]). Bijzonderlijk weert hij contracten tot betaling der landrente tegen afstand van producten, en tot den opkoop van rijst en andere gewassen tegen genot van voorschotten. Van overtredingen te dezer zake verwittigt hij zijn chef.

Men heeft wijders in ieder regentschap een Regentschaps-gerecht [3]), ter beslissing van kleine zaken onder den Inlander.

Regentschaps gerecht.

Ten minste eenmaal 's weeks zal dit gerecht op de hoofdplaats van het regentschap zitting houden tot uitwijzing van zaken, ter zijner competentie staande

Samenstelling: *Voorzitter en eenig rechter*, de Regent of, bij ontstentenis, de Patih.

Adviseerende leden, zoovele lagere inlandsche hoofden, als volgens de adat door den Resident zal worden bepaald, benevens de Penghoeloe of diens plaatsvervanger.

---

[1]) I. R. a. 66

[2]) Stb 1838 n° 50; 1863 n°. 152

[3]) R.—O. a 81 v v. I R a. 109. v.v.

O. M., de Djaksa.

RECHTSPRAAK. Behoudens de zaken, die door den Resident ter Politie-rol moeten worden afgedaan, neemt het Regentschaps-gerecht kennis,

a. in eersten aanleg:

1°. van *alle* civiele vorderingen tusschen of tegen eigenlijk gezegde Inlanders ingesteld, een som of waarde van *f* 20—50 tot onderwerp hebbende;

2°. van alle klachten tegen de in sub 1° genoemde personen ingebracht ter zake van verwonding van vee; beschadiging van- en nalatigheid in het onderhouden van bruggen, wachthuizen, paggers d. z. levende heggen, en dergelijke; verzuim in 't onderhoud van straten, wegen, waterleidingen en rivieren; van schade toegebracht door losloopende dieren; van verzuim in 't opkomen bij de nachtwacht en het niet betrekken der wachten, en het nalaten of niet behoorlijk vervullen van andere dienstplichtigheden; van kleine diefstallen en vechtpartijen en dergelijke overtredingen, waarvan de kennisneming niet bepaaldelijk aan een anderen rechter is opgedragen.

Wanneer Europeanen of met dezen gelijkgestelden als eischers of klagers tegen eigenlijk gezegde Inlanders optreden, staan beide partijen terecht voor den Landraad. Maar geschiedt de eisch of de klacht door Chineezen of vreemde Oosterlingen, dan moeten beide partijen voor het Regentschaps-gerecht verschijnen [1])

De straffen die deze rechtbank mag opleggen zijn:

---

[1]) R O a. 87; R. R a. 75. 80 en 109; R. O. a. 95, 4°.

a. geldboete, niet hooger dan *f* 10.

b. gevangenisstraf van 1 tot 6 dagen.

Deze straffen mogen echter niet gezamenlijk worden opgelegd, doch slechts alternatief.

Van de vonnissen in sub 1° en 2° gewezen is hooger beroep toegelaten bij den Landraad.

b. in hooger beroep en hoogste ressort:

van de aan hooger beroep onderworpen uitspraken der Districts-gerechten.

Het Regentschaps-gerecht heeft geen rechtspraak in zake eenige overtreding van pachten of belastingen Deze komen voor den Landraad (R. O. a. 95, 3°).

Batavia. Aangezien in deze residentie geene regentschaps-gerechten bestaan, zoo zullen de bovengenoemde zaken aldaar door den Resident ter Politie-rol worden afgedaan. Van zijne uitspraken ten deze is geen nadere voorziening toegelaten (R. O. a 88.)

De onder litt. *a*, *b* en *c* genoemde werkzaamheden der Regenten worden tevens beheerscht door- en vinden hare uitbreiding in algemeene of bijzondere verordeningen en voorschriften, waarbij den Regenten eenige verplichting opgelegd of bevoegdheid toegekend wordt, alles evenwel voor zoover die niet in strijd zijn met- of eenige wijziging hebben ondergaan door de onder litt. *a*, *b* en *c* genoemde bepalingen [1]).

Ten dienste van den Regent staat een schrijver, de *Djoeroetoelis*, die eigenlijk de *factotum* van den Regent,

[1]) Stb. 1867 no. 114 B. a. 39.

den Patih en districts-hoofden is. — Voorts heeft hij één *mantri-kaboepaten* ter zijner beschikking, als overbrenger van zijne bevelen, m. a. w. de Regentsbode [1]).

RONGGO'S

Reeds VALENTIJN en RAFFLES gewagen van hen, terwijl wij ze nog terugvinden in a. 71 I. R. Sedert echter in 1874 Stb. n°: 72 en 73 de verdeeling van Java en Madura in regentschappen en districten werd vastgesteld, zijn zij in het Gouvernements gebied afgeschaft en dus niet meer bestaande.

PATIH.

Onder DAENDELS werd hij Bopatti genoemd, welken naam RAFFLES aan den Regent gaf, terwijl hij diens assistent met: *Patih* betitelde Deze laatste benaming bleef sedert behouden.

De Patih vertegenwoordigt den Regent en staat dezen in al zijne werkzaamheden bij. Vandaar dat de Regent den Patih alle zoodanige werkzaamheden kan opdragen, als hij geraden zal oordeelen [2]).

Bij ontstentenis van den Regent, treedt de Patih in diens plaats en vervult al diens werkzaamheden, totdat door den G. G. anders wordt beschikt [3]). — Het verbod

---

[1]) Stb 1874 no 72.
[2]) I. R a. 72.
[3]) Stb. 1867 n°. 114 B. a. 5.

voor de Regenten om handel te drijven enz. (zie bl. 193) is evenzeer op den Patih van toepassing [1]).

Wat zijn benoeming, schorsing en ontslag betreft, — hetgeen op bl 191 van de Regenten werd gezegd, geldt ook voor hem. — Zoolang hij in functie is, staat de Patih in strafzaken ter eerster instantie terecht voor de rechtbanken en rechters, ingesteld voor Europeanen en met dezen gelijkgestelde personen (Stb. 1867 n°. 10, a. 3, c.).

De ter hoofdplaats van het gewest zetelende Patih krijgt een traktement van *f* 300 's maands en die te Bawean *f* 150. — De bevoegdheid om pantjen-diensten van de bevolking te eischen is opgeheven, maar als vergoeding daarvoor wordt aan alle Patihs maandelijks een individueele toelage van *f* 75 gegeven. De zelfstandige Patihs, d. i. zij die buiten de regentschaps-hoofdplaats gevestigd zijn, krijgen een maandelijksche bezoldiging van *f* 400 en vrije woning of anders *f* 40 's maands, als indemniteit voor huishuur [2]).

De Patih voert een songsong met groen, wit en blauw veld, waaromheen drie vergulde cirkels. Voorts een gevolg van 9 personen en 2 tot 4 oppassers [3]).

Ten overstaan van het hoofd van gewestelijk of plaatselijk bestuur en den Regent, legt hij op plechtige wijze in 't openbaar zijn ambtseed af [4]).

---

1) Stb. 1886 n°. 244.
2) Stb 1867 n°. 123, 125; 1882 n°. 136, 138; 1888 n°. 23.
3) Stb. 1824 n°. 13; 1871 n°. 206.
4) Stb 1861 n°. 70; 1882 n°. 110

Kliwon.

Ook deze was den Regent tot hulp toegewezen, maar sedert 1874 Stb. n° 72 is deze betrekking op Java ingetrokken. [1])

Districts- en Onderdistricts-hoofden.

(R. R. a. 70.- Stb. 1867 n°. 114 C.)

Reeds tijdens de O. I. Cie benoemden de Regenten over de verschillende deelen van hun regentschap een Hoofd, om onder hun toezicht aldaar de administratie te voeren. — Daendels volgde dat beginsel, maar gaf geen bepaalde instructie voor de districts-hoofden.

Raffles evenwel stelde hun werkkring vast, welke voornamelijk uit politie-werkzaamheden bestond. — Door C. C. G. G. werd daarin geen noemenswaardige verandering gebracht.

Districts-hoofd.

Hoewel a. 70 van het R R. het bestaan van districten slechts facultatief voorschrijft, zoo zijn op Java toch alle regentschappen in districten verdeeld

Aan het hoofd van een district staat een districtshoofd met den titel van *Wedono* [2]).

Hij krijgt een tractement van *f* 200 à *f* 250 's maands; hij

[1]) Zie onder I, a van het genoemde Staatsblad.

[2]) Vroeger ook dien van Demang (nog heden ten dage in de residentie Batavia), Kapala-Tjoetak. Sedert 1874 Stbl. no. 72 dien van Wedono.

heeft echter geen recht meer om pantjen-diensten van de bevolking te vorderen, maar krijgt daarvoor *f* 60 's maands als vergoeding. Daarenboven als cultuurprocenten: 4 duiten van iedere pikol koffie en 10 duiten per pikol suiker, altijd wanneer in zijn district koffie en suiker verbouwd wordt [1]).

Een stoet van 6 personen maakt zijn gevolg uit en hij voert een songsong met een blauw veld, omgeven door twee vergulde cirkels. [2])

De Wedono wordt, op voordracht van den Resident in overleg met den Regent, door den G.G. benoemd en ontslagen, terwijl hetgeen daaromtrent bij de Regenten werd gezegd (bl. 191), ook op de districtshoofden van toepassing is Zoolang hij in functie is, staat de Wedono in strafzaken in eersten aanleg terecht voor de rechtbanken en rechters voor Europeanén en met dezen gelijkgestelden aangewezen. [3])

Alvorens zijn ambt te aanvaarden, legt hij, ten overstaan van het hoofd van gewestelijk of plaatselijk bestuur en den Regent, in 't openbaar en op plechtige wijze zijn ambtseed af. [4])

Onderdistricts-hoofd.

De districten worden weêr verdeeld in onderdistricten, geplaatst onder Hoofden met den titel van *Assistent-*

---

[1]) Stb 1850 no 24; 1882 no 136 en 138. FOKKENS, t a. p. bl. 428 en 460.
[2]) Stb 1867 no. 125, 123; 1824 no 13; 1882 no 136 en 138.
[3]) Stb 1867 no. 10. a. 3. c.
[4]) Stb 1867 no. 114 C a. 2; 1882 no. 110.

wedono [1]) Deze zijn weêr gesplitst in Ass.-wedono's der 1e en 2e klasse.

De Ass.-wedono wordt door den Resident benoemd en ontslagen, die hem tevens, naar gelang zijner geschiktheid, de afdeeling aanwijst, waar hij werkzaam zal zijn. — Hij staat voor den gewonen inlandschen rechter (Landraad, Ommegaand-gerecht, Politie-rol, Regentschaps- en districtsgerecht) terecht [2])

De instelling van het ambt van onderdistricts-hoofd sproot voort uit den wensch, om de politie te verbeteren en de administratie te versterken. [3])

De Ass.-wedono's der 1e klasse krijgen *f* 100, die der 2e klasse *f* 65, als maandelijksch traktement, terwijl voor het gemis van het recht om pantjen diensten van de bevolking te eischen, de Ass.-wedana's der 1e klasse een maandelijksche toelage ontvangen van *f* 30, en die der 2e kl. van *f* 20 [4]). Daarenboven ontvangen zij als cultuurprocenten 4 duiten van de pikol koffie [5]) en zoo er geen koffiegecommitteerde is, dan 6 duiten; van de suiker ontvangen zij ook enkele van de 10 duiten, die voor de mindere inlandsche hoofden bestemd zijn en door den Resident verdeeld worden. [6])

Als statie hebben de Ass.-wedono's der 1e kl een

---

[1]) Stb 1874; n° 72; 1875 n°. 99.

[2]) Stb 1867 n°. 10 — Noot op bl. 124. — Stb. 1876 n°. 65.

[3]) Pierson, t. a p bl. 26 v v

[4]) Stb. 1874 n°. 72; 1882 n° 136 en 138.

[5]) In de 4 duiten, aan de onderdistricts-hoofden toekomende, deelt het districtshoofd meê als hoofd van het onderdistrict, dat onder zijn oogenblikkelijk beheer staat (zie Fokkens, t. a. p. bl. 428)

[6]) Stb 1850 n° 24; 1875 n° 234*a* — Fokkens, t a. p. bl. 428 en 460.

gevolg van 5, die der 2_e kl. een van 4 personen. De songsong voor de Ass.-wedono's der 1e kl. is: veld blauw met één vergulden cirkel;

veld blauw met één vergulden cirkel op eenigen af stand van den buitensten rand, voor die der 2_e klasse [1]).

De Ass. wedono is onmiddellijk ondergeschikt aan het districts-hoofd, maar heeft toch, als leiddraad bij zijne werkzaamheden, dezelfde voorschriften te volgen als het districts-hoofd [2]).

De onderdistricten, waarin de standplaats van het districtshoofd is gelegen, worden rechtstreeks door den Wedono zelven bestuurd. [3])

Bij de aanvaarding van zijn ambt legt hij, ten overstaan van het hoofd van plaatselijk bestuur [4]) en den Regent, in 't openbaar en op plechtige wijze zijn ambtseed af [5]).

Wat nu den werkkring der Wedono's en Ass. wedono's betreft, wij vinden dien omschreven in het hierboven aangehaalde nummer van het Staatsblad van 1867 [6]), waardoor alle andere voorschriften worden beheerscht, zoodat, in geval van strijd tusschen die instructie en eenige andere bepaling, steeds de voorschriften van 1867 Stb. n°. 114 zullen moeten worden gevolgd.

Hun taak is dan:

---

[1]) Stb 1874 n°. 194

[2]) Stb. 1874 n°. 93.

[3]) Bawean (res. Soerabaija) is uitgezonderd Stb. 1874 n° 72.

[4]) Vgl noot 1 bl 119.

[5]) Stb. 1879 n°. 351.

[6]) Stb 1870 n°. 124.

a. CIVIEL BEHEER. De Resident of Ass. resident voert het oppertoezicht over hen, maar de districts-hoofden staan, in de dagelijksche leiding van zaken, onder de onmiddelijke bevelen van den Regent; de Ass. wedono's onder die van den Wedono [1]).

Uitvoerders. Zij zorgen voor de uitvoering van alle verordeningen en bevelen, betrekkelijk de inlandsche bevolking van hun district.

Standplaats. Zij moeten ter hoofdplaats van hun dis trict resideeren en mogen zich niet buiten hun gebied begeven, dan alleen met toestemming van den Regent of krachtens een bijzonderen last, of wanneer de dienst vordert, dat zij zich bij den Regent vervoegen en het belang van den dienst niet veroorlooft, dat zij vooraf verlof tot verwijdering aanvragen.

Verbod. Het verbod voor de Regenten, om handel te drijven enz bl. 193, is evenzeer op hen van toepassing [2]).

Inlichting. Het districts- en onderdistricts-hoofd in 't bijzonder komen in onmiddelijke aanraking met den Controleur, waarom zij hem behulpzaam moeten zijn bij zijne ambtsverrichtingen, hem de noodige inlichtingen en opgaven doen en hem op zijne dienstreizen door hun gebied vergezellen.

Van alle bijzonderheden, binnen hun territoir voorvallende, moeten zij den Regent mededeeling doen.

---

[1]) Waar dus in de volgende bladzijden van de Wedono's gezegd wordt, dat zij den Regent bericht moeten zenden of diens bevelen vragen enz., zullen de Ass-wedono's, ditzelfde moeten doen, maar aan hun onmiddelijken chef, den Wedono

[2]) Stb 1886. n°. 244.

Zij moeten zorgen op de hoogte te zijn van de afkomst en familie-betrekkingen van de inlandsche beambten, hoofden en voorname geslachten in hun district, alsmede van de onder dezen en hunne huisgezinnen plaats gehad hebbende veranderingen, ten einde den Regent ten allen tijde daaromtrent te kunnen inlichten.

Copie. Alle ontvangen dienststukken moeten naar orde des tijds worden bewaard en van de door hen uitgegeven stukken een copie worden gehouden.

Hygiène. De zorg voor de volksgezondheid is hun opgedragen en dus ook voor de zindelijkheid. Mochten er in 't belang van de algemeene gezondheid sloten, kanalen, rivieren enz. gedempt of de bedding omgelegd moeten worden, dan doen zij daartoe de noodige voorstellen aan den Regent. — Heerscht er een epidemie of besmettelijke ziekte, dan geven zij daarvan dadelijk kennis aan den Regent, maar nemen inmiddels de voorgeschreven maatregelen ter beteugeling van de ziekte. — Zij moeten de koepok-inenting zooveel mogelijk onder de bevolking aanprijzen.

Handel. Zij moeten handel en nijverheid in het belang van het district aanmoedigen De bestaande *bazars* (markten) dienen zij in stand te houden en is het openen van nieuwe markten wenschelijk, dan vestigen zij daarop de aandacht van den Regent.

Zij moeten er steeds op uit zijn, om op alle mogelijke wijze de welvaart van hun district te bevorderen en den Regent daaromtrent voorstellen doen.

Gedierte. Zij zullen de bevolking aanzetten tot het dooden van schadelijk en verscheurend gedierte.

Landbouw. De landbouw is aan hunne voortdurende zorg opgedragen; dat ter juister tijd gezaaid en gemaaid worde. — Zij onderzoeken of de tijdstippen voor het bewijzen van op de bevolking rustende verplichte diensten [1]) niet schaden aan de eischen van den landbouw; of er behoefte bestaat aan irrigatie werken. — Zij letten er op, dat goede zaden ter bebouwing gebezigd en bewaard worden. — Zijn er algemeene maatregelen in 't belang van alle of verscheidene desa's noodig, dan brengen zij dit den Regent onder 't oog. — Zij waken, dat de desabesturen aan de gemeentelijke of bijzondere gebruiks- en bezitsrechten van bouw-, wei- of woeste grond, zooals deze in overeenstemming met locale gebruiken door den G. G. of het gewestelijk gezag geregeld zijn, niet te kort doen; dat de desa-gronden tijdig verdeeld worden [2]). Van alle misbruiken te dier zake geven zij den Regent kennis, als ook wanneer er bouwland braak blijft liggen of de gemeentelijke gebruiken in strijd zijn met het algemeen belang. — Zij moeten het te veld staande gewas nagaan, inzonderheid de rijstbouw en andere tot de voedingsmiddelen der bevolking dienende producten. Bestaat er gevaar voor misgewas en mislukking van den oogst, dan waarschuwen zij onmiddelijk den Regent

Veeteelt. Zij moedigen de vermeerdering van den veestapel aan, en gaan het juiste aantal stuks vee en de mutatiën, welke daaronder hebben plaats gehad, na. Ontstaat er veepest of eene andere besmettelijke veeziekte,

---

[1]) Zie bij de desa-hoofden „Belastingen-Heerendiensten".
[2]) Verg noot 1 bl. 197,

of heerscht er een buitengewone sterfte onder het vee, dan rapporteeren zij dit aan den Regent.

Cultures. Zij moeten het hunne er toe bijbrengen tot instandhouding van alle op hoog gezag ingevoerde cultures. De orders hun dienaangaande door den Regent en, namens den Resident, door den Coutroleur gegeven, doen zij stiptelijk uitvoeren.

Openb. Werken. Zij moeten een oog houden op de openbare werken en publieke verkeer-middelen, zooals dat bij de verordeningen daaromtrent is voorgeschreven. Bestaat er behoefte aan nieuwe verkeermiddelen of aan uitbreiding of verbetering daarvan, dan waarschuwen zij den Regent.

b. FINANCIËN. Voor den aanslag der bebouwde eigendommen in de belasting, zijn de districts-hoofden, voor zooverre de hun ten dienste staande middelen dit toelaten, verplicht de uitgestrektheid der bebouwde gronden binnen hun gebied na te gaan en den Regent daarvan opgave te doen.

Zij waken voor een behoorlijke repartitie onder de desa-bewoners van den aanslag der desa in de landrente; is ieders aandeel in den dorpsaanslag vastgesteld, dan wordt het bedrag van het aandeel in de kohieren ingeschreven en door de districts-hoofden voor *gezien* geteekend.

Ook bij den voorloopigen aanslag in andere op de bevolking rustende belastingen verleenen zij hun hulp.

c RECHTSWEZEN. Zij zijn aansprakelijk voor de handhaving eener goede politie binnen hun district; voor de veiligheid van personen en goederen. De handelingen van opruiers en kwakzwalvers moeten zij met kracht

tegengaan, opdat de bevolking niet tot kwaad verleid of van haar geld en goederen beroofd worde door het verkoopen van z.g. tooverbriefjes (talisman), of vrees worde aangejaagd door het doen van voorspellingen, bedreigingen, het aannemen van valsche namen of anderszins. Doen deze feiten zich voor, dan geven zij daarvan onmiddelijk kennis aan den Regent, maar mogen in dringende gevallen, op eigen verantwoordelijkheid, de noodige maatregelen nemen in 't belang der publieke rust en veiligheid. Op die maatregelen vragen zij dan de goedkeuring van den Regent.

Ondergeschikten. Evenals zij welwillend jegens de bevolking moeten zijn, zien zij toe, dat ook de onder hun bevelen geplaatste ambtenaren dit betrachten en dat dezen zich streng binnen de grenzen hunner bevoegdheid houden. Gaan hun ondergeschikten zoover buiten hunne bevoegdheid, dat hunne handelingen het karakter van een strafbaar feit verkrijgen, dan moeten de Wedono's, dadelijk na de ontdekking daarvan, den Regent met het geval in kennis stellen.

Zij moeten het gebruik van opium onder die ambtenaren met kracht tegengaan. Slagen hunne vermaningen niet, dan deelen zij dit den Regent mede, onder aanbod van hunne voorstellen tot verbetering.

Zoowel zij als de lagere inlandsche ambtenaren hebben zich te onthouden van elke inmenging in het recht der desa's om hare eigen huishoudelijke aangelegenheden te regelen en vrijelijk haar hoofd te kiezen, alles zoolang het desa-bestuur niet in strijdt handelt met bestaande verordeningen van den G. G. of het gewestelijk

gezag. Is dit genoemde recht der desa's in strijd met die verordeningen, dan waarschuwen zij den Regent.

Armwezen. Zij weren de bedelarij, maar zorgen tevens dat de behoeftigen worden onderhouden overeenkomstig de adat. Mochten evenwel de middelen daartoe ontoereikend- en algemeene verordeningen daaromtrent wenschelijk zijn, dan vervoegen zij zich tot den Regent.

Heerendiensten. Zij houden een wakend oog, dat de op de bevolking rustende verplichte diensten volgens de hun bekende voorschriften worden gevorderd. Noch zij noch de lagere beambten mogen daarin eenige verandering brengen Zij zorgen, dat geen willekeur worde gepleegd in zake het eischen van heerendiensten: dat alzoo daaronder niet begrepen worde eenige gedwongen levering, 't zij in geld, 't zij in natura. — Wanneer er door verscheidene gemeenten gezamenlijk diensten moeten gepresteerd worden, dan moeten de Wedono's zorgen, dat er een billijke arbeids-verdeeling onder die desa's plaats hebbe. — Treffen zij in de bestaande regeling tot het presteeren van heerendiensten gebreken aan, of is er, zonder nadeel toe te brengen aan het algemeen belang, verlichting of vermindering in het bewijzen dier diensten mogelijk, dan vestigen zij daarop de aandacht van den Regent.

Iedere willekeurige heffing van belasting van de bevolking moet door de districts-hoofden worden tegengegaan, en den Regent daarvan kennis worden gegeven. Alzoo waken zij tegen elke knevelarij, willekeur, misbruik van gezag en andere ongeoorloofdheden jegens de bevolking.

Klacht. Zij waarborgen der bevolking het recht om

klachten over het bestuur in te brengen. Van iedere poging tot verkorting van dit recht stellen zij den Regent in kennis.

Contract. Zij mogen niet gedogen, dat met de bevolking, in strijd met bestaande verordeningen, overeenkomsten worden aangegaan of ten uitvoer gelegd tot het aanvangen of voortzetten van ondernemingen van landbouw of nijverheid. In 't bijzonder moeten zij tegengaan het sluiten van overeenkomsten met de bevolking tot het betalen van landrente tegen afstand van producten, of tot het opkoopen van voedingsmiddelen tegen genot van voorschotten. Van elke overtreding op dit punt stellen zij terstond den Regent in kennis.

Politie. [1]) Binnen hun ressort zijn zij belast met de uitoefening der politie, maar staan onder de bevelen van den Regent [2]), terwijl ook de Resident of de Ass.-resident rechtstreeks of door tusschenkomst van den Regent bevelen aan hen kan geven, betrekkelijk hunne werkzaamheden, welke bevelen zij stipt hebben op te volgen.

De Wedono's moeten aan de dorps- en onder hen staande politie-hoofden voorschriften en bevelen geven, betrekkelijk de richtige vervulling der politie.

Inspectie. Van tijd tot tijd moeten zij door hun district reizen, om te controleeren of de onder hunne bevelen staande beambten, bijzonderlijk de desa-hoofden, zich goed

---

[1]) I. R a. 36 v.v.

[2]) Waar geen Regent (of onderregent) is, staan de districts-hoofden onder het onmiddelijk toezicht van den Resident of Ass.-resident, op wien dan toepasselijk is 't geen hierboven bepaald wordt omtrent de Regenten I. R. a 54

van hun taak kwijten. Maken dezen zich aan plichtsverzuim schuldig, dan moeten zij hun een vermaning geven en helpt dit niet, dan brengen zij hun klacht daarover bij bij den Regent in.

Wacht. In overeenstemming met de door den Regent, Resident of Ass.-resident gegeven bevelen, zorgen zij voor de behoorlijke plaatsing der wachthuizen, voor de billijke verdeeling en het betrekken der wachten langs de wegen. — Deze nachtwachten moeten alle lieden van verdacht allooi, of die goederen of vee vervoeren, waarvan dezen het bezit niet kunnen rechtvaardigen, aanhouden en dadelijk voor het districts-hoofd brengen.

Opsporing. Zij zijn belast met het opsporen van strafbare feiten, terwijl zij alle ontvangen inlichtingen, op de zaak betrekking hebbende, schriftelijk aan den Regent moeten mededeelen. Geldt het een misdrijf, dan moeten zij zich — bij verhindering, het onmiddellijk in gezag op hen volgend hoofd — naar de plaats waar 't feit gepleegd is begeven, proces-verbaal van hunne bevinding opmaken en dit aan den Regent zenden. Wat het onderzoek zelve betreft, de regelen daaromtrent bij de desahoofden [1]) gegeven, zijn ook op hen van toepassing, voor zoover dat althans mogelijk is. — Wordt er een lijk gevonden, of sterft iemand onder verdachte omstandigheden of is de oorzaak van iemands dood niet bekend, dan moeten de districtshoofden — bij ontstenis het op hen volgend hoofd — lijkschouwing houden in tegen-

---

[1]) Zie bij de desahoofden „Opsporing". — I. R a. 41 § 2; a 17, 18 en 21

woordigheid van 2 dorpshoofden als getuigen, en, zoo mogelijk, van een geneeskundige. Van de schouwing en het daarmede in verband staande moeten zij een relaas opmaken en met de getuigen onderteekenen. Dit relaas, benevens een schriftelijk door hen onderteekende opgave van de door het betrokken desa-hoofd gedane of van elders ontvangen inlichtingen en de in beslag genomen voorwerpen van overtuiging, zullen dadelijk aan den Regent moeten worden opgezonden. Is een geneeskundige bij de schouwing aanwezig geweest, dan zal deze een afzonderlijk verslag (visum repertum) opmaken en onderteekenen, 't geen dan met het relaas van het dorpshoofd [1]) aan den Regent zal worden ingezonden.

Aanhouding. In geval van betrapping op heeter daad, of wanneer er vrees bestaat, dat de verdachte zich uit de voeten zal maken, mogen de districts-hoofden, op eigen verantwoordelijkheid, iemand gevangen doen nemen en den aangehoudene voor den Regent brengen. Echter moeten zij hierin met omzichtigheid te werk gaan. Ook waneeer er, na eene lijkschouwing, genoegzame aanwijzing van schuld bestaat, zullen zij den verdachte in verzekerde bewaring kunnen nemen en hem met de ter zake betrekkelijke stukken aan den Regent moeten opzenden. - Buiten de genoemde gevallen, mogen zij niemand op eigen gezag in hechtenis laten nemen, maar zij zijn tot aanhouding verplicht, wanneer het boven hen gestelde gezag hun daartoe bevel geeft. — Zij kunnen tot het doen eener aanhouding de hulp der

---

[1]) I R. a. 17 v.v.

desa-hoofden en dorpsbewoners inroepen. — Van iedere aanhouding zullen zij een relaas opmaken, den naam en woonplaats der getuigen en hunne verklaringen opteekenen en dit met den gevangene, benevens alle bewijsstukken en de bij hen ingekomen relazen, daartoe betrekkelijk, aan den Regent doen toekomen. Tenzij dit bepaald onmogelijk is, moet iedere gevangene binnen driemaal 24 uren aan den Regent worden opgezonden. Op eigen gezag mogen zij geen gevangene ontslaan, maar achten zij dit wenschelijk, dan dragen zij de redenen aan den Regent voor, maar zenden toch tevens den gevangene aan hem op

In de gevallen, dat zij niet mogen gevangennemen, zullen de districts-hoofden, onder overlegging der tot de zaak betrekkelijke relazen en andere stukken, dadelijk een nauwkeurig verslag aan den Regent zenden en diens bevelen vragen.

Rapport. Eens in de veertien dagen zullen zij zich naar den Regent begeven, om hem verslag te doen (voor zoover zij dit niet reeds te voren deden) van alles wat er in hun district in de laatste twee weken is voorgevallen [1]). Mochten zij niet persoonlijk bij den Regent kunnen verschijnen, dan kan de Regent met toestemming van den Resident toestaan, dat het 14 daagsch rapport schriftelijk worde ingediend.

Registers. De uittreksels der bevolkings-registers, hun door de desa-hoofden opgezonden, [2]) zullen zij verzamelen

---

[1]) In de praktijk echter schijnen zij zich slechts eens in de maand naar den Regent te begeven (zie v. Gorkom, t a. p. bl. 27).

[2]) I. R a. 27 en 28.

en daaruit jaarlijks een algemeenen staat van het district samenstellen en binnen de eerste drie maanden van elk jaar aan den Regent doen toekomen.

Meerdere districten gezamenlijk, of ieder district afzonderlijk, al naarmate de G G. dit noodig oordeelt, heeft zijn Districts-gerecht [1]) om kleine zaken onder den Inlander uit te wijzen.

DISTRICTS-GERECHT.

SAMENSTELLING. *Voorzitter* en *eenig rechter*, het districts-hoofd.

Adviseerende leden, de Penghoeloe, benevens zoodanige inlandsche Hoofden als door den Resident, na den Regent gehoord te hebben, zullen worden aangewezen

O. M. de Djaksa [2]).

RECHTSPRAAK. Eénmaal 's weeks moet het Districtsgerecht zitting houden in de hoofdplaats van het district. -- Het neemt kennis,

a. in eersten aanleg:

van *alle* civiele vorderingen tusschen of tegen eigenlijk gezegde Inlanders [3]), de som of waarde van *f* 20,— niet te bovengaande.

Van deze vonnissen is hooger beroep toegelaten bij het Regentschaps-gerecht.

b. in hoogste ressort:

van alle klachten tegen de bovengenoemde Inlanders

[1]) R. O. a. 77 v.v. en 86 v.v. – I. R. a. 93 v.v.

[2]) R. O. a. 62 § 1.

[3]) R. R. a. 109.

ingebracht ter zake van het uiten van scheldwoorden en mondelinge beleediging.

De rechter mag hierbij tot geen hoogere straf dan *f* 3,– boete veroordeelen, terwijl hij onbevoegd is gevangenisstraf of lijfsdwang op te leggen.

Wanneer Europeanen of met dezen gelijkgestelden, als eischers of klagers tegen eigenlijk gezegde Inlanders optreden, dan staan beide partijen voor den Landraad terecht. Maar geschiedt de eisch door Chineezen of vreemde Oosterlingen, dan moeten beide partijen voor het Districtsgerecht verschijnen [1]).

NB. Waar geen Districts-gerechten bestaan, zullen de zaken ter hunner competentie staande, door de Regentschaps-gerechten beslist worden; bij ontstentenis ook van deze laatste, door de Landraden.

In de residentie Batavia zullen de strafzaken, behoorende tot de bevoegdheid der Districtsgerechten, door den Resident ter Politie-rol worden afgedaan.

In de hier genoemde gevallen wordt altijd in het hoogste ressort rechtgesproken. [2])

Batavia. Volgens de bepaling van de instructie van 1867 Stb. n°. 114, I. a. 3, 2° is hetgeen werd gezegd omtrent den werkkring der districts-hoofden, niet van toepassing op de districts-hoofden in de residentie Batavia. Immers de tusschenkomst van Regenten, districts-hoofden en

---

[1]) R. O. a. 95. 4° ; a. 87. — R. R. a. 75 en 80.
[2]) R. O. a. 88.

dergelijke ambtenaren bestaat niet in deze residentie, aangezien er geen inl. bestuur is (zie blz. 9). De Resident voert hier, bijgestaan door vier Ass. residenten, het onmiddellijk bestuur over de bevolking. In ieder onderdeel der afdeelingen is òf een europeesch, òf een inl. politiehoofd gesteld met den titel van schout, commandant of Demang.

De districts-commandanten of Demangs hebben onder zich adjudanten of Ass.-demangs, die weêr in een 1e en 2e klasse verdeeld zijn. De districts-commandanten en adjudanten staan in rang gelijk met de Wedono's en Ass.-wedono's.

De Districts-commandant geniet.	*f*	250,—
De Adjudanten der 1e klasse .	»	75,—
en die der 2e klasse	»	50,—

's maands als traktement.

Bij aanvaarding van hun ambt leggen zij in handen van het hoofd van plaatselijk bestuur den ambtseed af [1]).

Hun werkkring is geregeld bij Besluit van 12 Maart 1828 n°. 17. Hij komt overeen met de politie-werkzaamheden der overige districts-hoofden op Java [2]).

---

[1]) Stb 1878 n°. 75; 1886 n°. 3 en 137.
[2]) Tollens, Verzameling van wetten, besluiten enz II, bl. 278 v v.

Plaatsvervanger van den Wedono.
(Stb. 1867 n°. 114 C. a. 5)

Terwijl bij de Regenten reeds van den aanvang af de Patih, als plaatsvervanger van den Regent is aangewezen, zoo kan men echter bij de districts-hoofden niet van een eigenlijk te voren aangewezen ambts-waarnemer spreken. Bij ontstentenis van den Wedono, zullen zijne functien worden waargenomen door een inlandsch beamdte, daartoe door den Resident voorloopig aangewezen, in afwachting dat daarin door den G.G. nader zal worden voorzien.

DESA-HOOFDEN.
(R. R. a. 71)

Evenals overal elders, zoo leert men ook op Java den eigenlijken volksaard van den bewoner, den Inlander, niet kennen in de groote en volkrijke steden, maar in het kleine dorp [1]), gelegen te midden van het rustige landschap, ver van de centra der europeesche beschaving. Dáár in de *desa* (*lemboer*, *kampong*) ontmoeten wij den Javaan in zijn oorspronkelijk doen en laten.

Een desa is een verzameling van huizen, waarin een aantal huisgezinnen wonen, die dan, al naarmate hunner getalsterkte, grootere of kleinere gemeenten vormen. Dáár, in de gemeente, is de Javaan met recht »thuis".

De vrijheid, die hem daar gelaten wordt, is hem dier-

---

[1]). Zie eene beschrijving van de desa door Mr. S. C H. NEDERBURGH, opgenomen in het T. voor Ned-Indië, 6e jaargang I, bl 420 v. v. — Mr v. D. LITH, t. a. p. bl. 296 v. v. — VETH, Java I, bl. 588 v. v

baar en niet gaarne zal hij zien, dat op die individueele en gemeentelijke vrijheid door het hooger gezag inbreuk wordt gemaakt, een verschijnsel ook aan onzen volksaard eigen: ook wij achten het niet wenschelijk, dat het centrale gezag te veel in onze gemeentelijke zelfstandigheid ingrijpt. Toch hebben wij meer recht tot klagen, zoo het centrale gezag in de belangen der gemeente ingrijpt, dan de Javaan Immers, reeds van de vroegste tijden af kenmerkten wij ons door een streven naar vrijheid, door het zich losmaken van de banden door minder edele vorsten ons aangelegd, een streven, dat met succes bekroond werd en dat toonde, dat slaafsche onderwerping bij ons niet mogelijk was, tegen ons zelfgevoel streed. Door dat streven ontwikkelden zich de gemeenten, die tot grooten bloei geraakten, en niet te verwonderen is het dus, dat, gedachtig aan hare historische ontwikkeling, onze gemeenten trotsch zijn op de eenmaal verkregen vrijheid en die niet gaarne te zeer beperkt zien door het centrale gezag. — Geheel anders is 't met den Javaan gesteld. De geschiedenis leert ons hoe hij van de vroegste tijden zich aan den wil en het goeddunken zijner vorsten onderwierp. »De geheele maatschappij was autocratisch ingericht en gestemd. Blinde gehoorzaamheid en onbepaalde onderwerping aan den meerdere, hadden door eeuwenlange gewoonte, diep wortel geschoten in de harten des volks. Geen wonder dat bij die schier breidellooze macht eenerzijds en die bijna grenzenlooze lijdzaamheid anderzijds, het Javaansche Vorstenbestuur niet was een krachtig, weldadig despotisme, maar

eene beginsellooze, grillige, vaak ondragelijke tirannie." [1]) De Javaan werd, zonder zich daar krachtig tegen te verzetten, onderdrukt en uitgezogen door de vorsten: hij deed gedwee wat men van hem verlangde, al viel hetgeen men eischte nog zoo zwaar voor hem. Was hij ten einde raad, dan verhuisde hij naar andere streken, om te zien of zijne nieuwe woonplaats hem verlichting zou aanbrengen, maar zonder krachtig te protesteeren of op te treden tegen de willekeurige handelingen der Regenten. Eerst met de komst van RAFFLES werd hij eenigszins uit zijn gevallen positie opgebeurd en beschermd tegenover zijn hoofden, m. a. w. het Europeesch gezag, zijne overheerschers beschermden hem tegen zijne natuurlijke hoofden. Acht hij zich dus tegenwoordig vrij, dan is hij die meerdere vrijheid ook aan ons verschuldigd en niet aan zich zelven. Houden wij alzoo de Geschiedenis voor oogen, dan zal het recht van den Javaan, om tegen de inmenging van het centraal gezag in zijne gemeentelijke aangelegenheden te protesteeren of die tegen te werken, slechts een zwak recht zijn. Wenscht de Javaan vrij te zijn in zijne desa, — het bevredigen van dien wensch mag daarom voor de Regeering geen reden zijn, om niet dáár, waar dit geboden wordt, in te grijpen in de regeling van de desa-aangelegenheden: men late de gemeente vrij in eigen boezem, maar men stelle de gelegenheid open, dat ook het centrale gezag zijn invloed kan doen gelden, wil men zich niet aan het gevaar blootstellen, dat door een lagere

---

[1]) NEDERBURGH, t. a. p. T. v. N. I. 6e jaargang, I. bl. 434. — Veth, t. a. p. I. bl. 672.

macht in den Staat verijdeld worde, wat door het hoogste gezag in het algemeen belang geboden wordt.

Aan de desa eenige zelfstandigheid willende schenken, heeft de Wetgever in het R. R a. 71 bepaald, dat de desa-bewoners het recht hebben, om vrijelijk en zonder inmenging van wien ook, hun eigen dorpsbestuur te kiezen, behoudens goedkeuring van het europeesch gezag [1]). »Het oude dorpsbestuur is de eerste schakel, waardoor zich het europeesche gezag kan en behoort te brengen in aanraking met de gansche massa der Indische bevolking. Die aan de Aziatische bevolking haar dorpsbestuur verzekert, is hun vriend en gunsteling, hij zij Christen, Brit of Nederlander. Die met het dorpsbestuur bekend is en dat in zijne bescherming neemt, voert uit in driemaal vierentwintig uren onder het gejuig der menigte, 't geen hij, die zich verbeeldt, dat volstrekt gezag en volstrekte onderwerping, het geheim is der Aziatische instellingen, niet kan gelooven, dat zonder het vergieten van stroomen bloeds zoude worden verkregen," schreef MUNTINGHE in zijn Rapport aan C. C. G. G. [2]).

Wat nu die keuze van het desa-hoofd betreft, welke door het R. R. aan de *bevolking* gewaarborgd wordt, — zij bestond niet overal op 't eiland Java, ja, wat meer

---

[1]) Zie op bl 110 - 113 hierboven.

[2]) v. DEVENTER, Bijdragen enz I, bl 330. — Het is niet vreemd, dat MUNTINGHE zoozeer was ingenomen met de toen bestaande regeling van het dorpsbestuur. Immers, zij was door RAFFLES ingevoerd, maar in bijna alle regelingen van RAFFLES was MUNTINGHE diens rechterhand geweest, en waarschijnlijk dus ook in de regeling van het desa-bestuur, waarom hij dit zoo rooskleurig schilderde.

zegt, in sommige streken van het eiland was zelfs een desa-hoofd, zooals wij later zullen zien, een onbekend iets.

De O. I. C en de Staatscommissie van 1802 sloegen geen acht op het desa-hoofd. Ook DAENDELS, die overigens wel wist, dat aan het hoofd van een dorp een inlandsch hoofd stond, verzuimde de desa-aangelegenheden te regelen. In zijn brief van 12 Nov. 1808 aan den Minister van Koophandel en Koloniën uitte hij zijn voornemen, om alle aanstellingen, ook die der mindere inlandsche hoofden, tot de desa-hoofden ingesloten, onmiddellijk door het Gouvernement (geen keuze dus door het volk) te doen plaats hebben, maar hij gaf geen uitvoering aan zijn voornemen. Bij zijne organisatiën voor Java's N. O. kust en voor Tjeribon bepaalde hij, dat de dorpshoofden, bij uitzondering van alle andere ambtenaren, niet van acten van aanstelling zouden worden voorzien [1]), »als wordende (sc. de desa-hoofden) veelal door het volk zelf gekozen en van jaar tot jaar verwisseld" [2]). Al bestond dit recht der bevolking om haar eigen dorpshoofd te kiezen, de inlandsche vorsten maakten daar veel inbreuk op. Immers in midden-Java werd dit recht in zooverre door de vorsten en Regenten beperkt of verkort, dat zij de keuze niet aan de bevolking overlieten, maar zelf het desa-hoofd aanstelden, waartoe zij dan hèm bevorderden, die aannam aan den Regent, den leenheer des vorsten, de hoogste belasting te betalen [3]). Eerst na de invoering van het geregeld europeesch be-

---

[1]) v. DEVENTER, Bijdragen enz I. bl. 30, 35.
[2]) DAENDELS, Staat enz. O. S. J N K. no. 19 a. 13
[3]) v DEVENTER, Bijdragen enz I. noot op bl. 182.

stuur kwam daaraan een einde. — Immers, RAFFLES, die, zooals wij gezien hebben, den werkkring van het desa-hoofd tot in bijzonderheden regelde, droeg de keuze van het dorpshoofd aan de bevolking op, maar niet overal. Op de particuliere landerijen toch, voornamelijk in het Bataviaasche, werd het dorpshoofd door den landheer gekozen, een gewoonte reeds dateerende uit den tijd der O.I.C. Op de particuliere landerijen in oostelijk Java werd de volkskeuze gehandhaafd [1]), terwijl, volgens rapport van den Resident CRAWFURD aan RAFFLES, in de Vorstenlanden, het desahoofd werd aangesteld door den inlandschen ambtenaar, die in rang het dorpshoofd onmiddelijk voorafging [2]). — Voor lateren tijd is van belang een brief van den Resident van Djokjo, dd. 5 Sept. 1867, waarin gezegd wordt, dat in Djokjo de desa-hoofden, evenals alle andere hoofden, door den Sultan worden aangesteld in overeenstemming met den Resident. Te Solo worden zij door de Regenten benoemd en ontslagen. — Op de particuliere landerijen *bewesten* de Tjimanoek (stroomende in Tjeribon) worden de dorpshoofden (kampong-mandoors) door de landheeren aangesteld of, zoo dezen daarin niet voorzien, door de plaatselijke autoriteit ten hunnen koste [3]). — Zoo bepaalt het Stb. 1878 n⁰. 47, dat door den G.G. benoemd en ontslagen worden de desa-hoofden, gesteld over de z. g. *perdikan-desa's* (d. z. desa's, wier inkomsten door den

---

[1]) v. DEVENTER, Bijdragen enz. I. bl. 194 en noot op bl. 197.

[2]) v. DEVENTER, Bijdragen enz. I. bl. 177 v.v.

[3]) Stb. 1836 no. 19, artt. 52 en 54. — Koloniaal Verslag 1877. Bijlage N. bl. 10

orst werden geschonken tot onderhoud van vrome stichtingen b. v. van z.g. *pesantrens*, d. i. priesterscholen. — Vgl. Mr. v. D. LITH, t a. p. bl. 305. -- VETH. Java, I, bl. 350 en 382) in de residentiën Banjoemas, Bagelen, Madioen en Kediri, en over die desa's, welke uitsluitend bestemd zijn ter bewaking van de graven der voorouders van vorsten, regenten en andere inlandsche grooten, of van tempels en andere in de oogen der bevolking heilige plaatsen (*pakoentjen-desa's*).

Ziet men reeds uit het medegedeelde, dat niet overal op Java aan de bevolking was en is opgedragen, om haar eigen dorpshoofd te kiezen — hoewel de volkskeuze toch de heerschende en een oude gewoonte schijnt te zijn, die hier en daar verloren ging of te kort werd gedaan, — in sommige streken van dit eiland schijnt zelfs het gebruik niet bekend te zijn geweest, om een dorpshoofd als bestuurder van de desa te hebben [1]). Althans de Resident van Bantam schrijft in een brief van 6 Sept. 1867: »dat de bevolking in dit gewest minder achting en eerbied voor de hoofden in het algemeen koestert dan elders op Java," hetgeen hij toeschrijft »aan de omstandigheid, dat de hoofden als de tegenwoordige, welke den Soendanees gedurende ons bestuur zijn gegeven, vroeger bij hen onbekend waren, daar zij steeds door stamhoofden zijn bestuurd geworden." Nog in 1821 schijnen dorpshoofden in Bantam onbekend geweest te zijn, zooals blijkt uit rapporten van dien tijd, waarin alleen over mandoors en oudsten gesproken wordt [2])

VETH, t a p I bl. 589, 649—651.

[2]) v. DEVENTER, Bijdragen enz II. bl 34 en 35

Intusschen hoe het ook zij, tegenwoordig zijn op geheel Java dorpshoofden met het bestuur over de desa's belast.

Terwijl wij hier bezig zijn met de beschrijving van het desahoofd, is het niet ten onpas om met een enkel woord te gewagen van het z. g. *tusschenhoofd*, staande tusschen het dorps- en districts-hoofd in. Deze ambtenaar werd niet door de bevolking gekozen, maar door den Regent of het districts-hoofd aangesteld, hoewel onze Regeering nooit het officieele karakter dier instelling erkende. De Minister BAUD wees er nog uitdrukkelijk op bij de behandeling in 1854 van het R.R. a. 67: »Zooveel de omstandigheden zulks toelaten, wordt de inlandsche bevolking gelaten onder de onmiddellijke leiding van hare eigene, van *regeeringswege* aangestelde of *erkende* hoofden enz." Hij zeide toen: »De niet erkenden komen niet in aanmerking... Het oorspronkelijk Javaansch bestuur erkende in vele gedeelten van Java tusschen de districts- en dorpshoofden een *middenpersoon*, de penatoes (letterlijk centurio), gewoonlijk de voornaamste der dorpshoofden in het district, die de bevelen ontving van het districtshoofd om die aan de overige dorpshoofden over te brengen Ik meen te weten, dat dit raderwerk in verschillende districten nog bestaat, maar de penatoes, niet aangesteld *noch* erkend zijnde door het Nederlandsch Gouvernement, is ook niet begrepen in dit artikel [1]) Wat Java betreft, bij de regeling van het districtsbestuur in 1874 Stb. n°. 72 werd

[1]) Koloniaal verslag 1877, Bijlage N

voorgoed het ambt van *tusschenhoofd* opgeheven.

Wij keeren thans tot ons dorpshoofd terug, die, behoudens de uitzonderingen waarop wij reeds wezen, volgens de organisatie van RAFFLES door de bevolking werd gekozen, een bepaling, door C.C G G. gehandhaafd en overgegaan in het tegenwoordige R.R. art. 71: »De inlandsche gemeenten verkiezen, behoudens de goedkeuring van het gewestelijk gezag, hare hoofden en bestuurders. De Gouverneur-Generaal handhaaft dat regt tegen alle inbreuken.

Aan die gemeenten wordt de regeling harer huishoudelijke belangen gelaten, met inachtneming der van den Gouverneur-Generaal of van het gewestelijk gezag uitgegane verordeningen.

Waar het bepaalde bij de alinea's 1 en 2 van dit artikel niet overeenkomt met de instellingen des volks of met verkregene regten, wordt de invoering daarvan achterwege gelaten [1]).”

---

[1]) De bovengenoemde uitzonderingen zijn hiermede in overeenstemming. — Volledigheidshalve haal ik hier nog aan het Stb 1880 n°. 150, regelende o. a de keuze van het dorpshoofd op de particuliere landerijen *beoosten* de Tjimanoek. De desa-hoofden worden aldaar òf door de bevolking gekozen en, bij goedkeuring van die keuze door den landheer, door het bestuur bevestigd, òf, waar die volkskeuze niet gebruikelijk is, door den landeigenaar benoemd, welke benoeming door het bestuur bekrachtigd wordt Meent het bestuur een gekozen dorpshoofd niet te kunnen bevestigen, of de benoeming van een dorpshoofd niet te kunnen bekrachtigen, dan deelt het den landheer de redenen daarvan mede en verzoekt hem een nieuwe verkiezing te laten houden of een nieuwe benoeming te doen. Geeft de landeigenaar geen gevolg aan dit verzoek, dan benoemt het bestuur buiten hem om een desa-hoofd De dorps-hoofden krijgen van het bestuur een acte

Hoewel nu die keuze van het dorpshoofd vrij is, zoo zal zij toch aan eenige regeling moeten worden onderworpen. Immers, evenals bij iedere verkiezing partijen met elkaar om de overwinning kampen, zoo gaat 't ook in de desa warm toe bij eene keuze van het dorpshoofd. De partijen zijn echter geen staatkundige, wien het te doen is om hun beginsel te laten zegevieren, maar partijen, die zich om bepaalde personen groepeeren en hèm trachten te verkiezen, van wien zij onmiddellijke voordeelen verwachten. Het gaat er dan bij de stembus niet altijd ordelijk toe, terwijl vele, niet altijd zeer edele intrigues daarbij in 't spel zijn, waartoe de hooge prikkelbaarheid der gemoederen in die dagen het hare bijbrengt [1])

Met 't oog op een en ander heeft de Regeering het wenschelijk geacht, om bij Stb. 1878 n°. 47 en 1883 n°. 229 eenige formeele bepalingen vast te stellen, waardoor de keuze, de schorsing en het ontslag der desa-hoofden zullen worden beheerscht. Zoodra er eene vacature van dorpshoofd ontstaat, moet binnen één maand na het ontstaan daarvan door het districtshoofd, na den Controleur gehoord te hebben, een vergadering belegd worden, waartoe alle kiesgerechtigden [2]) worden opgeroepen. De

van aanstelling. Het bestuur kan ten allen tijde een desa-hoofd door den landheer doen ontslaan De uitnoodiging daartoe wordt met redenen omkleed aan den landheer gericht. Geeft deze daaraan geen gevolg, dan ontslaat het bestuur het dorpshoofd buiten den landheer om.

[1]) Mr. v. d. Lith t. a p bl 334 en 335, en van de hand van denzelfden schrijver „Eene verkiezing," Volksalmanak 1876 bl 167

[2]) Wie kiezers zijn is plaatselijk geregeld. Veelal zijn het de *gogol's* of *orang tani*, de gezeten burgers d z. zij, die een huis met

vergadering komt bijeen in de betrokken gemeente, ten overstaan eener commissie, bestaande uit den Controleur en het districts- of onderdistricts-hoofd. De vergadering kan door den Resident, om bijzondere redenen, elders ter bijeenkomst worden samengeroepen, maar nooit buiten het betrokken district. — De keuze gaat bij volstrekte meerderheid van stemmen; wordt deze in de eerste vergadering niet verkregen, dan wordt er een nadere belegd, waarin alsdan slechts meerderheid van stemmen vereischt wordt om den gekozene aan te wijzen; staken de stemmen in deze 2e vergadering, dan beslist de commissie wie van de personen, die de meeste stemmen op zich vereenigden, de geschikste is en deze wordt dan als de gekozene beschouwd. Binnen 5 dagen moet het proces-verbaal der verkiezing opgezonden worden aan de Resident, die, na overleg met den Regent, de keuze al of niet goedkeurt, maar hij kan de goedkeuring slechts weigeren:

a. op grond van eene informaliteit bij de verkiezing. — De verkiezingen zijn publiek, zoodat iedereen in de gelegenheid is om bij het stembureau protest aan te teekenen, zoodra hij meent, dat de gestelden regelen niet in acht genomen worden. Dit protest komt in het proces-verbaal der verkiezing.

b. op grond dat de gekozene opium-schuiver is of wegens

---

erf daaromheen bezitten en aandeel hebben in het gebruik der aan het dorp toebehoorende rijstvelden (zie noot op bl. 197). Zij moeten belasting betalen en waar dus de lasten zijn daar hooren ook de lusten — De *orang-menoempang* is hij, die niet gezeten burger is, de werkman, welke meestal niet tot de keuze meêwerkt — Mr. v. d. Lith t. a p bl. 301 v.v. - Veth, t a p I, bl 660.

zijn gedrag of lichaamsgebreken niet voor het ambt geschikt is;

c. op grond dat de gekozene wegens wangedrag uit 's Lands dienst werd ontslagen of veroordeeld is geweest tot gevangenisstraf, dwangarbeid of eene zwaardere straf.

Onthoudt de Resident zijne goedkeuring, dan deelt hij dit aan de commissie mede, welke binnen 14 dagen daarna eene nieuwe vergadering moet uitschrijven. Is de *poeasa* (vastentijd) ingetreden, dan 14 dagen na de vasten.

Keurt de Resident de keuze goed, dan wordt den gekozene, ter ordonnantie van den Resident, door den Secretaris der residentie een bewijs van die goedkeuring, m. a. w. een akte van aanstelling uitgereikt.

SCHORSING. Deze heeft plaats door den Resident, wanneer tegen het desa-hoofd een strafrechterlijke vervolging wordt ingesteld ter zake van een feit, dat ter competentie staat van den Landraad of een hoogeren rechter [1])

Al naar de uitspraak des rechters, wordt hij ontslagen (zoo hij veroordeeld wordt) of in zijn ambt hersteld.

ONTSLAG. Dit heeft plaats bij gemotiveerd besluit door den Resident. Het ontslag wordt, in overleg met den Regent, *niet-eervol* verleend, zoo het dorps-hoofd zich bij herhaling schuldig maakt aan wangedrag of nalatigheid in den dienst, of veroordeeld wordt tot gevange-straf, dwangarbeid of eene zwaardere straf.

Het hoofd van gewestelijk bestuur doet in het jaarverslag

---

[1]) Bijblad n° 3972.

zijner residentie omstandig mededeeling van hetgeen door hem verricht werd in zake goed- of afkeuring der verkiezing of het ontslag van desa-hoofden. Van al zijne beslissingen van bijzonderen aard, betreffende het hier genoemde, geeft hij terstond kennis aan de Regeering.

Het desa-hoofd draagt in de onderscheidene gewesten van Java verschillende namen: *Běkěl*, *Petinggi*, *Loerah*, *Kliwon* (bij de Madureezen op Java), *Panèwoe*, *Djáro* (in 't Bantamsche) [1]).

Tot zijn hulp staan hem eenige personen bij, die met hem het dorpsbestuur uitmaken. Deze zijn [2]):

1°. de *Kami-sepoeh* of *Kami-toewa*, de plaatsvervanger van het dorpshoofd. Zijn werkkring bestaat voornamelijk in het aanwijzen der plaatsen, waar in de plantsoenen en aan de wegen gewerkt moet worden en heerendiensten moeten worden verricht Zijn betrekking is soms wel een sinecure. Dr SOLLEWIJN GELPKE zegt: »Zoo vroeg ik in een desa aan den kamitoewa wat hij zoo al te doen had, en de man

---

[1]) Voor de naamsverandering van desa-hoofden (met uitzondering van de hoofden der perdikan- en pakoentjen-desa's in Banjoemas, Bagelen. Madioen en Kediri) is de vergunning van den G G. niet noodig, maar het hoofd van gewestelijk bestuur behoort er aanteekening van te houden, Bijblad n° 3995

[2]) De beschrijving van de verschillende dignitarissen is grootendeels van toepassing voor de eigenlijke Javaansche desa's. In Westelijk Java vindt men veelal andere namen, en in de eene desa meerdere dignitarissen dan in de andere. Zie o. a. NEDERBURGH, t. a p T. v N I 6e jaargang, I. bl. 430 en 431 — v OOSTERZEE, Schets van een desa-betuur in de bergdistricten van het regentschap Cheribon. Indische Gids 1882, II, bl 389 v.v — VETH, t a. p. I bl. 651 v.v.

wist niet anders op te geven, dan dat hij zorgen moest, dat het gras voor het paard van het desahoofd geleverd werd."

2°. de *Kabajan*; deze brengt de bevelen van het desahoofd over aan den kleinen man Hij schijnt zich ook verdienstelijk te maken door de patjols (schoppen) van de bevolking naar de tuinen en de koevoeten naar de waterleidingen te dragen en in drukke tijden het eten van de woningen der dienstplichtigen te halen en dat naar de velden te brengen.

3°. de *Modin*, de dorpspriester. Deze was oorspronkelijk een zendeling der geestelijkheid om de tienden te innen en reisde van dorp tot dorp »de dooden begravende en kippen slachtende," maar thans is zijn voornaamste bezigheid de kinderen, die ingeënt moeten worden, naar den vaccinateur te brengen. Overal is hij tevens de »timmerman" der desa, zoo er iets aan bruggen of dergelijke te verrichten is.

4°. de *Kapetengan* of *djogobojo* voor politiezaken. Hij treedt vooral op bij diefstal van vee. Eigenaardig is hetgeen wij van hem vermeld vonden: »Altijd heeft hij links en rechts kennissen, van welke er een goed deel in opiumkitten zijn opgedaan, want aan het schuiven is hij altijd verslaafd. Trouwens een djogobojo, die niet schoof, zou ongeschikt zijn voor zijn werkkring. Iemand, die djogobojo wil worden, vervoegt zich bij het desa-hoofd, en tracht zijne welwillendheid te verwerven. In plaats van hem dadelijk aan te stellen, zooals eenen kamitoewa of schrijver, brengt het desa-hoofd hem eerst in kennis met de

parèntah-desa in eene vergadering, waar zijn aandeel in de sawah's en zijne vrijstelling van diensten besproken worden, en verder hetgeen hij verrichten moet bij diefstal, wie de onkosten tot opsporing van het gestolene dragen zal, en dan de verbindténis van nimmer in de desa te stelen, hetzij in persoon, hetzij per procuratie. .... Is eindelijk tot zijne aanneming besloten, dan vraagt de kepala een vloekeed, een echten soepoto. »Loerah," zoo spreekt de aspirant dan het desa-hoofd aan, »'t is goed; ik zal een soepoto doen, maar laat ik dan niet het kromo (hoog-Javaansch), maar de lage taal, het ngoko, tegen u gebruiken." En dan zweert hij aldus: »Ik zal bij diefstal in uw desa den dief trachten te vinden. Zelf beloof ik er niet te stelen, noch het daar door anderen te laten doen, of er gestolen goed te helen. Anders, dat mijne kinderen sterven, dat mijne sawah's mislukken en ik honger lijde, en dat ik dan voedsel zoekend in de wildernis, op een *oeler wĕlang* (een kleine, zeer vergiftige slang) trappen mag." [1])

5°. de *Tjarik* [2]), de dorpsschrijver.

Voorts vindt men in besluiten gewag gemaakt dat het desa-hoofd bij verschillende werkzaamheden te rade moet gaan met de »*Oudsten*". Wie deze »oudsten" zijn zullen wij nader gelegenheid hebben mede te deelen.

In de Substance of a Minute zegt RAFFLES, dat volgens

---

[1]) Een en ander ontleend aan een opstel van DR. SOLLEWIJN GELPKE over het desa-bestuur op Java. Indische Gids 1879, II, bl. 141—144.

[2]) Onder dezelfde benaming komt de schrijver van den Sultan voor bij RAFFLES, t. a. p. I, blad. 313.— VETH, t. a. p. III, bl. 589

Hindoesch gebruik in ieder dorp een dorpshoofd is, benevens een kabajan: de gemachtigde of assistent van het desa-hoofd; kamitoewa's of »*oudsten*", — over 't algemeen mannen, die vroeger hoofden van het dorp zijn geweest; een moedin of priester; de oeloe-oeloe of kapala bandongan, d. i. opzichter bij den waterstaat; de djoeroe toelis of schrijver enz.[1]) Deze allen vormden volgens hem het z.g. dorpsbestuur met het desa-hoofd bovenaan. MUNTINGHE deelt in zijn rapport van 14 Juli 1817 aan C.C.G.G. mede[2]), dat het dorpshoofd met eenige van de »*oudsten*" uit het volk een zekeren dorpsraad uitmaakte, die kleine geschillen besliste.

In een brief van 10 Sept. 1864 beschrijft de Directeur van cultures het dorpsbestuur en zegt daarin, dat het dorpshoofd de leden van het dorpsbestuur kiest; de kamitoewa is de plaatsvervanger van het dorpshoofd en gewoonlijk een zoon of aanverwant van dezen; de kabajan is de overbrenger van de bevelen van het desa-hoofd aan de bevolking en overbrenger van klachten van deze aan het dorpshoofd. Tot deze betrekking kiest het dorpshoofd bij voorkeur den meest invloedrijken onder den kleinen man; de kapetengan, de onbezoldigde politiedienaar, die door het desa-hoofd en ook door de politie wordt uitgezonden ter opsporing van misdrijven; de dorpspriester (kaoem, lebee of ketib), die bij de sedekah's (bepaalde maaltijden) voorbidt; de desa-schrijver, die slechts in enkele residentiën bestaat.

Hoewel nu in deze beschrijving veel overeenkomst wordt

---

[1]) v. DEVENTER, Bijdragen enz I. bl. 203.

[2]) Zie bij v. DEVENTER, Bijdragen enz. I bl. 281—356 (bl. 330.)

aangetroffen met die, welke door Raffles werd gegeven, zoo verschillen zij toch hierin, dat Raffles onder kamitoewa's »de oudsten" van het dorp verstaat, terwijl de Directeur van cultures hem beschrijft als plaatsvervanger van het dorpshoofd. Wat meer zegt, de Directeur schrijft: »Ik moet ronduit bekennen, dat ik tot heden nooit begrepen heb wie daaronder (sc. oudsten) moeten worden verstaan". Hij meende, dat die benaming van »*oudsten*" overgenomen was uit den tijd, toen nog de klasse der *sikeps* [1]) (tjatjahs, hoofden) bestond, maar zegt hiervan: »Zeker is het, dat zij thans niet meer bestaan". Dit is te meer opmerkelijk, daar sedert C.C. G.G. in tal van besluiten wordt voorgeschreven, dat het desa-hoofd met de »*oudsten*" het bij het besluit bepaalde zal te regelen hebben. En nu zouden die oudsten niet bestaan? Andere Indische ambtenaren getuigen dan ook van het bestaan van oudsten in desa, zoo o.a. de Resident van Tjeribon in 1830, die als »oudsten" opgeeft een aantal hoofden met titels, als: ingebehi, lambang, raksaboemi, tjapgawé, kabajang, bahan, lebeh of priester en den schrijver van het dorpshoofd. Aan deze hoofden gezamenlijk werd de naam van *orang-bali*, d. i. mannen van het raadhuis, of *orang-toewah*, d. i. oudsten, gegeven. Met het desa-hoofd maken deze personen het dorpsbestuur uit. — Zoo oordeelen ook anderen [2]).

---

1) Veth, t. a. p. I, bl. 660

2) Toch schijnt 't voor te komen, dat er in een desa wel „oudsten" zijn, maar dat dezen geen aandeel in het bestuur hebben. Althans de heer Hasselman zegt op bl. 37 van zijne memorie (Mijne ervaring als fabriekant in de binnenlanden van Java): „ . . het is gebeurd, dat men last gaf, om de zoogenaamde oudsten bijeen te brengen en ten antwoord ontving: „disini trada orang toewa-toewa" letterlijk: hier

Uit een en ander blijkt echter, hoezeer de meeningen over het al of niet bestaan van »oudsten" en wat daaronder te verstaan is uiteenloopen Zooveel is echter zeker, dat er een dorpsbestuur bestaat, maar of het dorpsbestuur identiek is met »oudsten", dan of men onder »oudsten" te verstaan heeft een bijzondere klasse van dorpsbewoners naast het desa-bestuur, daarover zijn de oordeelvellingen verdeeld.

Het Koloniaal verslag van 1877, Bijlage N, bl. 5. zegt, dat veilig is aan te nemen, »dat, waar in de regeeringsbesluiten sedert 1816 sprake is van hoofden en *oudsten*, onder de laatste benaming verstaan moet worden èn de leden van het dorpsbestuur èn, waar deze invloed op het dorpsbestuur behouden, de gewezen dorpshoofden [1]). Men zal dan ook nimmer van de oudsten gewag gemaakt vinden *tegenover* het dorpsbestuur of *daarnaast*, maar alleen *in één adem* met het dorpshoofd [2])". — Is dit zoo — en wij hebben geen reden om aan deze verklaring van deskundigen te twijfelen -- dan wordt het dorp bestuurd door het desa-hoofd, en is er in het dorp tevens een dorpsbestuur, dan wordt dit bestuur de »oudsten" genoemd.

Een bepaalde werkkring voor het desa-bestuur is niet

---

zijn geen oude menschen, maar met de bedoeling: de oudsten hebben hier niet meer te zeggen dan de overigen"

[1]) Nu men tot gewoonte maakt, om de dorpshoofden voor hun leven aan te stellen, zal gaandeweg het aantal gewezen desa-hoofden afnemen — De desa-hoofden, die wegens plichtverzuim ontslagen zijn, vallen in de klasse der gewone desa-bewoners terug, hoewel zij gewoonlijk, ofschoon wederrechtelijk, door hun opvolgers van allen handenarbeid ontslagen worden. Vgl. het tijdschrift: de Indische Bij I. bl. 15.

[2]) Vgl. ook Mr. v d Lith, t a. p bl 302.

door het europeesch gezag vastgesteld: het is aan het dorpshoofd en de bewoners overgelaten. Toch heeft 't van den kant van de hoofden van gewestelijk bestuur niet aan pogingen ontbroken, om een regeling te verkrijgen voor het desa-bestuur, maar hunne bedoelingen vonden geen ingang bij de Regeering, die niet aan het dorpsbestuur wilde getornd hebben, wellicht uit overdreven vrees voor onlusten: »het dorpsbestuur is, mijns inziens, het palladium der rust op Java", schreef de minister BAUD op 7 Maart 1840 aan den G.G. Waarom vooral de hoofden van gewestelijk bestuur naar eene regeling van het dorpsbestuur streefden, was wel om het feit, dat in verschillende desa's het aantal leden van het dorpsbestuur te groot schijnt geweest te zijn Zoo vinden we, dat in Indramajoe (Tjeribon) desa's waren, waarvan het bestuur uit meer dan 50 hoofden [1]) bestond, ja, in sommige waren de besturen talrijker dan de bestuurden! Daarbij komt, dat de dorpsschrijver belast is met het houden van desa-registers [2]) ter wille van het europeesch gezag: hij is dus tevens Gouvernements ambtenaar, maar desniettegenstaande staat hij toch onder het uitsluitend gezag van het dorpshoofd, zoodat »noch de chef van het kadastraal statistiek bureau [3]), noch de Inspecteur, noch zelfs het gewestelijk bestuur, bij magte is den schrijver te straffen, laat staan te ontslaan", schrijft de

---

[1]) Zie o a. bij NEDERBURGH, t a. p. T v N. I. 6e jaargang, I bl. 430 en 431.

[2]) De registers van den burgerl stand worden door het dorpshoofd gehouden, maar zoo hij dit niet kan, door den priester of den dorpsschrijver. — I. R. a. 28.

[3]) Opgeheven in 1879 Stb nº. 164.

Controleur WESSELS. Daar echter de dorpsschrijvers op geen hoogen trap van ontwikkeling stonden en niet voor hun taak berekend schenen, moesten de registers zoo streng mogelijk in de desa zelve gecontroleerd worden, waardoor europeesche inmenging noodzakelijk werd en kwam, waarvan het goede gevolg was, dat het gehalte der desa-schrijvers vooruit is gegaan [1]).

Wij keeren thans tot het dorpshoofd terug.

Het desa-hoofd krijgt geen bezoldiging van het Gouvernement, zooals de overige ambtenaren, maar aan den anderen kant is hij ook de eenige besturende ambtenaar aan wien nog *apanage*, d. i. ambtelijk landbezit is toegekend [2]). Hij heeft n. l. aandeel in de sawah's der desa, zonder daarvoor belasting te moeten betalen. Zijne verdere geldelijke voordeelen bestaan in: 8% collecteloon als inner van de landrente en een gelijk procent van de bedrijfsbelasting, van de belasting op de vischvijvers, het hoofdgeld en de belasting op het slachten van runderen, buffels en paarden. Als cultuur-procenten geniet hij 24 duiten per pikol van de koffie; van de suiker dezelfde belooning per bahoe aanplant, waarbij hij betrokken is, als hem, genomen over de jaren 1868 tot en met 1870, gemiddeld per bahoe aanplant is toebe-

---

[1]) Een en ander ontleend aan het Koloniaal Verslag 1877 Bijlage N

[2]) Stb. 1867 n° 122.— In Bantam, een deel der Preanger en in Bagelen bestaat geen apanage — Op de particuliere landerijen bewesten en beoosten de Tjimanoek worden de desa-hoofden bezoldigd door den landheer. — Vgl. Kol. Verslag 1877 Bijlage N. bl 18 en 19; Stb. 1880 n° 150.

deeld geworden. Bovendien als tegemoetkoming in de derving van een deel van het collecteloon — omdat van de op hoog gezag beplante suikerrietvelden geen landrente geheven wordt — een som van *f* 1, voor elken bahoe voor de gouvernements suiker-cultuur in gebruik genomen [1]. — Natuurlijk, dat deze voordeelen in het eene dorp grooter zijn dan in het andere, dit ligt aan den aard van het collecteloon en van de cultuur-procenten, die in verhouding staan tot de landrente en tot de producten, die door de desa worden opgebracht, voorts aan de uitgestrektheid der sawah's, die 't dorpshoofd bezit Om een staaltje te noemen: de Resident van Pasoeroean deelt in een brief van 10 Sept. 1867 mede, dat de koffieprocenten voor het eene desa-hoofd in 1866 bedroegen *f* 3108, voor dat eener andere desa 3 centen; dat het collecte-loon den een *f* 152, den ander *f* 2 opbracht. In de Preanger zijn er desa-hoofden, die jaarlijks *f* 0.50, anderen die jaarlijks *f* 206 ontvangen. [2]) Vandaar, dat men in geringe dorpen soms noode een persoon kan vinden voor het ambt van desa-hoofd. Het gevolg van de geringe inkomsten zal dan wel zijn, dat een lager gehalte van de bevolking naar het ambt van desa-hoofd zal dingen, m. a. w. het desa-hoofd zal uit de mindere klassen voortkomen, op een lage trap van beschaving en zedelijkheid staan en zich daarom geen gewetensbezwaar maken, om de belangen van het Gouvernement minder nauwgezet te betrachten.

Heerendiensten behoeven zij niet te bewijzen, voor-

---

[1]) Stb 1850 n°. 24; 1871 n°. 213, 2e. § 13 en § 15; 1872 n°. 24

[2]) Vgl. Kol. Verslag 1877 Bijlage N. bl. 19.

eerst, omdat dit niet overeen te brengen zou zijn met de waardigheid van hun ambt en ten andere, omdat zij zelf zorg moeten dragen, dat de aan de bevolking opgelegde diensten naar behooren vervuld worden. Ware hij dus zelf heerendienstplichtige, hij zou die zorg niet kunnen besteden.

Het desa-hoofd staat terecht voor den gewonen inlandschen rechter: Districts- en Regentschapsgerechten, ter Politierol, het Ommegaand gerecht en den Landraad. [1])

De Resident kan buiten den rechter om het desahoofd straf opleggen Van deze bevoegdheid werd vóór 1841 zeer veel misbruik gemaakt, waarom bij Besluit van 24 Juni 1841 n°. 2 Bijblad n°. 1181 den Residenten werd aangeschreven, hunne willekeurige handelwijze in materie het straffen van desa-hoofden te staken, terwijl bij besluit van 21 Dec. 1854 n°. 15 Bijblad n°. 137 aan de hoofden van gewestelijk bestuur te kennen werd gegeven, dat zij bij bestraffing van inlandsche hoofden en ambtenaren, wegens dienst-vergrijpen, welke niet onder het bereik van den strafrechter vielen, geen andere bestraffing mochten toelaten of toepassen dan:

a. vertrouwelijke vermaning;
b. openbare berisping;
c. arrest op de passéban van het districtshoofd of van den Regent, buiten eenige opsluiting, met of zonder behoud van onderscheidingsteekenen, voor niet langer dan 1 maand;
d. ontzetting uit hun ambt, waar noodig, voorafgegaan door schorsing.

---

[1]) Vgl Stb 1867 n°. 10.

Als statie heeft het desa-hoofd een gevolg van 2 personen [1]), maar de traditioneele songsong, het onderscheidingsteeken bij uitnemendheid der overige ambtenaren, mogen zij niet voeren. Waarom? Ik weet het niet, en of het wenschelijk is ook hem den songsong toe te kennen, zal afhankelijk zijn van de overwegingen, die er toe geleid hebben om hem dat onderscheidingsteeken niet te doen voeren. Intusschen, de Inlander is zeer gesteld op praalvertoon, zoodat ik dan ook overtuigd ben, dat, mocht de songsong ook aan het desahoofd worden toegekend, de bevolking en niet minder het desa-hoofd zelf, daarmede zeer ingenomen zou zijn.

Het desa-hoofd staat onder de bevelen van het districts- of onderdistrictshoofd. Hij is »in zijn dorp alléén besturend. Van hem gaat alles uit, tot hem keert alles terug. Door zijne bemiddeling volvoert het volk, desnoods juichende (!), wat zij voor een hooger geplaatste zou weigeren te verrichten. Van zijne macht geeft hij zooveel hij verkiest aan die ondergeschikten, welke onder den naam van leden van het dessabestuur bekend zijn [2])", m. a. w. hij is de eenige officieele en verantwoordelijke persoon in zijn desa.

Hij heeft in de eerste plaats de belangen van zijne gemeente te behartigen en vervolgens de bevelen [3]) uit

---

[1]) Stb. 1824 n°. 13

[2]) Dr. Sollewijn Gelpke, Het dessa-bestuur op Java, Ind. Gids 1879 II. bl. 141. —

[3]) Niet ongelijk aan het klokgelui bij ons, wordt in de desa bij dringende gelegenheden de menigte bijeengeroepen door te slaan op de *breng-breng*, d. i. een koperen bekken, of in het rijstblok te stam-

te voeren, door het hoogere gezag aan hem gegeven: hij is dus ook Gouvernements-ambtenaar.

Is hiermede in 't algemeen gezegd, wat het desahoofd te doen heeft, — wij zullen meer in 't bijzonder nagaan in hoeverre zijne bemoeiingen zich uitstrekken met betrekking tot het financie- en politiewezen.

BELASTINGEN.

a. *Belasting op het slachten van runderen, buffels en paarden.* [1])

Behalve in de Preanger en in het district Gandasolie (Krawang), wordt overal elders op Java deze belasting door het Gouvernement verpacht. — Wil iemand een rund, buffel of paard slachten, dan geeft hij daarvan kennis aan het desa-hoofd. Deze geeft, nadat de belasting voldaan is, het bewijs van vergunning kosteloos af, tenzij hij als politie-hoofd gegrond vermoeden heeft, dat het beest geen rechtmatig bezit van den aanvrager is. Die vergunning tot slachten is 14 dagen geldig: wordt het beest binnen dien tijd niet geslacht, dan kan de vergunning voor een gelijk tijdvak worden verlengd, waarvan door het desa-hoofd aanteekening geschiedt op het afgegeven bewijs. Voor deze verlenging en aantee-

---

pen. Is de menigte verzameld, dan deelt men haar de bevelen meê. — Ook DAENDELS, O. S. J. N. K. n°. 16 a 8 noemt deze wijze van afkondiging van bevelen.

[1]) Stb. 1849 n°. 52; 1856 n°. 68; 1878 n°. 277; 1879 n°. 285; 1888 n°. 140; 1870 n°. 122; 1871 n°. 49; 1873 n° 252; 1879 n°. 302; 1884 n° 90.

kening krijgt het desa-hoofd *f* 0.25. Na het verstrijken van den termijn van 14 of van 28 dagen wordt het afgegeven bewijs als vervallen beschouwd. -- Het verleenen van vergunning tot slachten zonder afgifte van bewijs door desa-hoofden, en het verduisteren of aan hunne bestemming onttrekken van de wegens deze belasting geïnde gelden door de desa-hoofden, wordt gestraft als landsdieverij.

b. *Bedrijfsbelasting.* [1])

Behoudens vrijstellingen [2]), wordt deze belasting geheven van alle Inlanders en met hen gelijkgestelden — ook die opgezetenen zijn van particuliere landerijen — die, hetzij voor eigen rekening, hetzij in dienst van anderen, een handel, beroep, bedrijf, handwerk, ambacht of nering uitoefenen.

In Solo en Djokjo wordt zij alleen geheven van vreemde Oosterlingen; in de residentie Batavia idem; in de afdeeling *Stad en Voorsteden* en in het tjamatschap (onderdistrict) Bloeboer der afdeeling Buitenzorg, ook van Inlanders.

Het bedrag is 2°/₀ van het inkomen van hen, die tot de inlandsche bevolking behooren, en 4°/₀ voor vreemde Oosterlingen. Minimum aanslag is *f* 1,— voor personen, tot de inlandsche bevolking behoorende, en *f* 2,— voor vreemde Oosterlingen.

De aanslag geschiedt jaarlijks, zoo mogelijk binnen de eerste drie maanden van het jaar, door eene commissie uit minstens drie personen bestaande en benoemd door

---

[1]) Stb 1878 n°. 12; 1879 n°. 338; 1883 n° 244; 1885 n°. 24

[2]) Stb. 1878 n°. 351. — Bijblad n° 3912; 3415; 3734; 3322

den Resident. De commissie vergadert binnen het betrokken onderdistrict, zooveel mogelijk in de betrokken desa of wijk. Tijd en plaats van bijeenkomst worden bekend gemaakt op de wijze, door den Resident bepaald.

Het desa-hoofd verschaft aan de commissie de noodige inlichtingen. Voor deze belasting krijgen de desa-hoofden een extract-kohier van het kohier, dat bij den Controleur berust. (Bijblad 3287.)

De inning der belasting geschiedt, wat Inlanders betreft, door de desa-hoofden en dezen storten de ontvangen gelden op de door den Resident bepaalde tijdstippen bij den Onder-collecteur of, bij ontstentenis, ten kantore van den Algemeenen ontvanger.

NB. De Resident van Batavia is bevoegd om andere bepalingen te maken ter zake van de inning en overstorting der bedrijfsbelasting in zijn gewest. (Stbl. 1879 nº. 338).

c. *Landrente.*

Reeds bij de behandeling van den werkkring des Residents werd er op gewezen, op welken grondslag de aanslag in de landrente geschiedt, waarom wij daarop te dezer plaatse niet terug komen. — De aanslag geschiedt volgens Stb. 1872 nº. 66, 219*a* en 219*b*. Daarbij werd tevens bepaald, dat de aanslag om de 5 jaren zou worden vernieuwd, maar deze bepaling werd bij Stb. 1878 nº. 110 opgeheven en bepaald, dat de aanslag voor de landrente over 't jaar 1878 en volgende jaren dezelfde zou zijn als het bedrag over 1877. De in dit laatste jaar vastgestelde classificatie is dus voor altijd

bestendigd, behoudens de wijzingen die daarin kunnen gemaakt worden. De desa in haar geheel is in de landrente aangeslagen, maar de som, die ieder desa-bewoner individueel heeft bij te dragen in dien dorps-aanslag, wordt jaarlijks door het dorpshoofd bepaald.

De desa hoofden innen de landrente, houden daarvan aanteekening en storten de ontvangen gelden bij den Onder-collecteur of, bij ontstentenis, ten kantore van den Algemeenen ontvanger, zoodra deze meer beloopen dan *f* 50,— of $^{1}/_{12}$ bereiken van het bedrag, in het vorige jaar door de desa aan landrente opgebracht [1]).

Het verduisteren van deze gelden door de desa-hoofden wordt gestraft als landsdieverij.

Van de gedurende het jaar onbebouwd gebleven gronden wordt op 1 Juni en 1 December van elk jaar door het desa-hoofd opgave gedaan aan den Wedono of Ass.-wedono, die dit op zijn beurt weêr aan den Controleur mededeelt.

d. *Belasting op de vischvijvers.*

Geen algemeene regeling bestaat er ten opzichte van deze belasting. — De aanslag geschiedt volgens plaatselijk gebruik, de inning als die der landrente. In de residentie Krawang behooren de vijvers (rawa's) aan het Gouvernement en worden jaarlijks verpacht [2]).

e. *Heerendiensten* [3]).

De heerendienstplichtigheid rust op den grond. — Be-

---

1) Stb 1884 nº. 144.
2) Fokkens, t a. p. bl. 311.
3) Stb. 1882 nº. 136; 1885 nº. 211

houdens in geval van rampen of tot afwending van dreigend gevaar, kan door den Staat onder geen omstandigheden van de heerendienstplichtigen meer gevorderd worden dan 42 dagen arbeid in 't jaar, en wel 1 dag in de 8 of 9 etmalen; de duur van één dag bedraagt 12 uren arbeidens, daaronder begrepen de tijd, noodig voor het afleggen van den afstand tusschen de woning van den dienstplichtige en het werk, waarvoor hij is opgeroepen, heen en terug, benevens de noodige rusttijd.

De diensten worden zooveel mogelijk over de desa's gelijkelijk verdeeld en binnen het district beperkt, tenzij utiliteits-redenen een afwijking van dit laatste wettigen. De verdeeling der aan elke desa opgelegde werktaak wordt aan haar zelve overgelaten.

De heerendiensten worden, zoo niet anders is of wordt bepaald, kosteloos verricht. Zij worden onderscheiden in:

a. *algemeene*,

b. *bijzondere.*

Onder *algemeene* diensten worden verstaan de zoodanige, welke niet dagelijks de opkomst vereischen van een bepaald aantal heerendienstplichtigen, maar die naar de behoefte worden geregeld. Het zijn die ten behoeve van het aanleggen, herstellen en onderhouden van:

1°. *Groote post- en binnenwegen.*

Onder binnenwegen zijn niet begrepen de kleinere wegen, die desa's onderling en deze met de groote post- en binnenwegen verbinden. Deze kleinere wegen worden onderhouden door de betrokken desa's.

Het desa-bestuur is gehouden, om op het dage-

lijksch onderhoud dier wegen nauwlettend acht te slaan.

2°. *Bruggen en duikers.*

De bruggen en duikers, die in heerendienst moeten worden onderhouden, zijn die, welke gelegen zijn in de in heerendienst te onderhouden post- en binnenwegen. Zoo deze werken in de desa-wegen gelegen zijn, worden zij, zoo mogelijk, aan de zorg der betrokken desa's toevertrouwd. Tevens zijn uitgezonderd de bruggen en duikers op de hoofdplaatsen van residentiën en afdeelingen.

3°. *Dijken, dammen en waterwerken.*

Welke? De Resident wijst die aan — Bij Gouvernements-besluit. dd. 23 Dec. 1885 n°. 3c is bepaald, dat geene *nieuwe* irrigatieleidingen of *ingrijpende* verbeteringen of herstellingen aan bestaande leidingen in z g. desa-dienst, of onder welke benaming ook, mogen ondernomen worden, zonder voorkennis van en behoorlijke opname door den dienst der Burg. Openb. werken [1]).

4°. *Het vervoeren van troepen en personen op marsch en hunne goederen.*

Met deze werkzaamheid worden eenige aan de groote post- en binnenwegen gelegen desa's belast, doch alleen dan, wanneer daartoe voor de bij de reglementen bepaalde loonen geene vrijwillige koelies te bekomen zijn.

Tegen vaste tarieven zijn de Inlanders en met hen gelijkgestelden verplicht de tot de land-

---

[1]) Fokkens, t. a. p. bl. 369—373.

macht [1]) behoorende marcheerende troepen en personen in te kwartieren en aan dezen, benevens aan alleen rondreizende officieren, militairen en militaire personen transportmiddelen te bezorgen. [2])

Onder *bijzondere* diensten worden verstaan de zoodanige, waarvoor dagelijks een bepaald aantal heerendienstplichtigen uitkomt of waarvoor dagelijks een zeker aantal kan opgeroepen worden. Deze zijn:

1°. *Het bezetten van wachthuizen;*

Deze staan aan de wegen en worden 's nachts en ook wel overdag bezet.

2°. *Het bewaken van waterwerken.*

Het schoonhouden van de *passars* (markten) moet door de desa geschieden, zoo de verkoopers daarin nalatig zijn.

Het vervoeren van gevangenen uit de desa naar de districtshoofdplaats is een gemeente-dienst.

PARTICULIERE LANDERIJEN. Ook de landheeren kunnen van de opgezetenen hunner gronden heerendiensten vergen (vgl. FOKKENS, de Controleur, bl. 15 v.v., Stb. 1836 n°. 19; Bijblad 708; Stb. 1880 n°. 150; 1886 n°. 172).

ERFPACHTPERCEELEN. Inlanders en met hen gelijkgestelden, in dienst van den erfpachter en op diens grond gevestigd, zijn vrij van heeren- en cultuurdiensten voor het Gouvernement, behalve in geval van rampen of afwending van dringend gevaar. — Waar de openbare veiligheid het bewijzen van heerendiensten eischt, wordt daarvan geen vrijstelling gegeven (Stb 1872 n°. 116).

---

[1]) Waarom ook niet troepen van de zeemacht? Erkent men de noodzakelijkheid van inkwartiering, dan geldt dit evenzeer ten opzichte der zee- als der landmacht.

[2]) Stb 1883 n°. 104 en 106; 1875 n°. 110; 1886 n°. 194.

HUURPERCEELEN. Van de op de perceelen werkende lieden, die tot de *vlottende* bevolking behooren, mogen door het Gouvernement geen heerendiensten gevorderd worden, wèl van de aldaar gevestigde en in geregelde desa's wonende bevolking. Echter kan in geval van algemeene rampen door het Gouvernement ten allen tijde worden beschikt over *alle* opgezetenen van den gehuurden grond (FOKKENS, t. a. p. bl. 324; Bijblad 3088).

f. *Hoofdgeld.* [1])

Als equivalent voor de afgeschafte persoonlijke diensten (pantjen-diensten) wordt van elken dienstplichtige een hoofdgeld geheven van *f* 1.

In de eerste helft van Januari van ieder jaar wordt door eene commissie, bestaande uit het desa-hoofd en twee leden van het desa bestuur, het aantal dienstplichtigen, op den 1sten Januari aanwezig, opgeteekend en in bepaalde staten ingeschreven. Door de commissie gewaarmerkt en door het districts- of onder-districtshoofd voor *gezien* geteekend, worden deze staten naar den Controleur der afdeeling of, bij ontstentenis, aan den Ass.-resident gezonden, die met den Wedono of Ass.-wedono van minstens 5% der desa's de staten plaatselijk verifieert. De Controleur of Ass.-resident maakt dan voor elk district een verzamelstaat op en zendt dezen aan den Ass.-resident of Resident. Na den Regent te hebben gehoord of doen hooren, stelt de Resident, vóór 15 Maart, op den verzamelstaat van elk district het bedrag van den aanslag vast en zorgt, dat elk desa-hoofd vóór einde

[1]) Stb. 1882 n° 136 en 137; 1884 n°. 96 en 144; Besluit G. G. 11 Juni 1882 n°. 11 en 7 Juli 1884 n° 1. FOKKENS, t. a. p. blad. 325 v v.

Maart van hetzelfde jaar in het bezit zij van den door den Controleur of Ass.-resident te waarmerken desa-staat, welke tevens dient als kohier van het door de desa te betalen hoofdgeld.

Het desa-hoofd int deze belasting en stort het ontvangene bij den Onder-collecteur of, bij ontstentenis, bij den Algemeenen Ontvanger. De dienstplichtige moet zijn hoofdgeld betalen vóór hij uit de desa verhuisd, of uiterlijk op 30 December. Hij kan in termijnen van ten minste *f* 0.25 betalen en daarvoor kwijting van het desahoofd vragen. De quitantie wordt kosteloos uitgereikt. Het desa-hoofd houdt aanteekening van iedere gedane betaling.

ERFPACHTSERCEELEN. De opgezetenen van erfpachtsgronden zijn vrij van heerendienstplichtigheid, maar daarom was de erfpachter verplicht, om als equivalent voor elken werkbaren man op zijne gronden gevestigd, een hoofdgeld van *f* 5 's jaars te betalen. Deze verplichting is echter in 1888 Stb. nº. 78. a. 2 opgeheven.

Na deze beschouwing der financieele werkzaamheden van het desa-hoofd, zullen wij thans overgaan tot de behandeling van zijne bemoeiingen in zake de Politie [1]).

Politie. Het desa-hoofd staat aan het hoofd van de politie in de desa en is verantwoordelijk voor de openbare orde en de veiligheid aldaar. — De bevelen, hem door de hoogere autoriteiten in het belang der politie gegeven, moet hij nauwkeurig nakomen.

Rapport. Sedert de reorganisatie des districts-bestu-

---

[1]) I. R a. 7—35.

ren, komen de desa-hoofden eenmaal 's weeks te zamen op de hoofdplaats van het onderdistrict, waartoe zij behooren en heeft er slechts eenmaal 's maands eene algemeene bijeenkomst ter hoofdplaats van het district bij den Wedono plaats. Het desa-hoofd moet in het een en in het ander geval zijn chef, 't zij mondeling, 't zij schriftelijk, rapport doen van al hetgeen er in de desa sedert het voorgaande verslag is voorgevallen, alles voor zoover hij hem niet reeds eerder met de aangelegenheden in kennis stelde. Kan hij niet in persoon verschijnen, dan kan het dorpshoofd zich door een ander bekwaam persoon, liefst een beambte, doen vervangen [1]).

Gewapende lieden. Het desa-hoofd moet het vereenigd rondgaan van personen tegengaan, die zonder geoorloofd doel buitengewoon gewapend zijn, en bij voorkomende gelegenheid daarvan aan het districtshoofd kennis geven

Wacht. In iedere desa moet een nachtwacht zijn, waartoe het dorpshoofd alle daartoe geschikte ingezetenen bij beurte oproept, en waarvan hij niemand vrijstelling kan geven, dan om gewichtige redenen. Deze nachtwacht is verplicht om alle personen van verdacht allooi of die goederen vervoeren, waarvan dezen het rechtmatig bezit niet kunnen bewijzen, aan te houden en voor het dorpshoofd te brengen. Deze personen moeten dan met de in hun bezit gevonden goederen binnen 24 uren aan het districtshoofd worden opgezonden, tenzij het desahoofd geen aanleiding kan vinden den aangehoudene in hechtenis te houden, in welk geval hij hem op

[1]) I R a 8 — v. GORKOM, t a. p. bl. 26 — Zie ook bij de Controleurs hierboven onder „Inspectie".

vrije voeten moet stellen en het districts-hoofd, liefst schriftelijk of anders mondeling, van zijne handeling in deze kennis geven. — Buiten dit eene geval mag het desa-hoofd nooit op eigen gezag een gevangene op vrije voeten stellen

Gevangenen. Op eigen gezag mag hij nooit iemand in hechtenis nemen, behoudens het bovengenoemde geval bij de nachtwacht en bij betrapping op heeter daad of wanneer er gegronde vrees bestaat, dat de verdachte zich uit de voeten zal maken.

Alle gevangenen moeten binnen 24 uren na hunne aanhouding met de getuigen en bewijsstukken voor het districts-hoofd worden gebracht.

Opsporing. Het desa-hoofd ontvangt alle aangiften en klachten van- en moet alle ter zijner kennis gekomen gepleegde strafbare feiten zoo spoedig mogelijk onderzoeken en van zijne bevinding aan het districts-hoofd verslag doen.

Wordt er een lijk gevonden, waarvan de oorzaak van den dood verdacht of onbekend is, dan moet het desa-hoofd den Wedono er van in kennis stellen en zich naar de plaats, waar het lijk gevonden werd, begeven, om een voorloopig onderzoek in te stellen en beslag te leggen op alle tot overtuiging dienende voorwerpen. Mochten er nog teekenen van leven zijn in het dood gewaande lichaam, dan moet hij, zoo mogelijk, de hulp van een geneeskundige inroepen en alles in 't werk stellen om de levensgeesten op de wekken. Zijn er geen teekenen van leven meer aanwezig, dan moet hij het lijk laten bewaken tot de komst van het districts-hoofd.

Is het een lijk van een onbekende, dan geeft hij het signalement daarvan op aan de naburige desa-hoofden. Het definitief onderzoek geschiedt door het districtshoofd of diens plaatsvervanger, en komt het desa-hoofd alsdan te staan onder diens bevelen. Zijn er verdachten voortvluchtig, dan waarschuwt het desahoofd zijn ambtgenooten in de naburige dorpen, die verplicht zijn hem te helpen in het opsporen der verdachten. — Eveneens begeeft hij zich naar de plaats waar het feit gepleegd is en leidt het voorloopig onderzoek onder kennisgeving aan het districts-hoofd, in geval van moord, doodslag, zware verwonding, brandstichting, roof, diefstal met braak of eenig ander misdrijf, dat zichtbare sporen naliet

Hygiène. De zorg voor de openbare gezondheid is aan hem opgedragen.

Brand. Breekt er brand uit, dan stelt hij alles in 't werk om dien te blusschen, en geeft daarvan kennis aan het districts-hoofd.

Gouverts eigendommen. Hij heeft zorg te dragen voor- en toezicht te houden over de Gouvernements eigendommen: wegen, bruggen, waterleidingen, gebouwen, bosschen enz.; hulp te verleenen aan den post- en telegraafdienst, als dit ter voorkoming van stremming in den dienst vereischt wordt; mede te werken tot den goeden gang der vaccine en de inspectie van de publieke vrouwen, met de verdeeling van door het Gouvernement verstrekte geneesmiddelen enz. enz. [1])

---

[1]) NEDERBURGH, Het dessabestuur op Java, zijne gebreken en de middelen tot verbetering, opgenomen in het T. v N I. 6e jaargang, I bl 429.

Herberging. Zonder zijne toestemming mogen de desabewoners des nachts geen vreemdelingen herbergen. Bij overtreding hiervan geeft hij het districts-hoofd kennis.

Bewaring Wanneer hem dit verzocht wordt, is het dorpshoofd verplicht goederen van reizigers in depositum te nemen en zich daarvoor aansprakelijk te stellen.

Geschil. In gemeen overleg met de »oudsten" tracht hij zeer kleine geschillen tusschen de dorpsbewoners in der minne te doen bijleggen. Slaagt hij daar niet in of zou oplegging van straf of schadevergoeding er bij te pas komen, dan verwijst hij partijen naar het districts-hoofd.

Registers Hij moet registers van de bevolking houden, waarin de naam, het beroep en, zoo nauwkeurig mogelijk, de ouderdom [1]) van alle dorpsbewoners moet geschreven worden, benevens de mutatiën onder de bevolking door geboorte, huwelijk, overlijden, vertrek naar elders of andere oorzaken. Een uittreksel van de in de afgeloopen week plaats gehad hebbende veranderingen, zal hij wekelijks [2]) aan het districts-hoofd overhandigen. — Kan hij deze registers niet houden, dan moet de dorpspriester of de schrijver zich daarmede belasten.

Vestiging. Zonder verlof van het districts-hoofd, mag niemand zich in eene desa neêrzetten, tenzij twee der meest gegoede burgers getuigenis afleggen van het goed gedrag en de vreedzaamheid van den persoon, die zich in de desa wenscht te vestigen. Van deze toelating moet in de bovengenoemde registers blijken door den nieuw aange-

[1]) De meeste Javanen kennen hun ouderdom niet, omdat er onder hen geen burgerlijken stand bestaat.

[2]) Zie onder „Rapport" bl. 256

komene daarin op te nemen. — Wil iemand zich vestigen buiten de kom der gemeente, dan heeft hij daartoe verlof noodig van het districts-hoofd, die echter geen verlof mag geven, dan na het betrokken dorpshoofd te hebben gehoord. — Ontstaan er door die vestiging buiten de dorpen nieuwe gehuchten (doekoeh's en is het wenschelijk om deze onder een afzonderlijk bestuur te plaatsen [1]), dan doet het districts-hoofd, na advies van het betrokken dorpshoofd, daaromtrent een schriftelijke voordracht aan den Regent, die dit stuk met zijn eigen gevoelen aan den Resident doet toekomen. Kunnen de hier gegeven voorschriften omtrent het verspreid wonen, om verschillende redenen niet worden nageleefd, dan neemt de Resident de noodige maatregelen ter voorkoming der nadeelen, welke voor het politie-toezicht uit het verspreid wonen der bevolking zouden kunnen ontstaan [2]). — Deze voorschriften gelden alleen voor eigenlijk gezegde Inlanders.

Ten aanzien van de toelating en nederzetting van Chineezen, Arabieren en andere vreemde Oosterlingen gelden bijzondere verordeningen; eveneens ten aanzien van het vestigen van Inlanders en daarmede gelijkgestelde personen op particuliere landerijen [3]).

Nog een enkel woord over het dorpsbestuur in de Preanger Regentschappen vóór 1871 [4]).

---

[1]) Veth, t. a. p. I, bl. 589.

[2]) Bijblad n°. 3398, 3834, 3650 en 4013.

[3]) R. R. a. 73; — Stb. 1866 n°. 57; — 1871 n°. 145; — 1836 n° 19 (a. 23. en 24)

[4]) Vgl. noot 3 bl 118.

Daar de Preanger van bijna alle hervormingen, op Java ingevoerd, gedurende langen tijd uitgesloten bleef, zoo werd daar ook de oude inrichting van het inlandsch bestuur gehandhaafd, dat vooral wat de desa betrof, een aanmerkelijk verschil opleverde met de desa-besturen van overig Java. Immers, terwijl een Javaansche gemeente hare eigene huishouding regelt en haar eigen hoofd kiest, is dit in de Preanger een onbekend iets. Een kaloerahan (desa) bestaat daar uit één of meer kampongs en uit eenige gehuchten (babakkan's). Aan het hoofd van een kaloerahan staat een *Loerah*. Deze ontvangt zijne bevelen van den *Lèngsèr* (Soend. Tjĕpĕt) en deze weêr van den *Tjamat* (onderdistrists-hoofd). Boven den Tjamat staat de *Wedono*, die een gemachtigde heeft, *Wakil*, die zijn oog moet laten gaan over alles wat de koffie-cultuur betreft. De Wedono is de eenige verantwoordelijke persoon en staat onmiddellijk onder den Regent. — De Loerah heeft een gemachtigde *Panglakoe*, die in zijn naam het gezag uitoefent. Voorts heeft men als verder dorpsbestuur een of meer *Amyl's* of *Lebee's* (dorpspriesters), enkele *Pantjalangs* (politiedienaars) en een schrijver. Soms nog een *Penghoeloe*, een *Kalipah* (gemachtigde van den vorige) en een gecommitteerde over de wegen.

De leden van het dorpsbestuur zijn bekend onder den naam van *Pangkats*.

Het desa-hoofd wordt niet door de bevolking gekozen, maar door het hoogere gezag, op voordracht van het districts-hoofd, die gewoonlijk den *Panglakoe* daartoe voordraagt.

De Loerah voert de hem gegeven bevelen uit, maar

mag zelf niet bevelen; overigens komt zijn werkkring overeen met die der desa-hoofden van overig Java.

Wat aangaat den *Amyl*, deze int de djakat, d. i. $\frac{1}{10}$ van het product der rijstvelden; de pitrah, d i. een religieuse gift, welke aan het einde van de poeasa (vastentijd) gegeven wordt en wel van dezelfde veldvruchten waarvan de djakat betaald is, en bedraagt ongeveer 4 pond per hoofd; de tjoeké, d. i. $\frac{1}{10}$ van het rijstgewas voor den Regent; verder bracht hij bevelen ten uitvoer betrekkelijk den landbouw, die nog onbekend zijn bij de bevolking, als den aanleg van een nieuwe waterleiding en dergelijke; het aangeven van geboorten, huwelijken en sterfgevallen. — De ingezetenen van eene kaloerahan worden verdeeld in *Orang-boemi*, (Soend. Tjatjah bakoe), menschen aldaar geboren of langen tijd gevestigd; *Menoempangs*, [1]) menschen van elders gekomen en *Boniaga's*, nieuw aangekomenen [2]).

Sedert 1870 Stb. nº. 124 is echter het inlandsch bestuur in de Preanger op denzelfden voet geregeld als op overig Java en is dus daarmede de hierboven beschreven bijzondere inrichting der desa-besturen vervallen.

PENGHOELOE. — DJAKSA. — MANTRI.

Reeds in de vorige bladzijden werd op verschillende plaatsen melding gemaakt van de aan het hoofd van

[1]) Vgl noot 2 bl. 234.

[2]) Voor een en ander zie men v. MEERTEN t. a. p bl 17 v.v.

deze regelen geplaatste personen, waarom het mij niet overbodig toescheen in eene nadere beschouwing van hen te treden.

Penghoeloe.

In den Islam bestaat geen priesterschap, althans niet in den zin, waarin wij, Europeanen, dit opvatten, n.l. als een bepaalde stand, waarin men slechts kan opgenomen worden na aan vereischte bewijzen van kunde en zedelijkheid te hebben voldaan of na een bepaalde wijding te hebben ondergaan. Alle Islambelijders staan in den godsdienst gelijk, maar daarom zijn er toch personen, die, door zich op godsdienstig terrein te ontwikkelen, meerdere kennis van den godsdienst bezitten dan de overige Moslemen en daardoor als 't ware een bepaalden stand vormen, de geestelijkheid. Hiertoe behoort de Penghoeloe.

De Regeering (zie a. 124 R.R.) heeft als beginsel aangenomen, zich niet met de geestelijkheid in te laten [1]), behoudens echter het toezicht over de geestelijken, dat zij aan de vorsten, regenten en andere inlandsche hoofden opdroeg (zie bij de Regenten onder »*Godsdienst*"). In plaats van zich tot dit toezicht te bepalen, gaan sommige Regenten, vooral in West-Java, verder en beschouwen zich als hoofd van den godsdienst binnen hun ressort.

Op de hoofdplaatsen van districten en afdeelingen vindt men *mĕsigit's* (arab. masdjid), bedehuizen, waarin de dagelijksche en Vrijdag's gebeden worden uitgesproken.

---

[1]) Bijblad nº 2795

De voornaamste geestelijke aan zoo'n mĕsigit voert den titel van *Penghoeloe;* op de residentie-hoofdplaatsen en andere voorname plaatsen dien van *Hoofd-penghoeloe*, welke echter doorgaans een Penghoeloe als adjunct naast zich heeft, ja, zelfs de Penghoeloe heeft meestal ook een adjunct, die, evenals de adjunct van den Hoofd penghoeloe, *Kalipah* (arab. chalifat) genoemd wordt. Voorts hebben zij dan nog een secretaris, gekozen uit de mindere geestelijken. — Zoowel de Hoofd- als andere Penghoeloe's worden door den Regent aangesteld, maar zij, die tevens adviseurs zijn bij een der inl. gerechten, voorgezeten door een europeesch ambtenaar (Landraad en Ommegaand gerecht), worden benoemd en ontslagen door den G. G., terwijl zij, die adviseeren bij de inl. gerechten, niet door een europeesch ambtenaar voorgezeten (Regentschaps- en districts-gerechten) door den Resident worden aangesteld en ontslagen [1]). In vele streken, vooral van Midden-Java, heeft men naast den door den G. G. of Resident aangestelden Penghoeloe, gewoonlijk Penghoeloe-Landraad genaamd, nog een anderen Penghoeloe, bestemd voor de geestelijke zaken, met den titel van Penghoeloe-Kaoem of Penghoeloe-Mĕsigit. In West-Java echter zijn beide functien onafscheidelijk van elkaâr. Hun advies in de verschillende gerechten dient als waarborg, dat de godsdienstige instellingen der bevolking niet zullen worden geschonden door de uitspraak des rechters [2]).

De Hoofd-penghoeloe's krijgen een traktement van

---

[1]) Stb. 1867 n°. 168 en 79.

[2]) Vgl. ook Veth, t. a. p. I, bl. 345.

ƒ 75—150 's maands, benevens ƒ 30—60 als maandelijksche toelage, ter vergoeding voor het gemis van het recht om pantjen-diensten te vorderen; de Penghoeloe's ƒ 50 en ƒ 20—30 toelage, een en ander maandelijks aan hen uit te keeren — De adjuncten van beiden ontvangen als maandelijksche bezoldiging ƒ 50 en als toelage ƒ 10; deze worden benoemd en ontslagen door den Resident [1]).

In geval zij in actieven dienst zijnde, strafrechtelijk vervolgd worden, staan de Hoofd-penghoeloe's en alle andere geestelijken, die als permanente adviseurs zitting hebben in de inlandsche gerechten, voorgezeten door eene europeesch ambtenaar, in eersten aanleg terecht voor de gerechten, voor Europeanen en daarmede gelijkgestelden aangewezen [2])

Als statie hebben de Penghoeloe's een gevolg van 7 personen, terwijl de Hoofd-penghoeloe een songsong voert, voor de helft blauw en de andere helft groen met drie vergulde cirkels; die van den Penghoeloe heeft een groen veld met drie vergulde cirkels [3]).

Alvorens de Penghoeloe's hun ambt aanvaarden, zullen zij in handen van den Resident of Ass.-resident den eed afleggen [4]).

Wat de functies der Penghoeloe's betreft, behalve dat zij bij de gebeden moeten voorgaan en als adviseurs bij

---

[1]) Stb. 1867 n°. 125, 123. 168 en 79; 1871 n° 64; 1882 n°. 136 en 138 — In Batavia krijgen zij echter geen toelage, omdat zij aldaar geen recht hadden pantjen-diensten te vorderen

[2]) Staatsblad 1867 n° 10; 1869 n°. 101; 1875 n° 127

[3]) Stb 1824 n° 13

[4]) R. O. a 114 en a. 8; Stb 1871 n°. 140

de verschillende gerechten [1]) dienst doen, is hun nog opgedragen:

a. De rechtspraak, waaronder de z. g. jurisdictio voluntaria, als het benoemen van voogden, zorg voor de belangen van minderjarigen (toezicht op de voogdij), afwezigen, enz. [2]) Op verzoek van partijen maken zij boedelscheiding op, maar wegens de hooge kosten hieraan verbonden (zij eischen hiervoor 10°/o van het netto bedrag der nalatenschap), wordt hun tusschenkomst ten deze slechts zelden ingeroepen. De rechtspraak hun opgedragen is die, waarop a. 78. § 2 R R. doelt, n.l. de beslissing van burgerlijke geschillen tusschen Inlanders of met dezen gelijkstelden, waar dit volgens de godsdienstige wetten of oude gebruiken gewoonte is. In aansluiting hiermede bepaalt Stb. 1882 n°. 152, dat naast elken Landraad op Java een *Priesterraad* zal zijn, waarvan de bij den Landraad aangestelde Penghoeloe voorzitter is, en drie of hoogstens acht inl. geestelijken leden zijn, die door den G. G. worden benoemd en ontslagen. De zitting van dezen raad is wettig, wanneer er drie leden (de voorzitter daaronder begrepen) tegenwoordig zijn; bij staking van stemmen heeft de voorzitter een beslissende stem. De vonnissen moeten in 't kort de overwegingen behelzen, gedagteekend en onderteekend zijn door de tegenwoordig geweest zijnde rechters, benevens de vermelding van de proceskosten. Af-

---

[1]) Mr. Grobbee, De Penghoeloe als adviseur in strafzaken. 's Hage, 1884.

[2]) Vgl. echter ook Stb. 1828 n°. 46.

schrift hiervan wordt aan partijen gelaten en door den president geteekend. — De beslissingen moeten in haar geheel door den president in een register worden geschreven, dat elke 3 maanden door tusschenkomst van den Regent of hoogsten inlandschen ambtenaar (te Batavia van het hoofd van plaatselijk bestuur [1]) aan den Resident moet worden aangeboden, die het van zijn visum voorziet. Overschrijdt de Priesterraad zijn bevoegdheid of zijn de bovengenoemde bepalingen (zie hierboven tot het woord »Afschrift" enz) niet in achtgenomen, dan zijn de vonnissen niet executoir. Wordt niet vrijwillig aan het vonnis voldaan, dan kan executie niet anders plaats hebben dan langs den weg van rechte en nà executoir-verklaring door het hoogste inlandsche gerecht (Landraad) [2]) — De Priesteraad doet uitspraak in kleine huwelijks zaken, echtscheiding, boedelscheiding en andere erfenis-kwesties [3]).

b. het sluiten en ontbinden van huwelijken;

c. de administratie der moskee-kassen en goederen.

d. het uitspreken van gebeden bij begrafenissen; soms ook de zorg voor het begraven van onvermogenden.

e. het afnemen van den eed aan inlandsche getuigen in rechtszaken, waarvoor zij telkens *f* 1, als belooning

---

[1]) Zie noot op bl. 119

[2]) R. O. a. 3 § 2

[3]) Stb. 1820 n°. 22, a. 13. — Alle civiele acties, tot uitkeering of betaling, uit die uitspraken voortvloeiende, zullen voor de gewone gerechten kunnen gebracht worden, om daarop, met inachtneming van de uitspraken en om de uitvoering daarvan te verzekeren, recht te doen (Stb 1835 n°. 58

genieten, maar niet meer dan *f* 3 per dag. Overigens ontvangen zij ook *f* 1, te betalen door hem in wiens belang de eed wordt afgenomen, voor elken voorgeschreven eed, die zij aan Inlanders afnemen [1]);

f. het geven van godsdienst-onderwijs, maar dit laten ze meestal aan particulieren over.

Zoodanig is ongeveer in 't kort de werkkring der Penghoeloe's [2]).

Djaksa.

Wij hebben hier te onderscheiden:

a. den Hoofd-djaksa en zijn adjunct;

b. den Djaksa en zijn adjunct.

De Hoofd-djaksa is gevestigd ter hoofdplaats van de residentie; de Djaksa resideert overal elders, behalve in de hoofdplaats van het gewest.

De onder *a* en *b.* genoemde ambtenaren worden allen benoemd en ontslagen door den G. G., terwijl de Hoofd- en andere Djaksa's, alvorens hun ambt te aanvaarden, in handen van den Resident of Ass.resident den ambtseed afleggen [3]).

De Hoofd-djaksa geniet *f* 250; zijn adjunct en de Djaksa *f* 100, terwijl de adjunct-djaksa *f* 50, 's maands als traktement genieten.

---

1) Stb. 1858 nº. 15; 1875 nº 39.

2) Vgl voor een en ander tevens de herziene overdruk van „De Mohammedaansche geestelijkheid en de geestelijke goederen op Java en Madoera". Mr. L. W. C. v d Berg, Batavia 1882. — Veth, t. a. p. I bl 362, 364, 369, 374 v v.; 343 en 360 v

3) Vgl. noot 1 bl 124. — R. O. a. 114; Stb. 1871 nº. 140.

Hun maandelijksche toelage in plaats der pantjendiensten, bedraagt *f* 60 voor den Hoofd-penghoeloe; *f* 30 voor zijn adjunct en evenzooveel voor den Djaksa, terwijl de adjunct-djaksa *f* 20 ontvangt. [1])

Bij strafrechterlijke vervolging is op hen toepasselijk wat hierboven daaromtrent van de Penghoeloe's vermeld staat.

Zij zijn inlandsche Officieren van Justitie en als zoodanig fungeeren zij als O. M. bij de verschillende inlandsche gerechten en, zoools wij zagen, ook bij den Landraad, 't Ommegaand gerecht en de Politie-rol [2]).

De Hoofd-djaksa staat onder de onmiddelijke bevelen van den Resident of, op plaatsen waar een afzonderlijk Ass.-resident voor de politie is aangesteld, onder de bevelen van dezen. — De Djaksa gehoorzaamt rechtstreeks aan den Regent, behoudens het hooger gezag van den Resident.

Hieruit blijkt, dat waar wij zeiden, dat de Djaksa's Officieren van Justitie zijn, daaruit echter niet mag worden afgeleid, dat zij aan een rechterlijke hierarchie onderworpen zijn, neen, hoewel rechterlijk ambtenaar, staan zij toch onder het administratief gezag.

Zij zijn belast met het opsporen van strafbare feiten; het in verhoor nemen der pas aangebrachte gevangenen; het dagelijksch toezicht over de gevangenissen ter plaatse hunner vestiging, en de zorg voor de goede behandeling der gevangenen. Zij moeten een gevangenisregister houden, waarop dagelijks melding moet gemaakt

---

[1]) Zie noot 1 bl. 266.

[2]) R. O. a. 62, 92, 101 en 110

worden, wie in de gevangenis is gebracht, op wiens last en om welke reden; wie uit de gevangenis ontslagen of naar elders werd overgebracht en op wiens last. Van hetgeen ten deze voorvalt geven zij dagelijks bericht aan den Resident, Ass.-resident of Regent [1]).

Als gevolg hebben zij een stoet van 7 personen.

De songsong van den Hoofd-djaksa heeft een half groen en half blauw veld met drie vergulde cirkels; alle anderen en de adjuncten voeren de half groenen en half blauwen songsong met twee vergulde cirkels [2]).

Mantri.

Dit is een algemeene benaming voor hen, die als tusschen personen werkzaam zijn, om de bevelen van den eenen ambtenaar aan den anderen over te brengen of om bij de verschillende takken van dienst de uitvoering der daartoe betrekkelijke bevelen na te gaan. Zij dragen dan achter den algemeenen naam van »Mantri" den naam van den tak van dienst, waarbij zij geplaatst zijn b.v. mantri oeloe-oeloe (waterleiding); — kopi (koffie); — teboe (suikerriet); — tambak; — goedang (pakhuis); — tjingkal; — oetan (bosch) enz. — Zij worden benoemd en ontslagen door den Resident [3]).

Verder onderscheidt men nog: Hoofd-, Onder-, Klein-, Regents- en districts-mantri's.

Hunne bezoldiging van *f* 30—50 's maands is ver-

---

[1]) R. a. 55 v.v. — Zij worden in hun betrekking ook wel door een schrijver bijgestaan, o. a. te Samarang. Stb. 1875 n°. 20

[2]) 1824 n° 13.

[3]) Stb 1867 n° 168.

schillend, naarmate zij bij dezen of genen tak van dienst zijn geplaatst. Ook de toelage (*f* 10—20 's maands) in plaats der pantjen-diensten is verschillend [1]).

Als statie heeft de Hoofd-mantri een gevolg van 6 personen; de overigen van 5—3 personen, al naar hun hoogeren of lageren rang.

De Hoofd-mantri voert als songsong:

veld half blauw, half donkerbruin met twee vergulde cirkels om den rand en één om het midden van het veld;

De eerste-mantri bij het boschwezen:

veld donkerbruin met twee vergulde cirkels.

Overige mantri's bij het boschwezen:

veld donkerbruin met één vergulden cirkel

De eerste-mantri bij de waterleiding, vaccine, pakpakhuizen en zoutpannen:

veld donkerbruin met één vergulden cirkel om den rand en één om het midden van het veld.

Overige mantri's bij die takken van dienst en verder allen die den rang van mantri hebben:

veld half blauw half donkerbruin met één vergulden cirkel om het midden van het veld [2]).

En hiermede beschouw ik mijne taak als te zijn geëindigd. Dat ik mij in de vorige bladzijden tot hoofdzaken bepaalde, behoeft hier nauwelijks gezegd te worden. Immers mijn doel was slechts een *overzicht* van het

---

[1]) Stb. 1867 n°. 125 en 123; 1869 n°. 11; 1874 n°. 72; 1882 n°. 136 en 138
[2]) Stb 1824 n° 13.

Gewestelijk bestuur te geven, niet dat bestuur, wat zijn werkkring betreft, tot in kleine bijzonderheden te beschrijven. Wel heb ik zooveel mogelijk van de ter mijner beschikking gestane bronnen gebruik gemaakt, om dat overzicht zoo volledig mogelijk te maken, door vele bijzondere bepalingen en besluiten daarbij op te nemen en in te lasschen, maar ik beperkte mij toch tot de opname van die regelingen, welke geboden en dienstig waren tot recht begrip van hetgeen door mij werd betoogd.

Mocht ik dus al niet ieders wensch bevredigd hebben, voor hen, wien het te doen is om zich eenigszins een denkbeeld te vormen van den uitgebreiden werkkring van het Gewestelijk bestuur op Java, voor die personen, hoop ik, dat het door mij beschrevene zal mogen bijdragen tot de vermeerdering van hunne kennis

---

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Art. 69 § 4 R. R. van Ned. Indie is af te keuren. (Dissertatie bl. 106—110).

II.

Het is wenschelijk, dat de keuze van het dorpshoofd op Java onderworpen blijve aan de goedkeuring van het europeesch gezag. (Dissertatie bl 110—113).

III.

Door de bij art. 3 *d.*, wet 1886 Ned. Stb. n°. 64 (Invoeringswet), ingevoerde wijzigingen kan de Gouverneur-Generaal van Ned. Indië, zich schuldig makende aan een der feiten in art. 38 R.R. omschreven, niet gestraft worden.

IV.

De woorden »op eigen gezag en verantwoordelijkheid" in art 30 § 2 R. R, kunnen, als van geen beteekenis zijnde, daaruit gelicht worden.

STELLINGEN.

I.

Art. 69 § 4 R. R. van Ned. Indie is af te keuren (Dissertatie bl. 106—110).

II.

Het is wenschelijk, dat de keuze van het [illegible] op Java onderworpen blijve aan de goedkeuring van het europeesch gezag. (Dissertatie bl 110—112).

III.

Door de bij art. [illegible] wet 1886 Ned. Stb. [illegible] ingevoerde wijzigingen kan de Gouvernements[illegible] ringswet), [illegible] Generaal van N[illegible], zich schuldig [illegible] lijk een der feiten [illegible] R.R. omschreven, [illegible] worden.

IV.

[illegible] sch af te keuren en kan [illegible], zoo de Wetgever het revin- [illegible] onroerende goederen uitbreidt.

V.

Artikel 5 § 1 van de wet op de Kerkgenootschappen (1853 Ned. Stb. n°. 102) is in strijd met het beginsel, in art. 1 § 1 dierzelfde wet neêrgelegd.

VI.

Het is een leemte, welke aangevuld dient te worden, dat de wet van 1855 Ned. Stb. n°. 33, regelende de ministeriëele verantwoordelijkheid, geene bepaling bevat omtrent de mogelijkheid tot het instellen van een aanklacht tegen een *afgetreden* minister, ten opzichte van de in die wet genoemde strafbare feiten.

VII.

De geneeskundige, die met toestemming van de vrouw hare vrucht afdrijft of doodt, omdat het behoud daarvan den dood van de vrouw tengevolge zou kunnen hebben, is niet strafbaar (Vgl. a. 297 § 1 Strafwet).

VIII.

Wanneer een ambtenaar, bij de uitoefening van zijne bediening, andere ambtenaren, bekleed met hetzelfde ambt als hij, tot getuigen neemt, dan zijn deze laatsten alsdan geen ambtenaren in functie. Worden dezen dus beleedigd, dan kan op den beleediger, ten opzichte dezer getuigen, art 267 Strafwetboek niet worden toegepast.

IX.

Het is eene inconsequentie in het Wetboek van Strafrecht, de strafbare *poging* om den Koning, de regeerende Koningin of den Regent het leven te benemen, zwaarder te straffen dan het voltooid misdrijf: *doodslag* op den Koning enz. gepleegd.

X.

Terecht stelt het Ontwerp Burgerlijk Wetboek 1886 (art. 329) de meerderjarigheid op 21 jaren.

XI.

Artikel 97 § 1 Burgerl. Rechtsvordering moet aldus gelezen worden: »In zaken, die personeel zijn, zal de dagvaarding geschieden voor den rechter in wiens kanton de gedaagde woonachtig is."

XII.

De gedwongen tussshenkomst is in het burgerlijk geding niet toegelaten.

XIII.

Het derde verzet is theoretisch af te keuren en kan in praktijk worden gemist, zoo de Wetgever het revindicatoir arrest ook tot onroerende goederen uitbreidt.

XIV.

Art. 1835 B. W. is eene overbodige bepaling.

XV.

De negotiorum gestor heeft niet het retentierecht, den lasthebber in art. 1849 B. W. toegekend.

XVI.

De houder van eenen van non-betaling geprotesteerden wisselbrief, die bij faillissement van meerdere endossanten uit een der boedels van dezen eenige uitdeeling heeft ontvangen, kan in de andere boedels voor het volle bedrag van den wissel geverifieerd worden, zonder aftrek van de ontvangen uitdeeling.

XVII.

De woorden van JOHN STUART MILL (Principles of Political Economy, III, bl. 117 § 4) „the only direct advantage of foreign commerce consists in the imports" zijn onjuist: een z. g. ongunstige handelsbalans kan wel in 't voordeel, maar evenzeer in 't nadeel van een land zijn.

